

Llibre d'obres de la Procuració Reial al segle XV.

AUTOR: Marc Bonnín Femenías.

DIRECTOR: Dr. D. Pau Cateura Bennàsser.

Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts
de la Universitat de les Illes Balears.

Data: Juliol de 2011.

ÍNDIX.

1. L'objectiu de la investigació.....	3
2. Fonts documentals consultades i per consultar, amb una breu descripció de les mateixes.....	5
3. Metodologia seguida.....	8
4. Anàlisi general de les dades.....	15
5. Anàlisi de les dades per regnats.....	27
5.1. Martí I L'humà.....	27
Fets notables al regnat.....	27
Fets notables reflexats a la documentació de la Procuració Reial.....	27
Primeres conclusions.....	28
5.2. Ferran I d'Antequera.....	36
Fets notables al regnat.....	36
Primeres conclusions.....	36
5.3. Alfons V El Magnànim.....	42
Fets notables al regnat.....	42
Fets notables reflexats a la documentació de la Procuració Reial.....	43
Primeres conclusions.....	44
5.4. Joan II.....	52
Fets notables al regnat.....	52
Fets notables reflexats a la documentació de la Procuració Reial.....	52
Primeres Conclusions.....	53
5.5. Ferran II.....	63
Fets notables al regnat.....	63
Fets notables reflexats a la documentació de la Procuració Reial.....	63
Primeres conclusions.....	64
6. Comentaris finals.....	73
7. Bibliografia.....	79

1. L'objectiu de la investigació.

La Procuració Reial ha sigut analitzada per investigadors com és el cas de la tesi del Dr. Josep Francesc Conrado i de Villalonga¹, o l'obra del Dr. Álvaro Santamaría². Allà hi podem llegir un pormenoritzat anàlisi de les atribucions i procés de formació de la institució. Com es poden tenir referències en obres més generals, on es mostra el procés pel qual el rei fa evolucionar les seves institucions per intentar respondre als seus desitjos i ideals de govern, la Procuració Reial s'analitza sota la mateixa òptica, és a dir, com es crea, quines atribucions té i quin és l'ús que en fa el poder reial.

Per una altra banda s'usa freqüentment la font de la Procuració Reial com a suport per a investigacions, sense que aquesta deixi el seu paper auxiliar d'una tesi principal a la que es dona resposta.

La investigació que aquí es presenta pretén explotar les possibilitats que dóna la informàtica per poder sistematitzar les dades oferides per aquesta font. És a dir, s'ha confeccionat una base de dades suficientment flexible com a per poder-li preguntar per una obra concreta fet al forn reial de Sineu el 1423, saber les lliures exactes invertides per Ferran II a la localitat de Sóller els primers deu anys del regnat, com preguntar quin tant per cent dels diners invertits en obres, en tot el segle, pertany al castell reial de l'Almudaina i quin al castell d'Alaró... En realitat es pot dir que les preguntes possibles i les combinacions de dades són molt més àmplies que no pas les exposades en aquesta treball, però n'he fet una tria de les que he cregut més importants i significatives.

Atès a la necessitat d'acotar l'àmbit d'estudi, el llibre d'obres permetrà analitzar la política pel que fa al manteniment i construcció d'edificis de la propietat reial. De passada, s'analitzen diversos elements del gremi que tenen a veure amb la construcció: fent especial esment al gremi de picapedrers, però també fent referència al gremi de ferrers, fusters i guixers.

Hi ha dades que només tenen sentit en el context de tot el segle XV, com és per exemple la continuïtat de les despeses fetes en el manteniment del Castell Reial de l'Almudaina. En canvi n'hi ha d'altres que tenen més sentit en el context d'un regnat concret. Si tenim en compte que la Procuració Reial ateny exclusivament a la propietat del monarca, les decisions que aquest pren respecte al manteniment i construcció d'edificis responen, necessàriament, a una estratègia de la seva administració. Per exemple, Joan II, durant la Guerra

---

¹ Joseph Francesc Conrado i de Villalonga, *La Procuración Real en el Reino de Mallorca*, Consell Insular de Mallorca, Palma de Mallorca, 1991.

² Álvaro Santamaría Arández, "Fuentes relativas a las Islas Baleares: Curia de Gobernación y Procuración del Real Patrimonio", en *Fonte e Cronache Iberiche del Basso Medioevo*, Florencia, 1984, pp 141-207.

Civil Catalana (1462-1472), no pren les mateixes decisions respecte a les seves fortaleses costaneres, front a l'amenaça catalana constant, que les decisions que va prendre Alfons V el Magnànim durant l'alçament forà de 1450. Però s'ha pogut anar una mica més lluny, i seguint la mateixa lògica exposada anteriorment, s'ha formulat la següent pregunta: Alfons V, després de l'alçament forà, inverteix en les mateixes localitats que abans? L'any 1426 es deixa de pagar al censalistas catalans, augmenta la despesa en obres? Era prou important poder respondre, o apuntar una possible resposta, en aquestes preguntes. Per poder-ho fer ha estat necessari dividir els regnats en les fases on les dades mostren un viratge clar i on els fets polítics o econòmics són decisius. Així, s'analitzen les dades generals de cada regnat i els resultats parcials de les fases que es proposen, especificant-se clarament quins són els criteris per establir aquesta divisió.

Un aprofundiment en les explicacions possibles dels fets que es posen en evidència gràcies al present treball, seria motiu d'una segona part o, fins i tot, d'una tesi.

2. Fonts documentals consultades i per consultar, amb una breu descripció de les mateixes.

Amb la conquesta de l'illa de Mallorca per Jaume I, s'imposa la necessitat d'establir un nou ordre i un nou model de gestió. La Carta de Franqueses, establida el mateix any 1229, intenta donar resposta a aquesta necessitat. En aquest document es reflexen les característiques institucionals del regne. El suport rebut va ser unànim i el seu jurament era condició imprescindible per part de qualsevol càrrec públic a l'hora de prendre possessió.

El cinquanta per cent dels territoris passen al patrimoni personal del rei. Patrimoni que s'engreixarà amb la conquesta posterior de Menorca. Aquí, precisament, trobem l'origen de la Procuració Reial, fruit de la necessitat d'administrar de forma eficient aquest patrimoni. El monarca, sabedor que no pot fer front a la gestió del seu patrimoni de forma personal, ha de delegar en algú aquesta responsabilitat. Inicialment, aquesta figura és el Batle Reial, a imatge del que ja trobam al Comtat de Barcelona, que perviu des de la conquesta fins a 1276. Aquest any és coronat Jaume II i inicia una reforma de les institucions al regne, que extingeix el càrrec de Batle Reial per donar lloc al Procurador Reial, amb atribucions i responsabilitats certament incrementades, que Joan Binimelis³ resumeix així:

“Tiene cargo el Procurador Real de recaudar todos los derechos reales, diezmos pertenecientes al rey de todos los frutos, censos, laudemios, amortizaciones y cualesquiera derechos reales; y tiene jurisdicción y conoce como juez de dicho Patrimonio Real de todas las cosas de patrimonio del rei. Conoce también de todas las causas de ejecución que se hacen en virtud de contrato ejecutorio, por virtud de la cláusula de renunciación de propio fuero. Conoce también de cualquiera naufragios, y le toca a aprensión de aquellos”.

El nomenament de Batle Reial i després de Procurador Reial, el feia personalment el rei. Les retribucions que rebia per la seva feina podia ser una quantitat fix o un tant per cent de les rendes recollides.

Però, el mateix Procurador Reial es veu superat pel territori i per la impossibilitat d'atendre a totes les necessitats que aquests presenta. Per això confia la gestió a Lloctinents, que designa ell personalment i que només a ell han de rendir comptes, per cert, de forma periòdica.

La documentació que provocava la gestió del Procurador Reial s'organitzava de la següent manera:

Documentació administrativa.

Actes.

---

³ Juan Binimelis, *Nueva Historia de la Isla de Mallorca y de otras islas a ella adyacentes*, Palma de Mallorca, 1593 (Reedició: Palma, J. Tous, 1927)

Correspondència.
Lletres reials.
Lletres del Procurador o comunes.
Comptabilitat.
Llibre de rebudes.
Llibre de dades.
Inventaris.
Escrivanies específiques.
Documentació Judicial.

Dins el llibre de dades, de la part comptable de la documentació administrativa, hi podem trobar el llibre d'obres. Aquest es dedica a descriure el pagament que es fan a picapedrers, ferrers, fusters, guixers i d'altres professionals de la construcció, per totes les obres que s'han dut a terme a les propietats del rei. Aquesta documentació és l'usada pel present treball. En concret la que va de la signatura ARM RP 3497 a ARM RP 3662.

La documentació consultada es divideix en cada una de les entrades que reflexen un pagament a un professional on s'especifiquen els següents extrems:

Professional al que es paga.
Data.
Lloc on es fa l'obra.
Quina és l'obra que s'hi fa.
Quins professionals va contractar el qui es paga.
Quantitat pagada.
Altres anotacions.

En aquest darrer punt es dona cabuda a totes les anotacions que fa el notari al marge de les dades principals i que en nombroses ocasions ens ajuda a identificar alguns fets que envolten l'obra. Per exemple, moltes vegades explica com s'ha adobat una cosa, però s'acompanya del motiu pel qual es va fer malbé. Així queden constància de les riades, de les visites de monarques a l'illa, de pestes... he cregut que és d'interès mostrar com es reflexen tots aquests fets que sabem per altres fonts i que tenen presència en aquesta documentació. Així, al principi de cada apartat referit a un monarca, faig una enumeració dels fets principals i com hi fa referència aquesta font.

A la documentació esmentada hi figura quasi sempre el notari que n'ha donat fe, funcionari de l'Escrivania Reial. Aquest notaris, en algunes ocasions, fan feina per la Procuració Reial durant un temps bastant notable. S'ha cregut interessant consultar els protocols notariais que disposa l'Arxiu del Regne de Mallorca, per creure que tal vegada alguns dels mestres que intervenen en les obres podien confiar amb el mateix notari per fer testament o donar validesa a altres contractes de feina.

Els anys que acompanyen els notaris son la primera i darrera data que s'han trobat a la Procuració Reial amb la seva firma:

Joan d'Olesa. (1405-1414)

Guillem Salvà. (1411-1426)

Andreu Torrent. (1424-1446)

Joan Terriola. (1433-1478)

Jaume Campfullós. (1440-1452)

Francesc Mir. (1445-1454)

Jaume Ferrando. (1452-1482)

Joan Miquel (Metge). (1457-1492)

Jaume Yvanyes. (1460-1481)

Antoni Mir. (1480-1502)

Joan Bordils. (1496-1509)

Bibliografia comentada al seu apartat.

3. Metodologia seguida.

L'opció triada per sistematitzar ha estat confeccionar una fitxa mitjançant el programa Accés del paquet Office de Microsoft. Els avantatges que aporta aquest sistema és el filtratge de les dades, creació de gràfics, consultes multicamps... A continuació adjunto una imatge d'una de les fitxes emplenades:

Els camps emplenats són els següents:

- 1- Signatura a l'arxiu del Regne de Mallorca.
- 2- Foli del document, especificant el número i si és la part del davant o volta.
- 3- Número d'entrada: l'ordre que ocupa dins les entrades d'aquell any.
- 4- Data: s'ha apuntat el dia, mes i any que figura al document.
- 5- Any: en aquest cas s'ha cregut important apuntar l'any per separat per facilitar la confecció de gràfics. Si es pretén agrupar per anys, la data sencera es va demostrar poc pràctica, amb aquest camp es va solucionar el problema.
- 6- Professional contractat: s'han reservat cinc camps per apuntar els tipus de professionals contractats per l'ordre que es

presenta al document. Es diferencia el mestre fuster, mestre picapedrer, mestre ferrer, venedors...

7- Nom professional: també hi ha cinc camps per complementar els camps anteriors que aporten el nom del professional.

8- Lliures sou professional: aquí s'anoten les lliures que rep el professional per fer l'obra.

9- Sous sou professional.

10- Diners sou professional.

11- Data per cobrar: en cas que s'hagi especificat en el moment de fer el contracte. Va ser un camp amb molt poques anotacions.

12- Presència d'esclaus: aquest camp es contesta amb un sí i un no. La documentació quasi no va aportar dades interessant respecte els esclaus.

13- Número d'esclaus.

14- Propietari d'esclaus.

15- Sou d'esclaus.

16- Dies que ha de durar l'obra.

17- Lloc on es fa l'obra: aquest camp és reservat per apuntar el nom de l'edifici on es fa l'obra. Aquest camp ha estat molt important per confeccionar alguns gràfics.

18- Quina és l'obra: especificant la feina pel que es paga, apuntant de manera literal el que aporta la documentació. En aquest cas es va fer necessari reservar fins a tres camps ja que el programa limitava cada un a 255 caràcters i, en nombroses ocasions, superava aquesta limitació.

19- Pedra: aquest camp, fins al forrellat, es contesta sí/no. Serveixen per saber quins materials són usats a les obres i quins usen els diferents professionals per fer-les.

20- Guix.

21- Arena.

22- Aigua.

23- Argila.

24- Calç.

25- Grava.

- 26- Oli.
- 27- Estopa.
- 28- Plom.
- 29- Corda.
- 30- Claus.
- 31- Posts.
- 32- Canals.
- 33- Teules.
- 34- Trispol.
- 35- Fusta.
- 36- Anells de ferro.
- 37- Lloses.
- 38- Mitjans.
- 39- Fil d'empelomar.
- 40- Drap de canamàs.
- 41- Tatxes.
- 42- Canyes.
- 43- Espart.
- 44- Bigues.
- 45- Gaufons.
- 46- Cairats.
- 47- Armelles.
- 48- Xabrons.
- 49- Vibrons.
- 50- Sal.
- 51- Cabirons.
- 52- Forrellats.

53- Ho comana: aquest camp va estar reservat, inicialment, per apuntar si la feina la comanava el Procurador Reial o el Lloctinent.

54- Falquetes de: aquest camp i el de les teules serveix per apuntar d'on eren els materials quan s'especificava a la

documentació. En el cas de les teules a cops d'específica si són de Venècia, de Barcelona...

55- Teules de.

56- Notari: camp per apuntar el nom del notari que va donar fe del pagament.

57- Materials necessaris: camp dedicat per apuntar tots els materials que apareixen a la documentació.

58- Altres: es reserva per apuntar tot allò, especificat anteriorment, que el notari apuntava i que no tenia que veure directament amb les obres. Les visites de reis, inundacions, vents, problemes d'ordre públic...

59- Total lliures: a mesura que avançava l'anàlisi de les dades, apuntar les lliures, sous i diners per separat i per professional contractat no permetia saber el cost de l'obra en total. A l'hora de fer els gràfics i poder treure conclusions, era millor tenir un número que ho representés. Per arribar a aquest número es va seguir el següent criteri: les lliures s'apunten com a unitats senceres. Se li sumen els sous dividits entre 20. A continuació es divideixen els diners entre 12 per passar a les unitats de sous, i després entre 20 per passar a sous i sumar-ho a les lliures. Així s'obté un número únic.

60- Localitat: anotació de localitats on es fa l'obra: Ciutat, Inca, Manacor...

61- Lloc específic dins el total: dins l'edifici on es fa l'obra, cal diferenciar-ne la part. Això té sentit quan la feina es fa a l'Almudaina, especificant si es fa a les teulades, a la capella de Santa Anna o als canals, però no té interès quan parlem del forn de Sóller.

62- Mestre guixer: aquest camp, i els següents fins al de venedor, es contesta amb un sí/no. Ajuda a saber quins professionals intervenen en cada una de les obres, permetent relacionar segons el tipus de feina, els materials usats, els llocs on es fa la feina i fins i tot els anys en que es fa, amb els professionals que hi intervenen.

63- Mestre fuster.

64- Mestre picapedrer.

65- Guixer.

66- Fuster.

67- Picapedrer.

68- Mercader.

69- Esclaus.

70- Manobre.

71- Mestre ferrer.

72- Ferrer.

73- Mestre cerraller.

74- Venedor.

75- Mestre fuster: en aquest camp s'apunta el nom del professional, però que necessàriament és d'un mestre fuster que ha intervingut en l'obra. En aquest cas no es segueix el criteri del camp del *nom del professional contractat* que era l'ordre en que apareixia.

76- Mestre guixer.

77- Mestre picapedrer.

78- Ferrer.

79- Fuster.

80- Picapedrer.

81- Paret.

82- Finestra.

83- Coses de teulades.

84- Sol.

85- Xemeneia.

86- Coses de fusta.

87- Coses de ferro.

88- Obres amb pedra.

89- Adobar molí.

90- Adobar forn.

91- Coses de canons.

92- Tipus d'edifici: especifica si es fa a una fortificació, a un edifici pel qual el rei percep algun impost (forn, pressora, molí...) o si són edificis administratius (escrivania, carcer, forca...)

93- Tipus d'obra: pensat per diferenciar si són obres de manteniment o pensats per construir de nou.

94- Edifici: es diferencia el tipus d'edifici on es fa l'obra: palau, castell, palau, celler, carcer, escrivania, botiga, forn, pou, torre, pressora, varis, altres.

En total es varen emplenar 838 fitxes i els resultats a continuació exposats surten de l'anàlisi de les mateixes i les combinacions entre les diferents dades especificades en cada cas. El ventall dels anys estudiats són del 1403 a 1509.

Paral·lelament a la feina descrita, prest es va fer necessari una eina que fora intervenen a les obres, especialment els professionals. Així, es va dissenyar una altra fitxa, amb una metodologia molt semblant a la ja descrita, i que té la següent presentació:

	Dates	Articles	pàgina
Document dedicat a ell		1	
		2	246
		6	8
Murades Alcúdia		1	95
Possiblement participa a les obres de la Catedral			
Ven una casa d'Arnau Camprodon de l'Almudaina	miércoles, 09 de octubre de 1348	1348	22 68
		1348	22 92

Notes: Possiblement nascut a Robines (Binissalem).

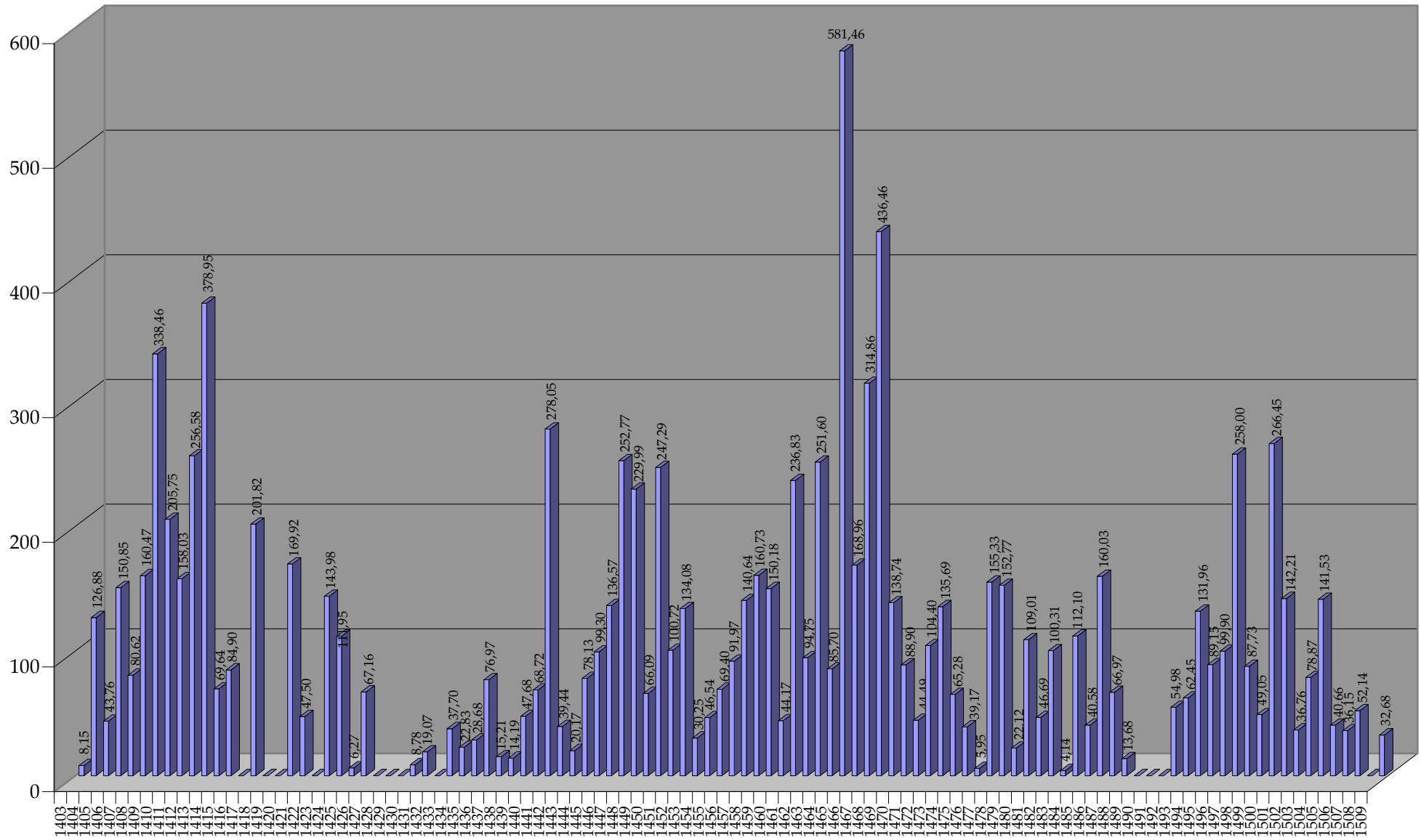
Pare: Jaume Mates   Dona: Catalina
Mare: Elicsenda   Fill 1: Pericó Mates
Germà 1: Andreu Mates   Fill 2: Vicens

El camps emplenats són:

1. El nom del mestre contractat.
2. A quin segle va fer feina.
3. El primer any que es té notícies i el darrer.
4. Camps destinats a enregistrar quines són les feines que es documenten i a què es dedica l'article al qual es fa referència.

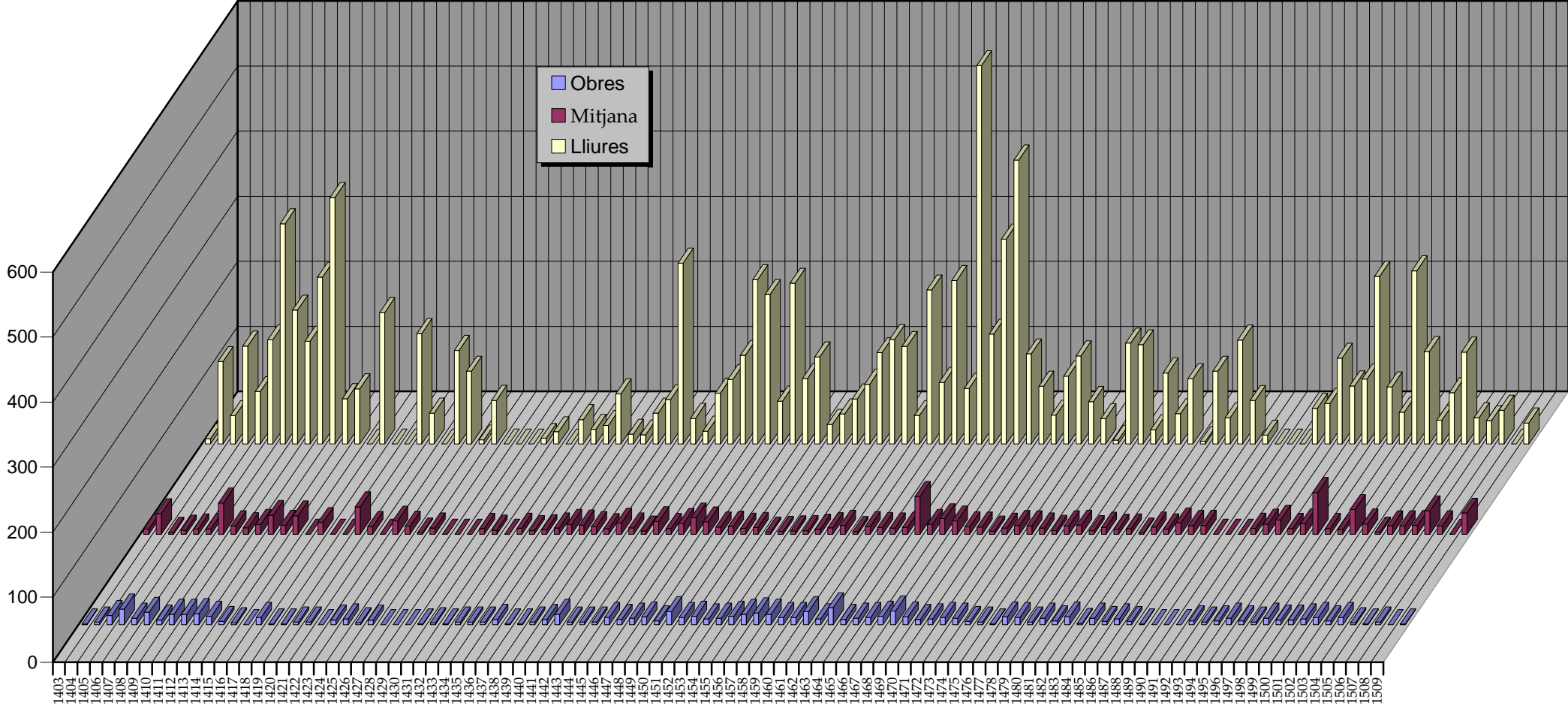
5. Notes: s'hi ha apuntat les referències no anotades en altres camps.
6. Camps dedicats a apuntar els noms dels familiars que s'han documentat.
7. Articles i pàgines als que es fa referència al professional.

4. Anàlisi general de les dades.

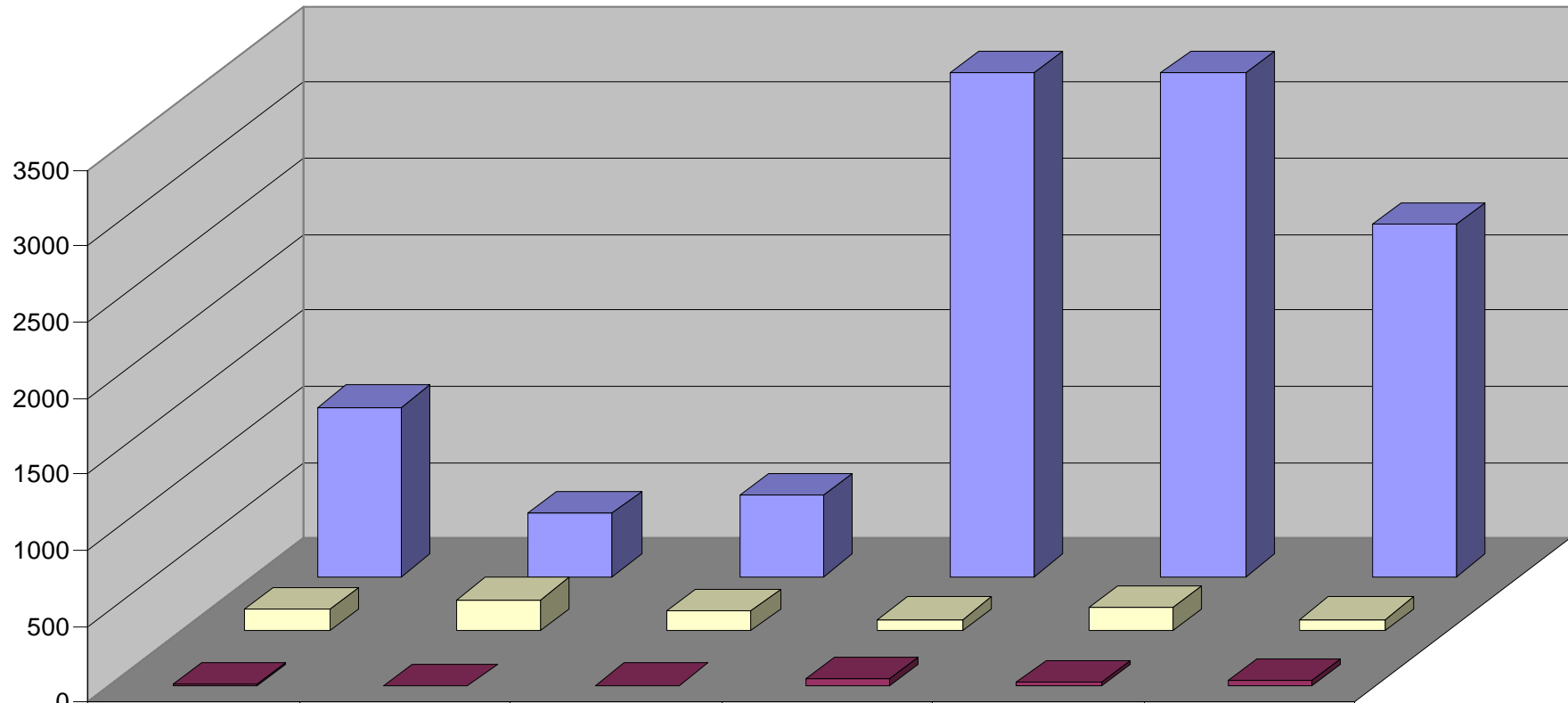
Il·lustració 1

Il·lustració 2

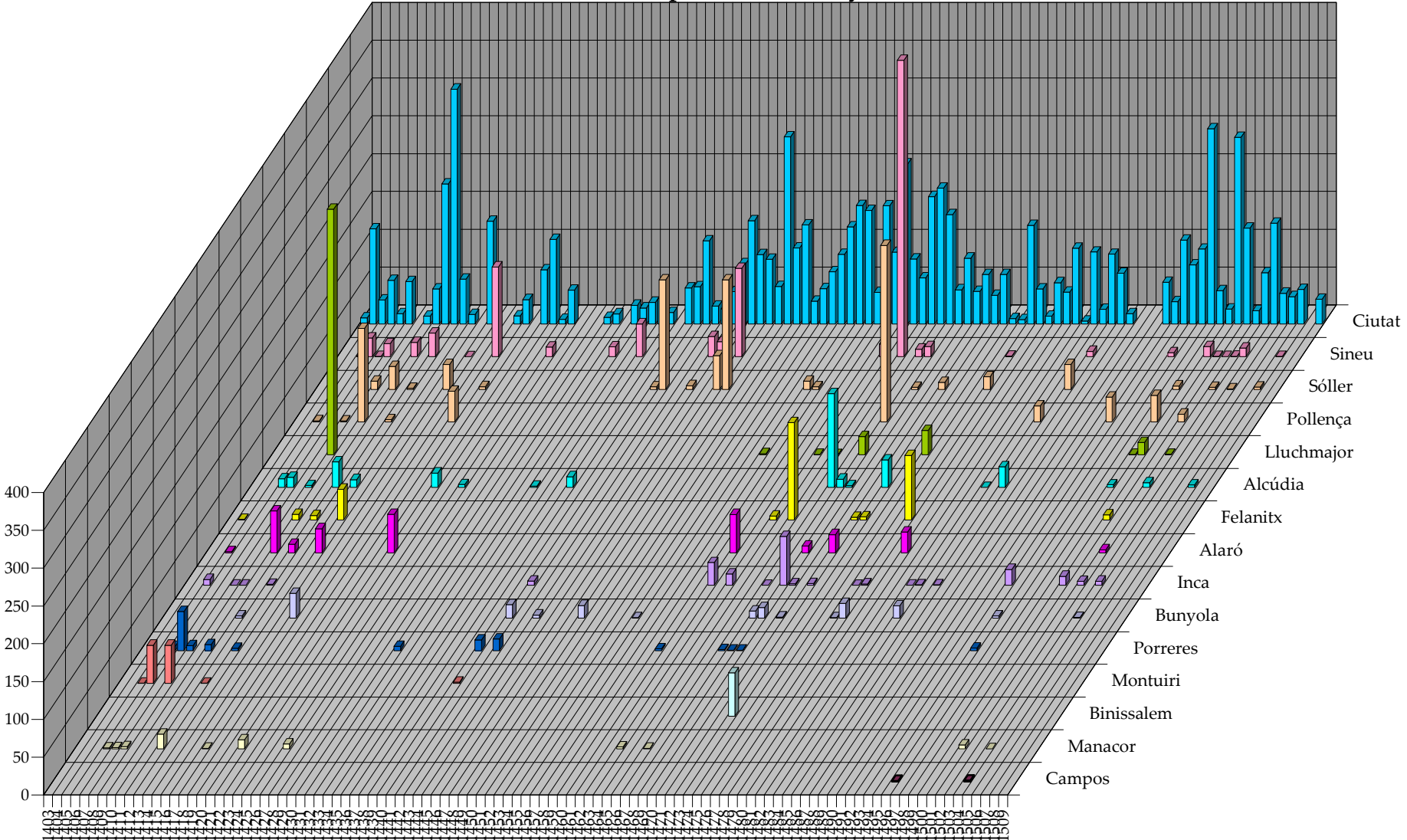
Lliures, anys i mitja per any

■ Anys	8	2	4	42	21	30
■ Mitja	139,37	207,30	133,37	78,82	157,99	77,14
■ Lliures invertides	1.114,95	414,60	533,48	3.310,55	3.317,81	2.314,16

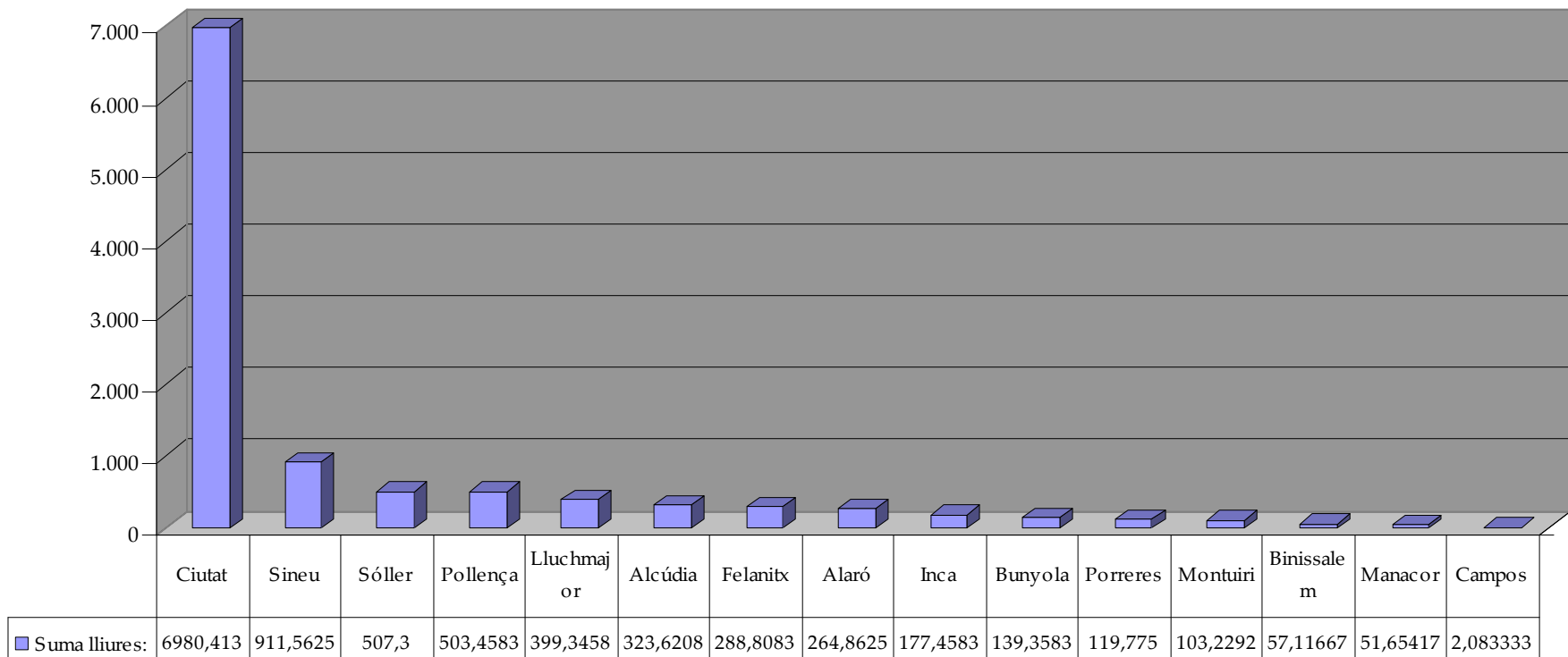
Il·lustració 3

Lliures per localitat i any

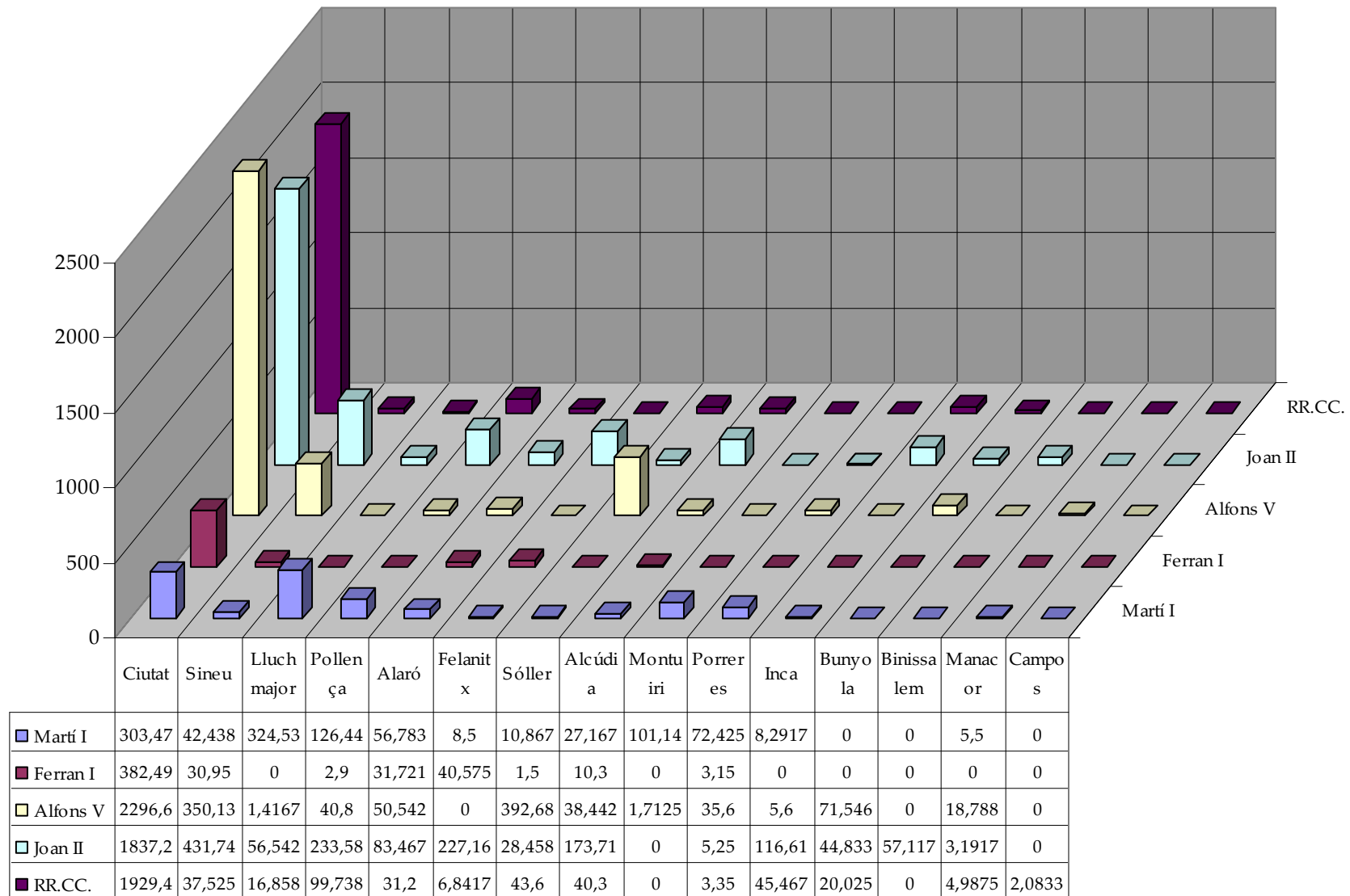
Il·lustración 4

Lliures invertides per localitat

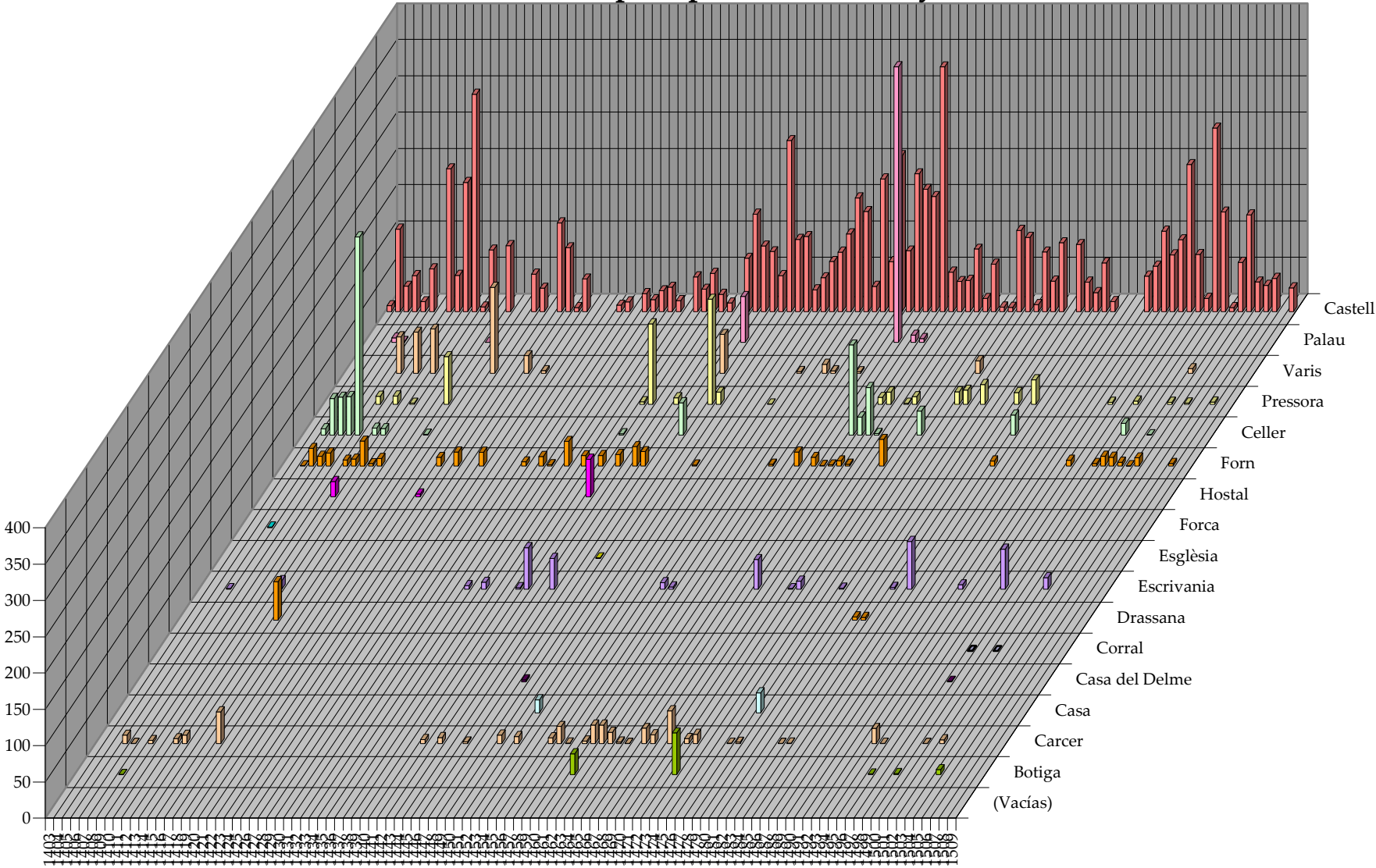
Il·lustración 5

Localitat (lliures)

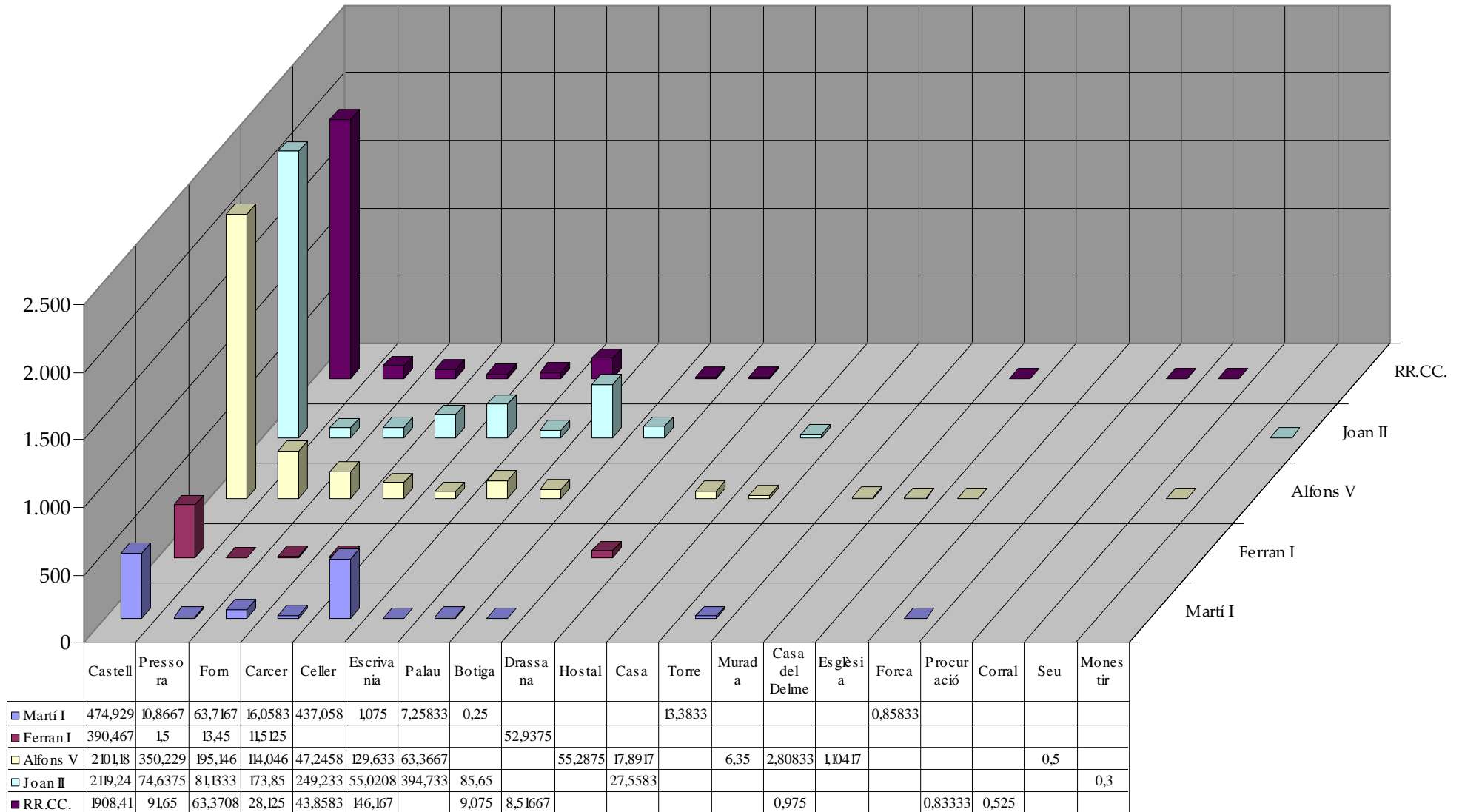
Il·lustració 6

Lliures per tipus d'edifici i any

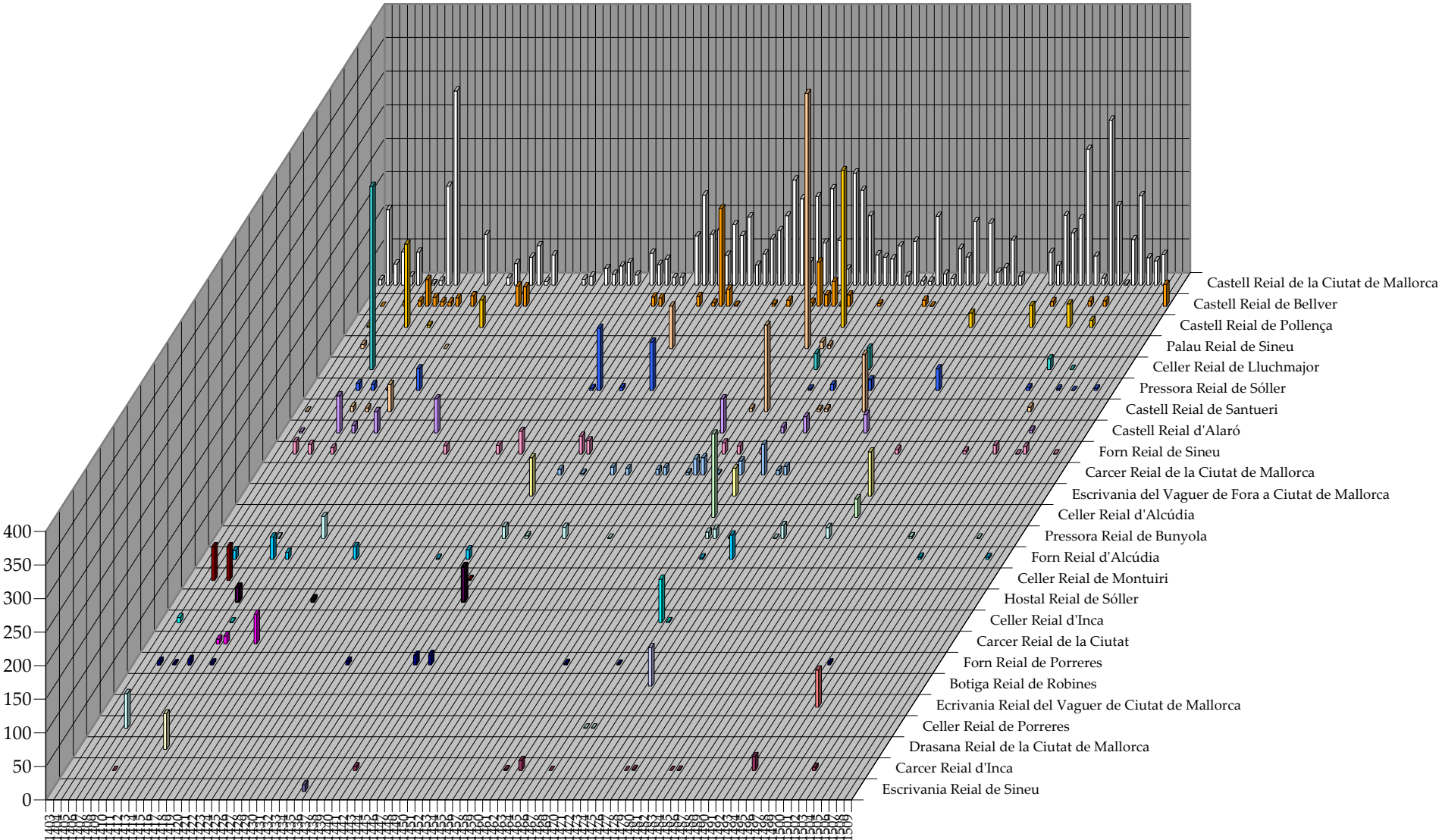
Il·lustración 7

Tipus edifici (lliures)

Il·lustració 8

Edifici any (lliures)

Il·lustración 9

Vull aprofitar aquesta primera part del treball per apuntar algunes de les dades que més endavant rebran una acurada atenció i aprofundiment, per facilitar-ne la seva ubicació en una visió més general.

Amb un primer cop de vista es poden diferenciar tres fases caracteritzades per una forta inversió en obres en el patrimoni reial. La primera des del 1403, inici del nostre estudi, fins al 1416. La segona des del 1442 fins al 1476 i la tercera des del 1492 fins a final de segle.

Posats a diferenciar dins les inversions més importants, el regnat de Joan II és qui registra les més fortes de tot el segle i, molt especialment, entre 1462 i el 1472, moment del conflicte armat anomenat Guerra Civil Catalana.

Així com podem identificar tres fases de inversions notables, també queden emmarcades dues fases intermitges que es poden catalogar de tèbies o de quasi nul·la inversió. El més interessant és que son dues i es poden relacionar amb la primera meitat del regnat d'Alfons V (1416-1434) i de Ferran II (1479-1492). Tant en un cas com l'altre hi ha anys que no es registren cap tipus d'obra, ni de bell nou ni de manteniment, cosa que no es pot dir en cap altre moment en tot el segle XV.

Cal apuntar que en realitat, tant Alfons V com Ferran II, mantenen un nivell d'inversió baix i paregut en tot el seu regnat. Així com Joan II inverteix una mitjana de 157, 99 lliures per any, ells gaire bé no assoleixen ni la meitat (78,82 i 77,14 lliures respectivament). El cas més cridaner i evident és la comparació de les 3.310,55 lliures invertides en els 42 anys del regnat d'Alfons V per les 3.317,81 lliures en el 21 anys del regnat de Joan II.

Però les diferències no acaben pas aquí. També es pot identificar una manera diferent d'invertir els diners. Alfons V tendeix a concentrar els esforços en la Ciutat de Mallorca, Sineu i Sóller. Per desaparèixer les inversions a la part forana després de la revolta protagonitzada per aquests.

Joan II, encara que segueix invertint de manera sostinguda i anual en la Ciutat de Mallorca, diversifica molt més les inversions. Arriba a Sineu, Pollença, Alcúdia, Felanitx, Alaró, Inca, Binissalem... i molt especialment dura la Guerra Civil Catalana que abans hem esmentat. Ferran II pareix seguir una tònica relativament pareguda, però amb unes quantitats molt inferiors.

El tipus d'edifici pot ajudar a conèixer millor la intenció de qui inverteix en ell. No es pas el mateix invertir en un castell que en una pressora no només per les quantitats que necessiten cada un pel seu manteniment, si no per l'ús que pot fer-ne el monarca.

Així, podem destacar 4 tipus d'edificis per les inversions rebudes:

1. Edificis que reben inversions gaire bé anuals i amb una quantitat més o manco uniforme. És el cas dels castells i dels forns reials.

2. Edificis que reben atencions molt puntuals, tres o quatre vegades en tot el segle, però que quan les reben, ho fan amb una gran intensitat. És el cas dels palaus.
3. Edificis que alternen èpoques de nul·la inversió amb altres de freqüents i abundants. És el cas de les presons o de les pressores.
4. Edificis que reben inversions de manera molt puntual, i que quan ho fan les quantitats són francament minses. És el cas de les forques, les drassanes, les esglésies o la casa del delme.

I és aquí quan podem posar nom propi a la classificació que abans hem fet pel tipus d'edifici.

1. Edificis que reben inversions gaire bé anuals i amb una quantitat més o manco uniforme. Observem com es tracta del Castell Reial de la Ciutat de Mallorca i del Castell de Bellver, en diferents intensitats però segueixen el patró descrit. No així els castells de Santueri o d'Alaró.
2. Edificis que reben atencions molt puntuals, tres o quatre vegades en tot el segle, però que quan les reben, ho fan amb una gran intensitat. És el cas del Palau Reial de Sineu, el castell Reial de Santueri, el celler reial d'Inca o la botiga Reial de Robines.
3. Edificis que alternen èpoques de nul·la inversió amb altres de freqüents i abundants. És el cas del la presó Reial de la Ciutat de Mallorca, especialment tinguda en compte a la revolta forana i a la Guerra Civil Catalana o la pressora Reial de Sòller.
4. Edificis que reben inversions de manera molt puntual, i que quan ho fan les quantitats són francament minses. És el cas del celler Reial de Porreres i el de Montuiri o l'escrivania Reial de Sineu.

5. Anàlisi de les dades per regnats.

Els regnats del segle XV d.C. són:

- Martí I L'humà (fins a 1410)
- l'Interregne (1410-1412)
- Ferran I d'Antequera (1412-1416)
- Alfons V El Magnànim (1416-1458)
- Joan II (1458-1479)
- Els Reis Catòlics (1479- fins a final de segle)

5.1. Martí I L'humà.

Fets notables al regnat.

Fets notables reflexats a la documentació de la Procuració Reial.

Una de les primeres coses que es poden comentar del segle XV, i que ocorre sota el seu regnat, és la inundació de 1403. El que es diu sobre la qüestió a la documentació, d'on s'extreu que va afectar a la muralla del Castell reial de l'Almudaina⁴, és el següent:

14 octubre 1403.

"...obra necessària a la cantonada per tancar l'hort del Castell Reial que està sobre el molí, fer de nou un peu de pedra pintada mogut per mor d'un diluvi..."

31 desembre 1405.

"...treura de la vora de la Riera 24 dotzenes de pedres de marès, obra començada de la paret que tanca l'hort del castell..."

14 març 1406.

"...treura 7 dotzenes de pedra de Galga de marés que el diluvi havia tret a l'hort del rei..."

24 març 1406.

---

⁴ Si bé el coneixem avui en dia per un palau, a les fonts sempre es refereixen a ell com un castell, en concret Castell Reial de la Ciutat de Mallorca.

"...treura pedra de Galga de marés que el diluvi havia tret a l'hort del rei..."

15 abril 1407.

"...treura pedra de la mar, acabar la paret de la clausura de l'hort del castell enderrocada pel diluvi de 1403..."

El rei Martí de Sicília va visitar l'illa de Mallorca al 1405. Totes les obres es fan al castell reial de l'Almudaina:

17 agost 1405.

"...metre les cordes als canalobres de fusta que pengen a la sala del castell per poder-los encendre per la vinguda del rei de Sicília, metre en la barra del front de la sala..."

27 agost 1405.

"...treura del prat del castell alguna perxa que els mestres havien posat allà per amagar-la per la vinguda del rei de Sicília..."

5 setembre 1405.

"...refer algunes petges en algunes taules reials, dins la casa de la fusta, per la vinguda del rei de Sicília, fer unes portes al celler reial, fer un follador al cup del celler reial, fer unes portes a la parròquia de Lluchmajor, fer un portal a l'estable que surt a l'abeurador del castell..."

31 desembre 1405.

"...treura de la vora de la Riera 24 dotzenes de pedres de marès, obra començada de la paret que tanca l'hort del castell..."

Primeres conclusions.

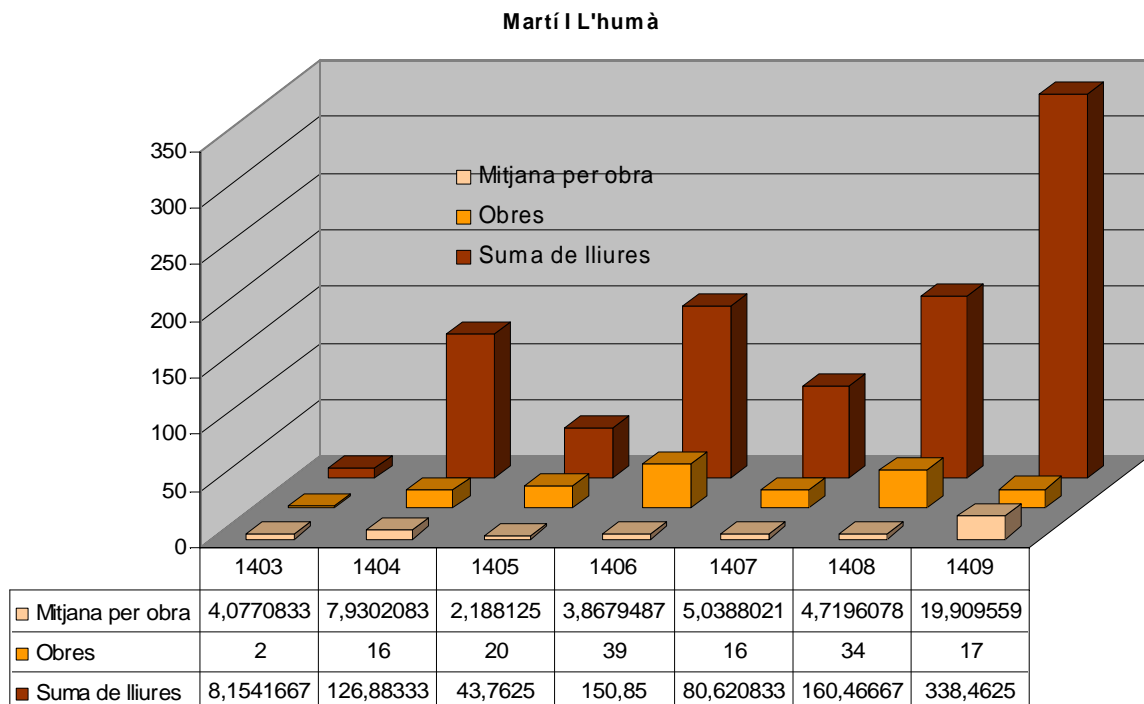
Si en un primer anàlisi general del regnat només fem cas de les lliures invertides, com era una mica la primera intenció, ens trobem aviat amb que les conclusions que es poden extreure són fàcilment criticables i rebutjables per mor de la diferència d'anys que duren cada un d'ells. Així, per exemple, es pot dir que les lliures invertides per Alfons V és més de 6 vegades les inversions de Ferran I. Però, per una altra banda, els anys que regna el primer són més de 10 vegades els del segon. Resulta interessant establir dades objectives que permetin comparar les inversions encara que els regnats d'uns siguin més

dilatats que d'altres. Aquesta dada pot ser la mitjana de lliures invertides per any. És el resultat de dividir les lliures invertides entre els anys del regnat. Ara sí, les comparacions tenen una base més sòlida.

Els primers regnats, el cas de Martí I L'humà, el període de l'interregne i el de Ferran I d'Antequera, tenen, respectivament, 8, 2 i 4 anys. Són períodes curts i fa difícil arribar a conclusions que no siguin una mica agosarades. Exposats d'abans mà aquests fets, es poden anotar alguns extrems:

Martí I present una mitjana de 139,37 lliures invertides per any. És una mitjana prou alta, molt semblant a la mitjana de Ferran I i quasi el doble que Alfons V i als Reis Catòlics.

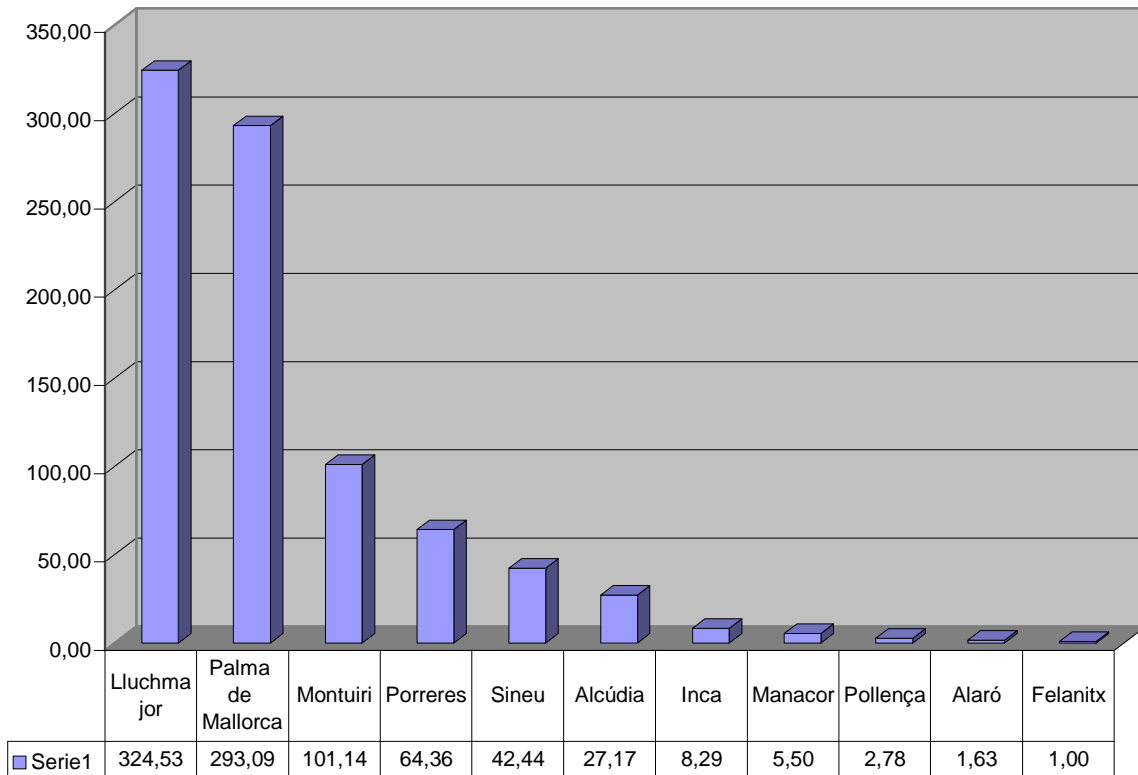
Els desperfectes de la riada de 1403, analitzada en anteriorment pel que diu la documentació, es reparen majoritàriament l'any 1406. Fent d'aquest any el que més obres es fan (39) de tot el seu regnat i de la primera meitat del segle XV. Així i tot, no és l'any de major inversió, sent aquest el 1409, amb 338,46 lliures i només 17 intervencions, arribant a la major mitjana de lliures per obra. De fet, els darrers tres anys es nota una certa tendència a l'augment de les inversions.

Però, on inverteix Martí I aquestes lliures? En primer lloc, vegem a quines localitats s'inverteixen:

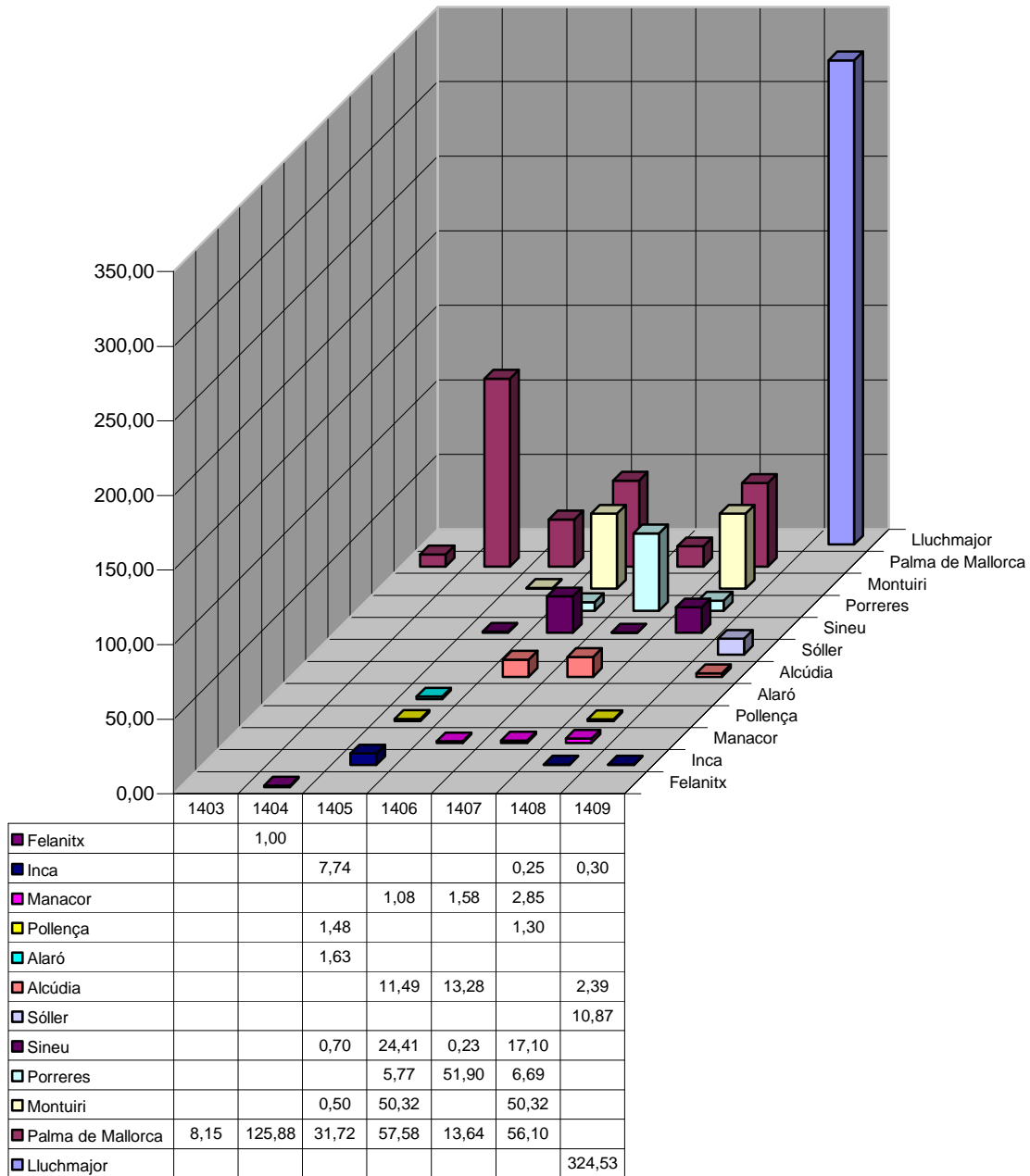
- 1- Lluchmajor: 324,53 lliures.
- 2- Palma de Mallorca: 293,09 lliures.

- 3- Montuïri⁵: 101,14 lliures.
- 4- Porreres: 64,36 lliures.
- 5- Sineu: 42,44 lliures.
- 6- Alcúdia: 27,17 lliures.
- 7- Sóller: 8,29 lliures.
- 8- Inca: 5,50 lliures.
- 9- Manacor: 2,78 lliures.
- 10- Pollença: 1,63 lliures.
- 11- Alaró: 1,00 lliures.
- 12- Felanitx: 0,87 lliures.

I aquí sorgeix una de les diferències dels altres reis: és l'únic que inverteix més en la Part Forana, un 72,10% de les lliures (784,08 lliures), que no pas a la ciutat, un 27,90% (303,47 lliures). A més, el tant per cent no deixa lloc a dubtes.

⁵ És, pràcticament, la única inversió feta a Montuïri en tot el segle.

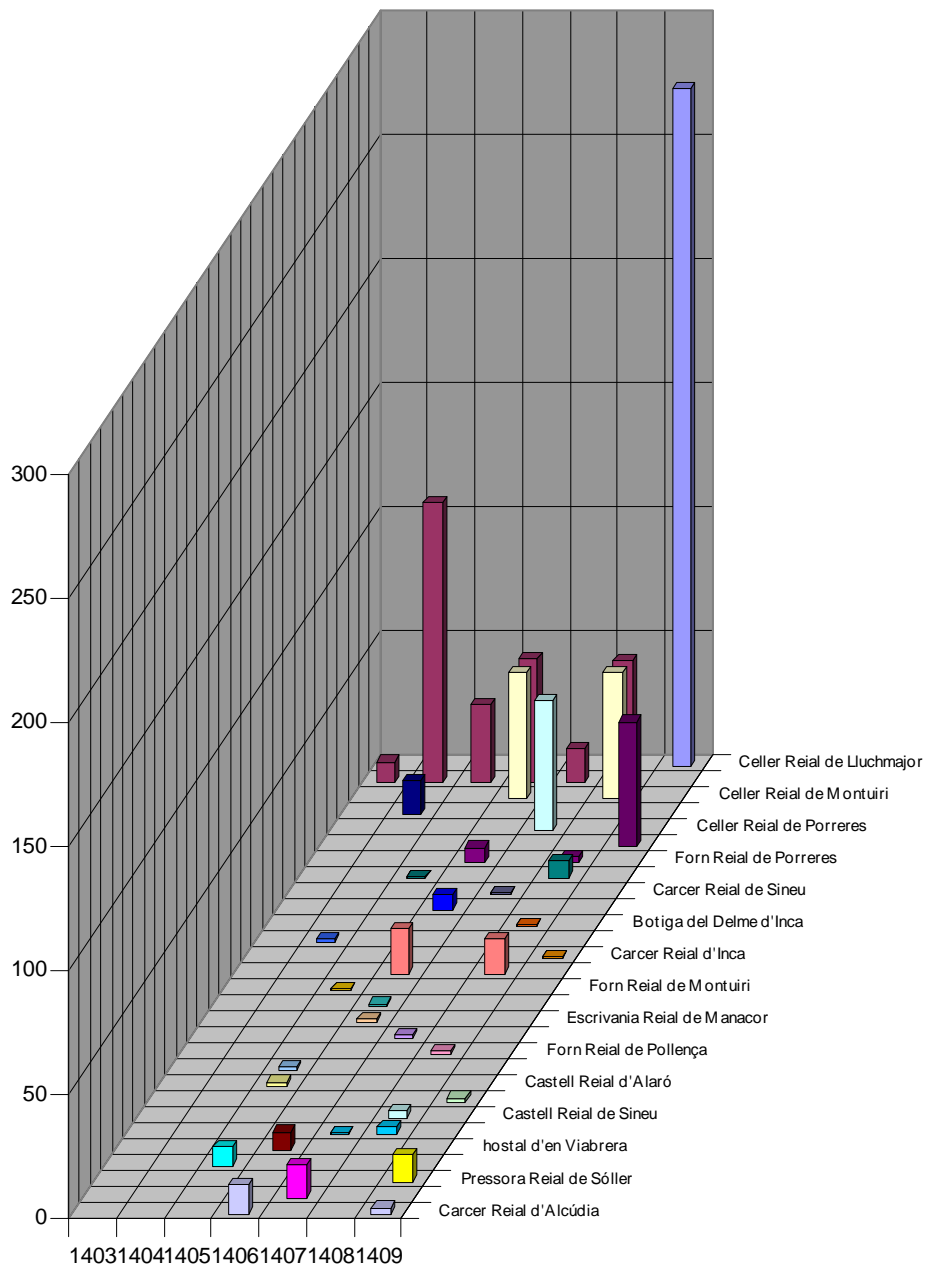
Si analitzem les localitats apareix un altre dada destacable: Lluchmajor és on més inverteix, però cal esmentar que en una sola obra, que la documentació explica: “...Fer dos arcs de pedra, canviar el portal del celler, tancant el portal major de pedra roja, cobrir de cayrats de poll i de fusta de València...” s’inverteixen 272,87 lliures al celler reial de Sineu.

També es fa una obra conjunta entre el celler reial i el carcer reial de Lluchmajor. La documentació diu: “...fer parets a la presó i al corral del celler...” on s’inverteixen 50 lliures. El que té d’interessant és que les dues es fan el mateix any, el 1409. A Lluchmajor no es tornaran a fer intervencions, a cap edifici, fins 48 anys després, al 1457.

A continuació es descriuen quins són els edificis, per ordre, triats pel rei:

- 1- Celler Reial de Lluchmajor: 272,88 lliures.
- 2- Castell Reial de la Ciutat de Mallorca: 264,20 lliures.
- 3- Celler Reial de Montuïri: 100,64 lliures.
- 4- Celler Reial de Porreres: 51,90 lliures.
- 5- Carcer Reial de Lluchmajor i Celler Reial de Lluchmajor: 50,00 lliures.
- 6- Forn Reial de Sineu: 32,85 lliures.
- 7- Carcer Reial d'Alcúdia: 13,88 lliures.
- 8- Torre de Porto Pí: 13,38 lliures.
- 9- Forn Reial d'Alcúdia: 13,28 lliures.
- 10- Pressora Reial de Sóller: 10,87 lliures.
- 11- Celler Reial d'Inca: 7,74 lliures.
- 12- Forn Reial de Porreres: 7,71 lliures.
- 13- hostal d'en Viabrera: 7,35 lliures.
- 14- Castell Reial de Bellver: 7,30 lliures.
- 15- Palau Reial de Sineu: 6,03 lliures.
- 16- Celler Reial de Manacor: 3,20 lliures.
- 17- Castell Reial de Sineu: 2,63 lliures.
- 18- Carcer Reial de Lluchmajor: 1,65 lliures.
- 19- Castell Reial d'Alaró: 1,63 lliures.
- 20- Castell Reial de Pollença: 1,48 lliures.
- 21- Forn Reial de Pollença: 1,30 lliures.
- 22- Palau Reial de Manacor: 1,23 lliures.
- 23- Escrivania Reial de Manacor: 1,08 lliures.
- 24- Castell Reial de Santueri: 1,00 lliures.
- 25- Forca del Coll d'en Rabassa: 0,86 lliures.
- 26- Celler Reial de Sineu: 0,70 lliures.
- 27- Forn Reial de Montuïri: 0,50 lliures.
- 28- Carcer Reial d'Inca: 0,30 lliures.
- 29- Botiga del Delme d'Inca: 0,25 lliures.
- 30- Carcer Reial de Sineu: 0,23 lliures.

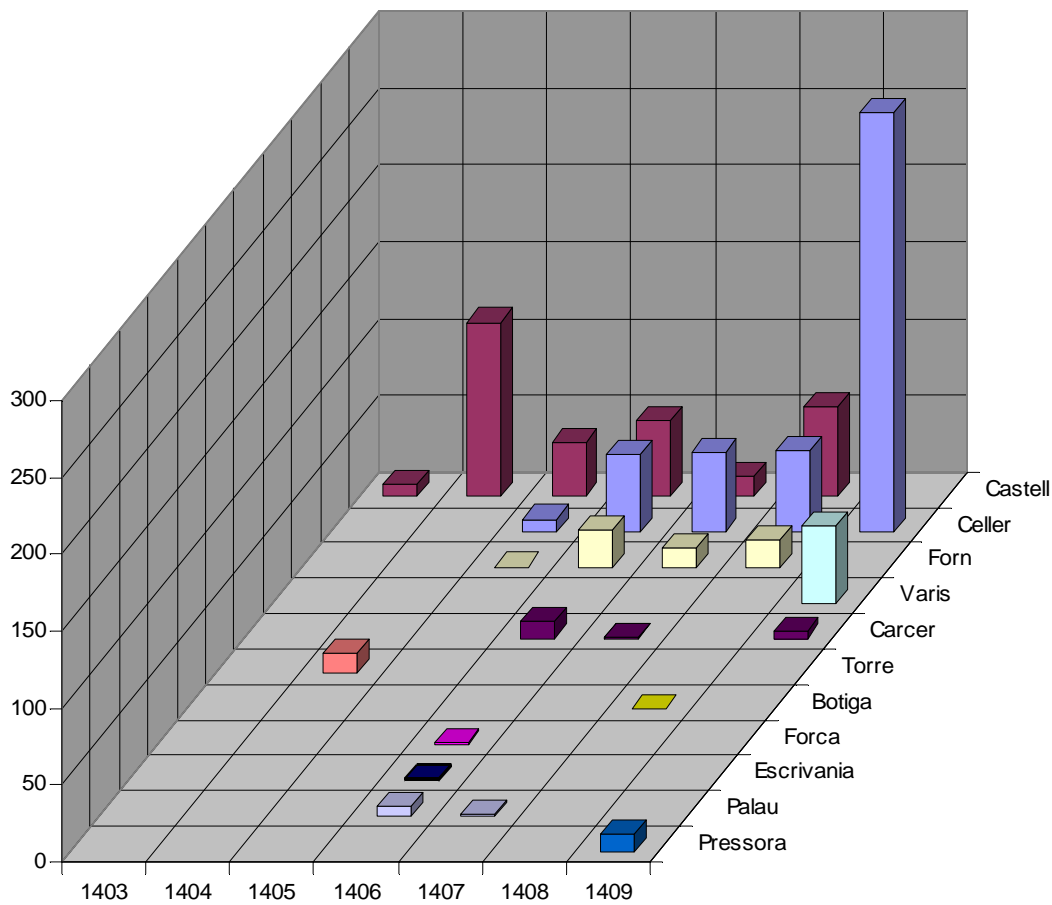

Els llocs 1, 3 i 4 estan ocupats per cellers. De fet, al seu regnat inverteix en ells de forma ininterrompuda durant cinc anys (1405-1409) cosa que no es reproduirà en tot el segle. Cal no oblidar el seu caràcter recaptador, a diferència dels castells o palaus, que comencen a aparèixer a partir del nombre 14. Les inversions en fortificacions, a mesura que avança el regnat, es van fent cada vegada més minses. De fet, l'últim any no s'hi fa cap obra, al contrari dels edificis d'on el rei en treia diners (cellers, forns, pressores, botigues, molins...), on, al darrer any es fa una inversió de 333,75 lliures.

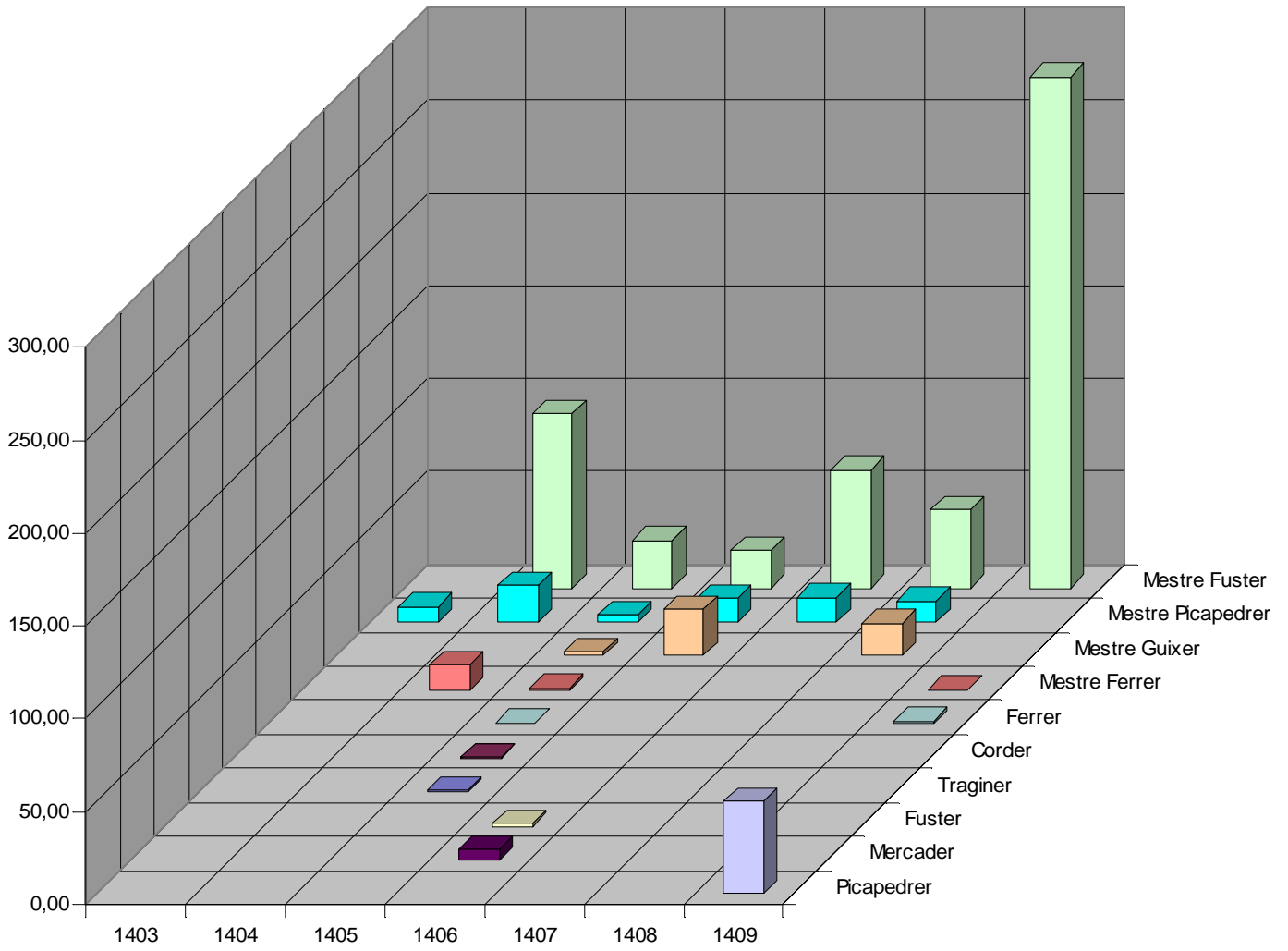
Voldria comentar també la posició que ocupa el castell de Bellver, el 14, amb només 7,30 lliures. Es fa evident que el protagonisme de l'Almudaina com a centre de l'activitat administrativa, ha deixat en un tercer plànol l'edifici fortificat.

A l'Almudaina es fan obres cada any, menys el darrer. Aquesta és una tònica general, al Castell Reial de la Ciutat de Mallorca, que és així com anomena la documentació al Castell de l'Almudaina, es fan obres quasi tots els anys del segle. Són feines de manteniment, com seran la majoria, on s'inverteixen un total de 264,20 lliures.

Martí I inverteix en 10 tipus d'edifici, important varietat si tenim en compte que només estudiem els 8 anys darrers del seu regnat: els castells, els cellers, els forns, les presons, palaus, botigues, pressora, escrivania, torre i forca.

Pel que fa als professionals contractats l'any 1405 és el que té una major varietat. La resta mantenen dues constants: mestres picapedrer amb una mitjana de 10 lliures per any i la dels mestres fusters, amb una mitjana de 86,91 lliures per any.

5.2. Ferran I d'Antequera.

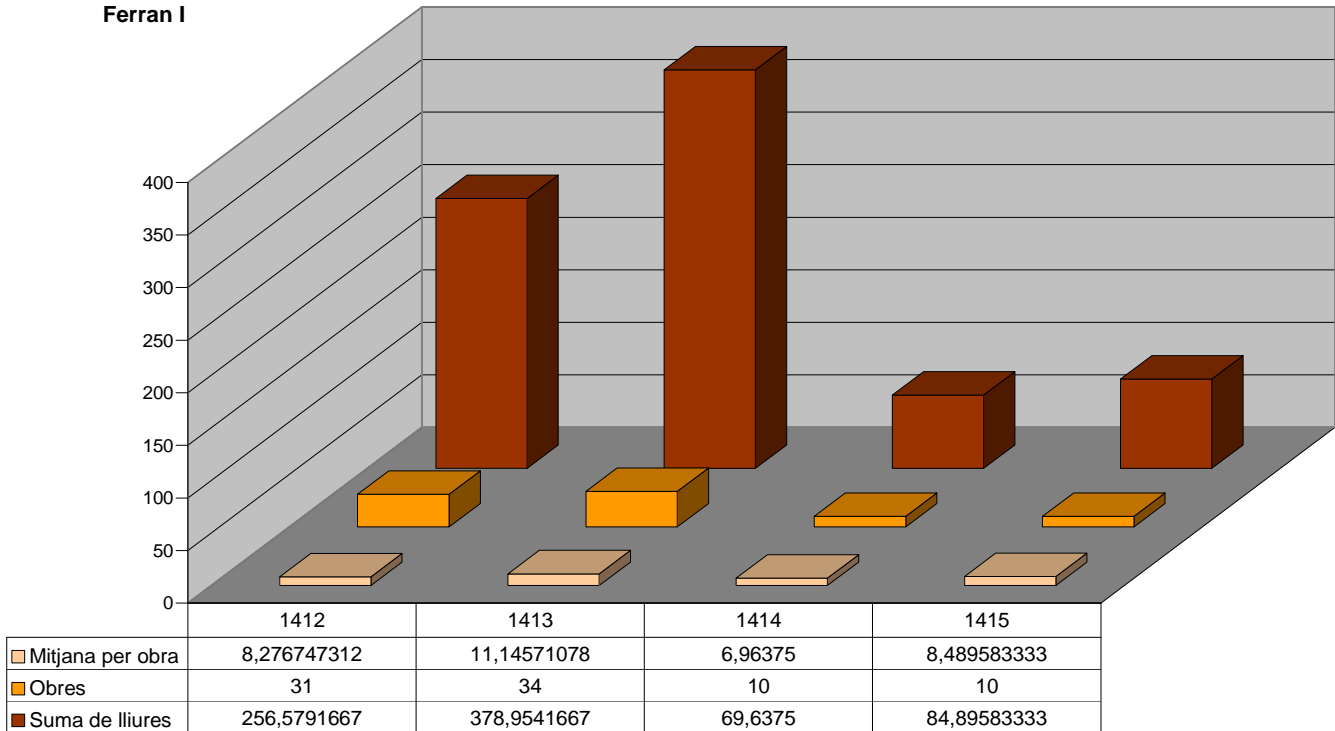
Fets notables al regnat.

1412	Compromís de Casp. Ferran d'Antequera, de la casa castellana dels Trastàmara, és coronat rei d'Aragó.
1413	Visita de San Vicenç Ferrer a Mallorca. Predicacions a diferents llocs de l'illa.
1416	Mor el rei Ferran I. El succeeix el seu fill Alfons V el Magnànim.

Primeres conclusions.

Martí I té una despesa total de 533,48 lliures, amb una mitjana de 133,37 lliures per any. Aquesta mitjana és prou alta, poc menys de la de Martí I, però, juntament amb l'Interregne, són regnats bastant curts i per tant aquesta dada té una importància relativa. El seu primer any, el 1413, fa una forta inversió: 378,85 lliures, la més alta de la primera meitat de segle. A la documentació hi figures 13 entrades només per aquest any, també el número més alt dels primers 50 anys. En canvi, el darrer, 1416, no suposa ni una sola lliure.

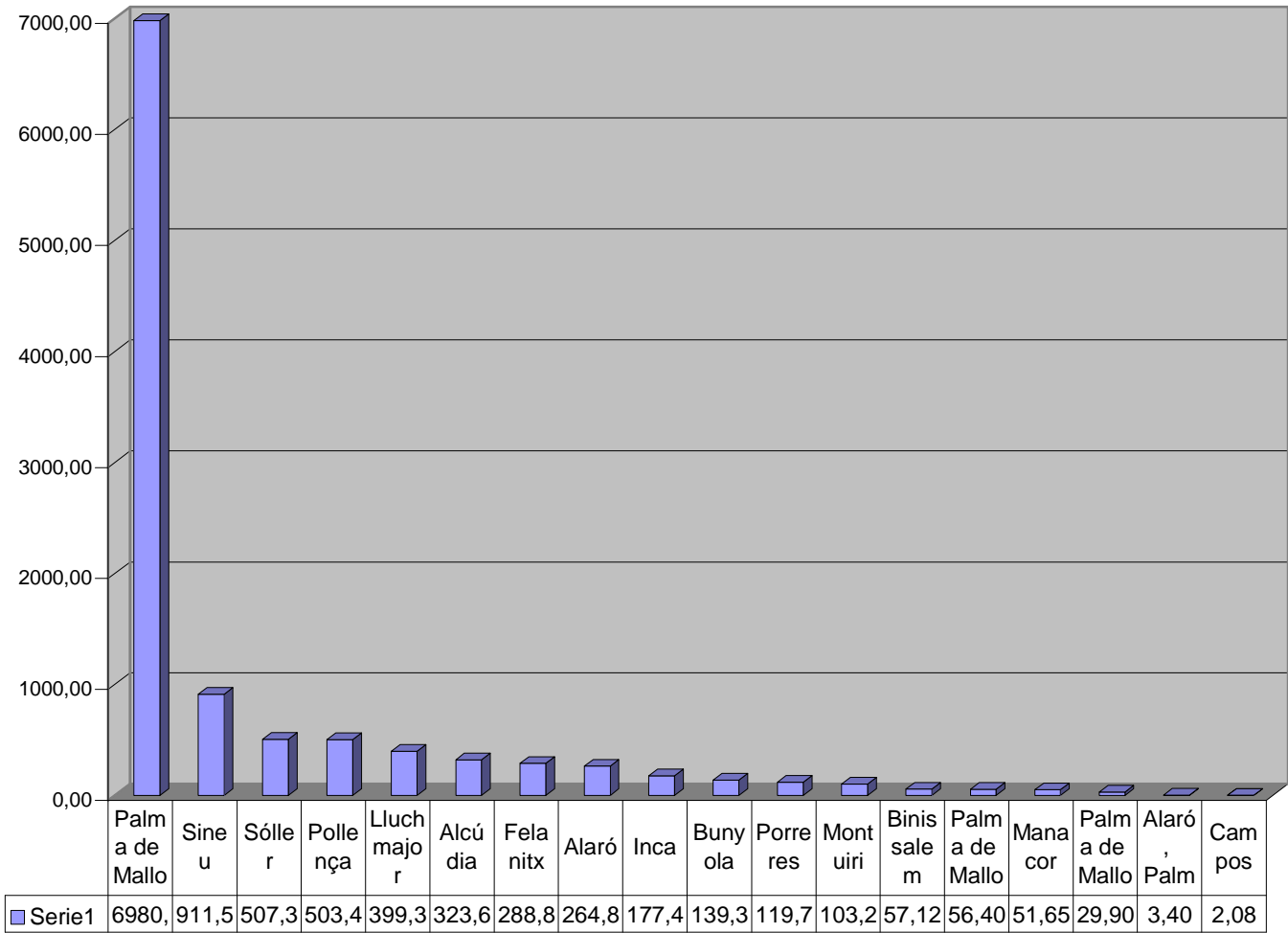
Ferran I

Les localitats, per ordre decreixent, on es fan la despesa són:

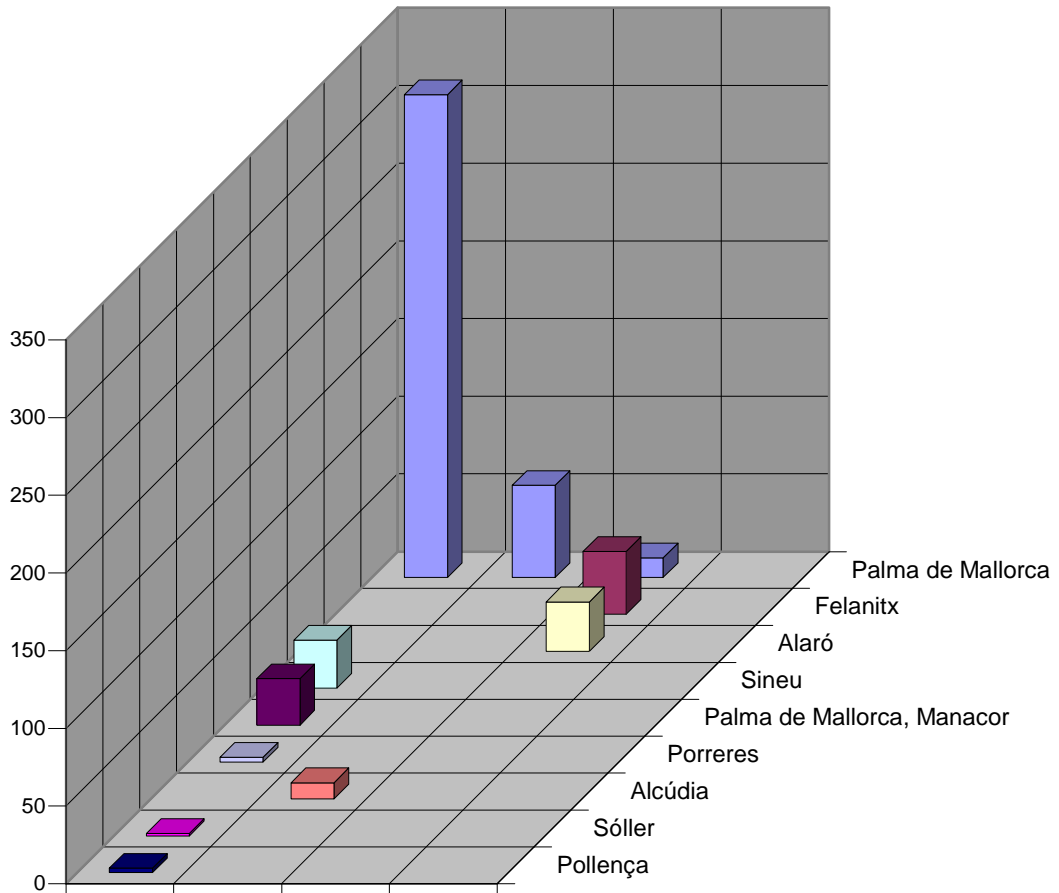
- 1- Palma de Mallorca: 382,49 lliures.
- 2- Felanitx: 40,57 lliures.

- 3- Alaró: 31,72 lliures.
- 4- Sineu: 30,95 lliures.
- 5- Alcúdia: 10,30 lliures.
- 6- Porreres: 3,15 lliures.
- 7- Pollença: 2,90 lliures.
- 8- Sóller: 1,50 lliures.

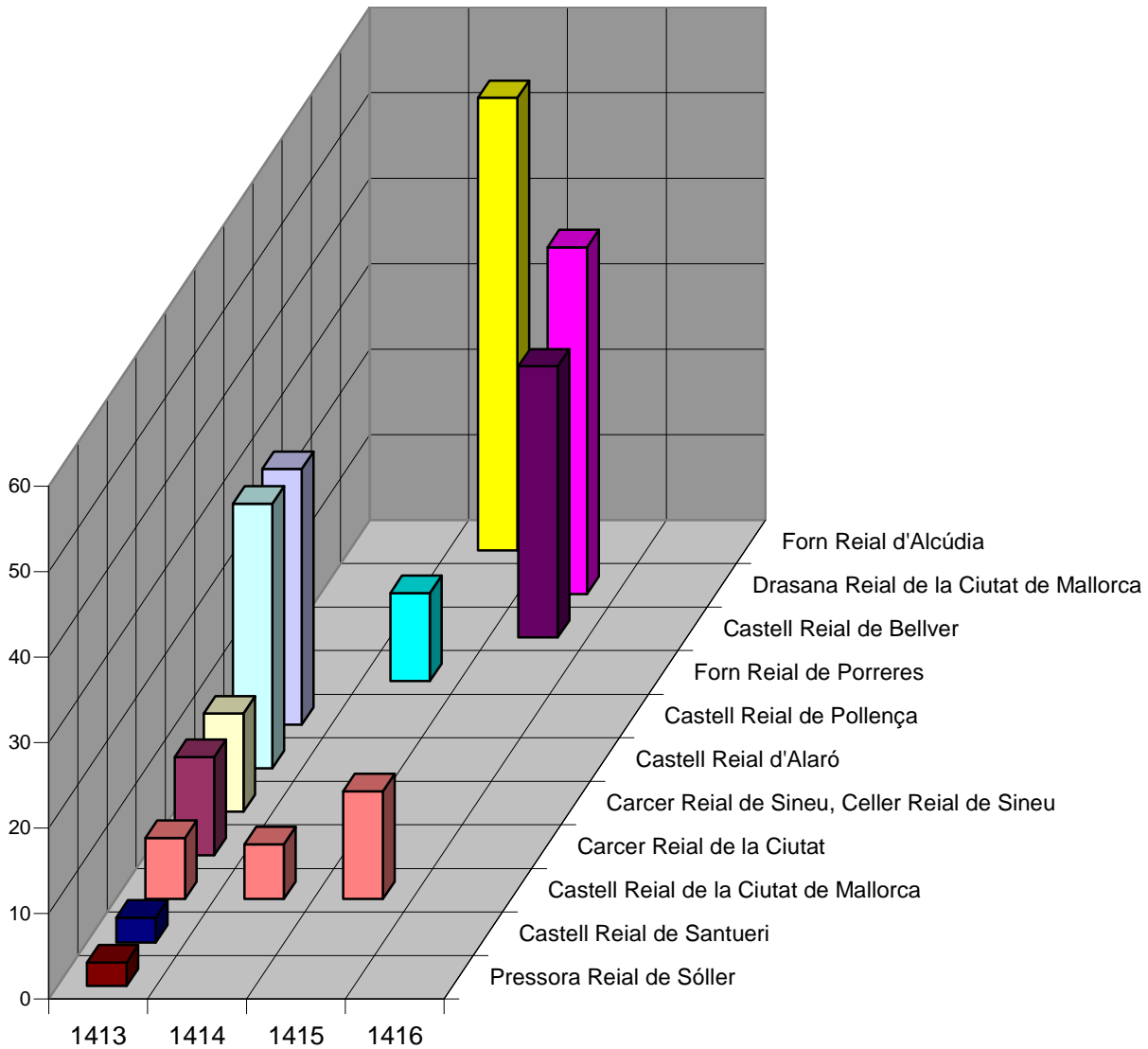
La dispersió és molt baixa, només hi figuren 8 localitats diferents i només Ciutat hi apareix repetida. Que, per cert Lluchmajor passa de ser la localitat amb major inversió, al regnat de Martí I, a desaparèixer de la llista de Ferran I.

Amb aquestes primeres dades ja es veu la forta inversió a la ciutat comparat en la part forana. En concret, Ferran I inverteix 382, 49 lliures a la ciutat i 151 lliures a la part forana. Això fa un 71,7% i un 28,3% respectivament.

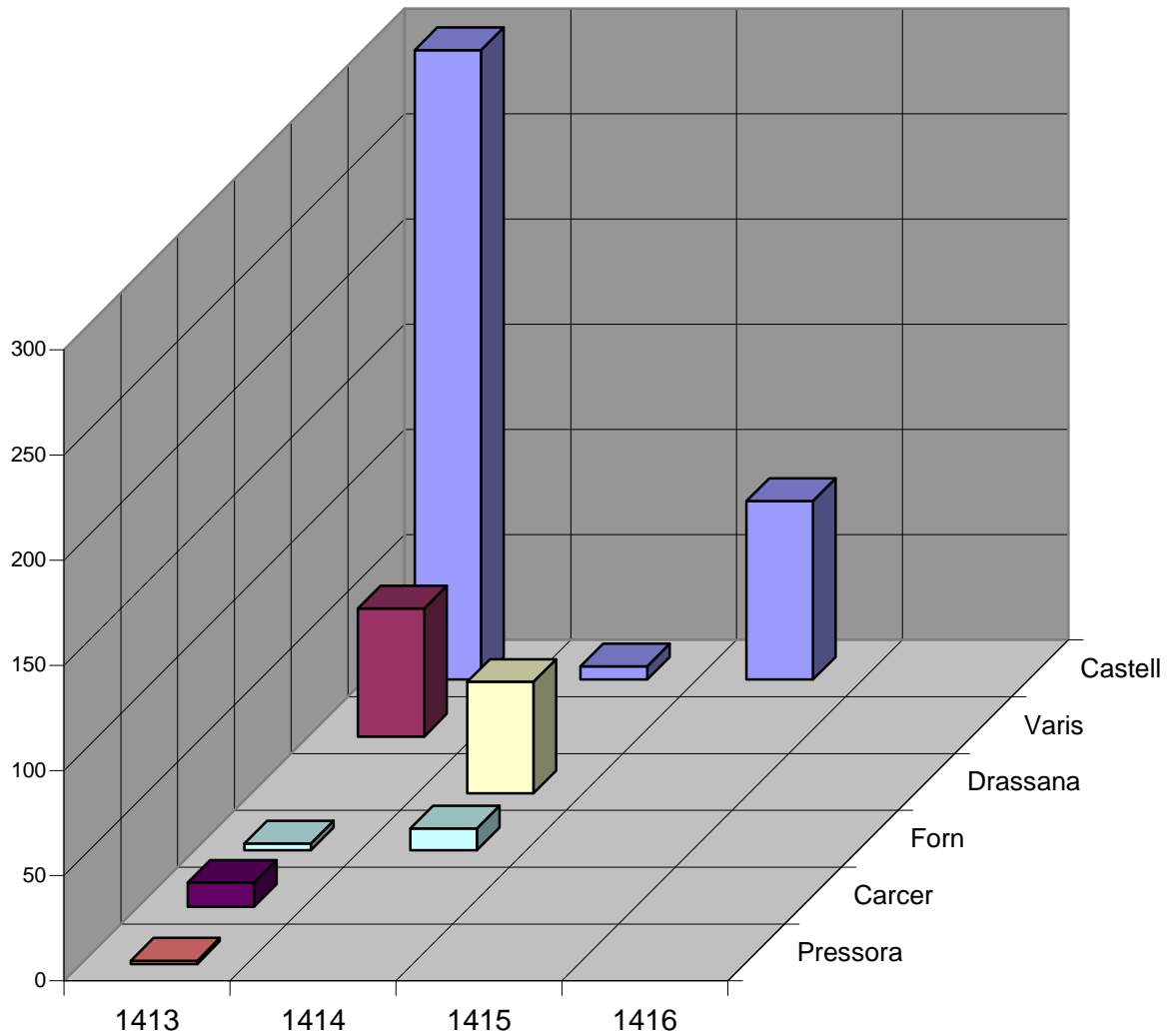

	1413	1414	1415	1416
■ Pollença	2,9			
■ Sóller	1,5			
■ Alcúdia		10,3		
■ Porreres	3,15			
■ Palma de Mallorca, Manacor	29,9			
■ Sineu	30,95			
■ Alaró			31,720833	
■ Felanitx			40,575	
■ Palma de Mallorca	310,55417	59,3375	12,6	

El tipus d'edifici triat són els castells, especialment el primer any del regnat, seguit de la drassana, els forns reials i de les pressores. En aquest cas també tenim una notable concentració, només 4 tipus d'edifici. Però, una vegada més, el regnat és prou curt com a per difuminar qualsevol conclusió ferma on es pugui arribar.

Les principals obres es fan als castells de l'Almudaina, Castell de Bellver, Castell Reial de Pollença, Castell de Santueri i al Castell d'Alaró. En definitiva, als castells inverteix un total de 390,47 lliures (83,10% de tota la despesa) i només 52,94 (11,27%) al segon tipus, la drassana (on no s'hi tornarà a fer cap mena d'obra en tota la resta de segle). Per tant, igual que comentavem de les localitats, tenim una important concentració en el tipus d'edifici.

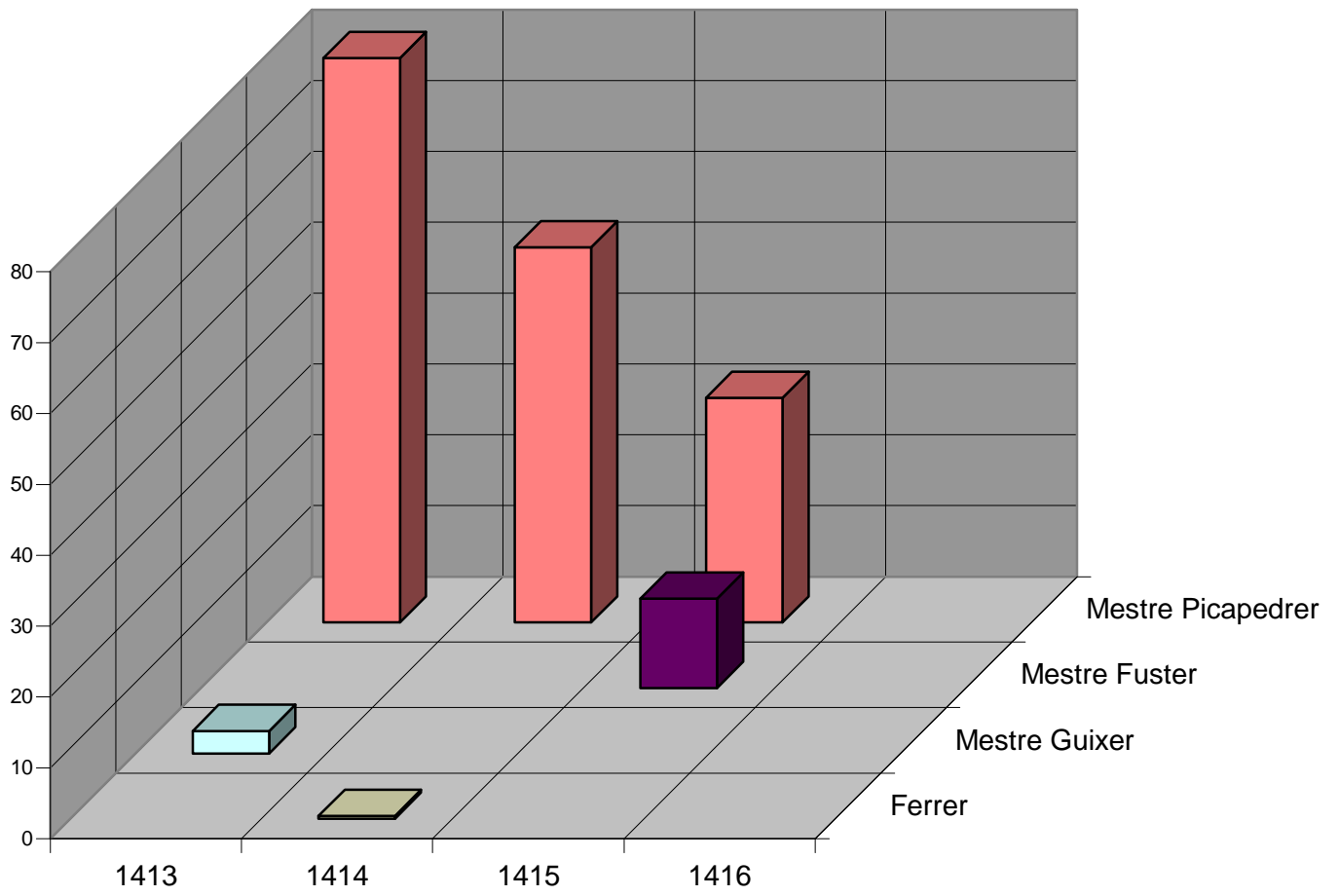

Així, arribam a la conclusió de que un castell i de Ciutat ha de ser el més beneficiat en les obres de Ferran I, com així és. El castell de l'Almudaina rep un total de 289,13 lliures (54,48% del total). Una de les obres més importants que s'hi fan (1413) és, amb un total de 252,7 lliures, la següent:

"...empedrar tres peus grans i dos arcs de pedra de Rafalbeig en un trast del mur, referir de pedra de galga un tros de mur, fer de nou una tanca de tapia mitjera entre la presó reial de la ciutat i l'alberc de l'heretat de mossén , adobar les teulades de la presó, adobar de mitjans una torre cega del mur vell de l'Almudaina..."

Pel que fa als professionals contractats a les obres, es fa especialment notable la presència de mestres picapedrers: un total de 304,15 lliures (62,75% del total) corresponen a obres on el mestre contractat és un picapedrer. El mestre fuster és el segon professional més contractat: 164,30 lliures (33,90% del total) de les obres. El mestre guixer, qui tindrà un cert protagonisme a partir del primer terç del segle, té una presència testimonial: 12,60 lliures (2,60% del total).

5.3. Alfons V El Magnànim.

Fets notables al regnat.

1416	Mor el rei Ferran I. El succeeix el seu fill Alfons V dit el Magnànim.
1420	Alfons el Magnànim visita Mallorca.
1425	Aldarulls a Ciutadella per mor de irregularitats en les eleccions als càrrecs de la Universitat.
1426	Comencen les obres de construcció de la Llotja de Ciutat
1427	Alfons V concedeix el privilegi de <i>Guiatge d'Indult</i> als repobladors de Menorca.
1431	Concòrdia de Barcelona, que suposa una modificació del Contracte Sant.
1432	Alfons el Magnànim visita Mallorca
1435	Conversió forçada dels jueus de Ciutat
1439	Una sentència de Galceran de Requesens imposa el règim d'insaculació a Menorca.
1440	Epidèmia de pesta a Mallorca. Es reforma el sistema municipal a Eivissa, imposant-se durant un curt plaç de temps el sistema de Concòrdia.
1443	Els jurats de Sóller denuncien als de Ciutat per no pagar als guardians de les atalaies.
1444	Nou desbordament de la Riera de Ciutat.
1445	La vila de Sóller envia a la Cort una comissió per denunciar els abusos comesos pel <i>veguer de fora</i> .
1447	S'imposa el sistema d'insaculació a Mallorca. Reforma de la representació al Gran i General Consell. S'acaba la construcció de la Llotja de Ciutat.
1450	Inici de la Revolta Forana a Mallorca encapçalades pel manacorí Simon "Tort" Ballester exigint major representativitat i una reducció de la fiscalitat. Aldarulls a Menorca.
1451	Lluita a Menorca entre els bàndols d'Arnau de Foxà i Pere de Bell-lloc
1452	Derrota de la Revolta Forana a Mallorca entre les tropes de Francesc d'Erill. Imposició de fortes multes col·lectives a les viles i repressions.
1455	Implantació del sistema d'insaculació (<i>Sac-i-Sort</i>) a la

	Universitat d'Eivissa,
1457	El religiós franciscà Bartomeu Catany funda a Sóller el convent de Santa Maria de Jesús. Execució de Simó "Tort" Ballester.
1458	Mor Alfons el Magnànim. El succeeix el seu germà Joan II. S'anul·la el privilegi d'encunyar moneda a Menorca donat el 1453, per les queixes de Mallorca. Creació del primer gremi a la Part Forana de Mallorca: el de sabaters d'Inca.

Fets notables reflexats a la documentació de la Procuració Reial.

La presència de Guillem Sagrera es fa palesa a partir de 1420. Al 1426, sobre la visita de Pere d'Aragó a l'illa i de les obres fetes al castell de l'Almudaina, la documentació diu:

5 agost 1426.

"...adobar les portes de la sala de la Reina, recórrer el trispol de la sala de la Reina, recórrer les teulades del castell, endrapar les finestres de les cambres o estatge reial, fer bancals de fusta (...) per mor de la vinguda de Pere d'Aragó (germà del rei) i del seu estol de Cerdenya..."

També es fa referència a la visita de l'estol del rei de Castella i les obres fetes al castell de l'Almudaina:

22 octubre 1430.

"...fer de nou un andador a la murada del castell..."

Un dels trets més importants que es comenta a la documentació i que va haver de fer front el rei va ser la revolta forana (1450-1451). El notari no pot evitar fer evident quin es el seu descontent amb la situació que viu:

11 agost 1450. Obres fetes al castell de l'Almudaina.

"...adobar 2 portals de pedra al portallet del celler reial i el portal de l'estable que és davant del fossar de la Seu, refer un pou de pedra a la murada del castell (...) e aço per la gran insult e a avalots dels pagesos de la part forana de la illa de Mallorques les quals tenien assaiada la ciutat..."

12 maig 1451.

"...adobar el mur major del castell reial..."

22 setembre 1450. Obres fetes al Castell de Bellver.

"...refer portallons entorn de la murada del castell, fer 4 llits ecaixats, fer adobar els molins i fer-hi de nou les pintes, refer alguns ceps de lombarda..."

1 juny 1450.

"...recórrer els terrats, cisternes i canals del castell, fer alguns peus de pedra en una paret pres la letrina del castell, adobar alguns portallets de la lissa del castell..."

La documentació explica en aquesta data la traïció descoberta dels menestrals.

18 maig 1451. Obres fetes al castell de l'Almudaina.

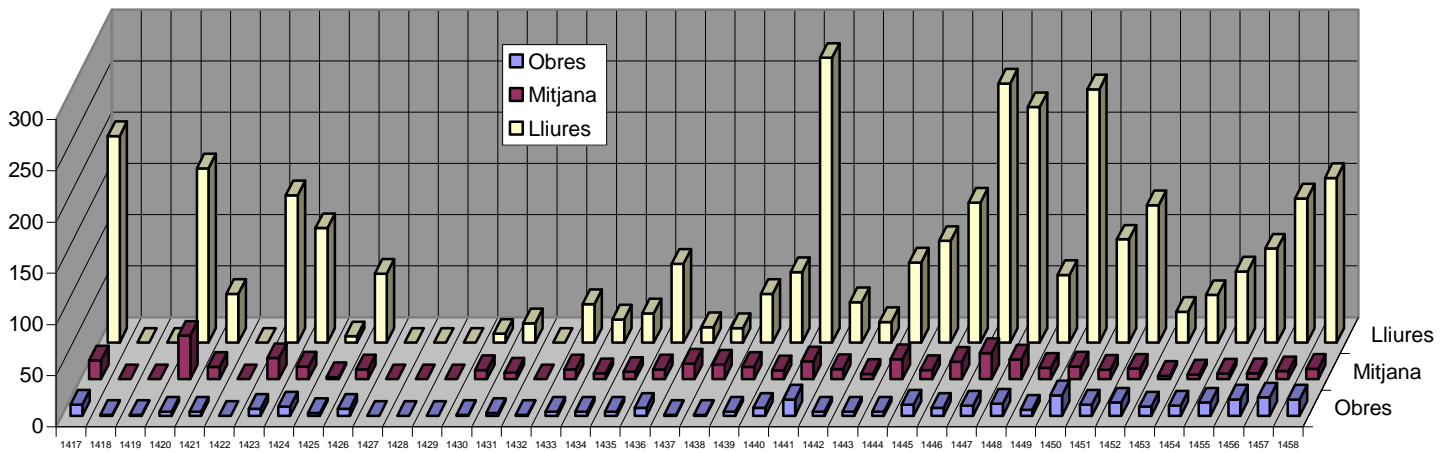
"...tapar quatre portals del castell, dos portals del prat i de la costa dita den Alamo, un altre portal per lo qual s'acallen a la barbacana i un altre portal per on s'acallen l'hort del castell..."

14 juliol 1451. Obres fetes al Castell de Bellver.

"...fer un pont llevable en certa portella falsa del castell, adobar mentellets..."

Primeres conclusions.

Les lliures invertides per Alfons V foren 3310,55 en un període de 42 anys. Això conforme una mitjana de 78,82 lliures per any. Aquesta mitjana és la segona més baixa del segle, la meitat, per exemple, de Joan II. És el regnat més llarg del segle (42 anys), però no el que més lliures inverteix en total.

Les lliures invertides tenen una lectura general, cosa que ja s'ha comentat, però també una interpretació parcial prou enriquidora. Es poden marcar tres períodes clars dins el seu regnat: des de la seva coronació (1416) fins a la Concòrdia de Barcelona (1431), des de la Concòrdia de Barcelona fins a l'alçament forà (1450) i des d'aquest fins al final (1459).

El sexenni 1425-1431, dins el qual es va suspendre el pagament als censalistes catalans, no s'usaren els diners per sufocar les necessitats del regne, sinó per amortitzar els censals mallorquins.

La virulència en la que els censalistes catalans reclamaven els seus drets va obligar a prendre les següents mesures: tornar a posar en vigència la Pragmàtica d'Anglesola i negociar la situació amb el Principat. Com a conseqüència es firma la Concòrdia de Barcelona, juliol de 1431, un document on es ratificava el contingut del Contracte Sant en quan a la consignació dels impostos indirectes al pagament de les pensions i el capital del deute públic, però enduria les condicions pel deutor, és a dir, per a la Universitat de la Ciutat i Regne de Mallorca i, especialment, per qui eren els seus contribuents. Encara que en realitat no té per què tenir cap relació amb les inversions de la Procuració Reial, sí es pot observar com coincideix en un moment de quasi nul·les inversions d'aquesta al edificis. Dins el regnat hi ha set anys on no s'inverteix cap lliure, tots ells abans de 1432. Després d'aquest any no es tornarà a produir aquest fet fins 1489, després de més de mig segle.

El regnat d'Alfons V té una tendència clara a la inversió a Ciutat en detriment de la Part Forana, en concret 2296,61 (69.51% del total) lliures en la

primera i 1007 lliures (30,49% del total) a la segona. Dades molt semblants a les de Ferran I, però a tenor de la major durada del regnat d'Alfons, resulten més significatives.

Però les dades són més explícites si les analitzem pels períodes:

1- **Des de la seva coronació fins al principi de del sexeni d'impagament als censalistes catalans:** 1416-1424.

La mitjana d'obres per any és de 4,11 i per un import de 75,02 lliures per cada una. Es reparteixen a parts iguals entre Ciutat i Part Forana (46,36% i 53,64% respectivament). La localitats principals, a Fora Vila, són: Pollença, Alaró, Alcúdia, Manacor i Sóller. El tipus d'edifici són els castells (Almudaina, Bellver, de Pollença i d'Alaró), els forns (d'Alcúdia) i hostals (de Sóller).

2- **Sexeni d'impagament als censalistes catalans:** 1425-1431.

La mitjana d'obres és de 2 per any i per un valor de 14,47 lliures cada una. És un període de tan baixa inversió que fa poc significatives les dades: 72,64% per Ciutat i 27,64% a la Part Forana. Les localitats són molt escasses: Ciutat, Sineu, Alcúdia i Porreres. El tipus d'edifici són Castell (Almudaina) i Forns (de Porreres i Sineu).

3- **Fins l'Alçament Forà:** 1432-1449.

La mitjana és de 6,11 obres per any i un valor de 84,03 lliures per any. És la fase de major inversió i es tornen a equilibrar les quantitats, 56,83% per a Ciutat i 43,17% per a la Part Forana.

Per localitats: Ciutat, Sineu, Sóller, Alcúdia, Inca, Bunyola, Porreres i Montuïri. Pel tipus d'edifici: castells 49,78% (Almudaina i Bellver), pressora⁶ (de Sóller⁷ i Bunyola), Forn (Sineu⁸, Alcúdia i Porreres), palaus (de Sineu), celler (Montuïri), , hostal (de Sóller), escrivania (del vaguer de fora a Ciutat i a Sineu) i carcer⁹ (a Ciutat i Inca).

4- **Fins al final del regnat:** 1450-1458.

---

⁶ Alfons V és, de tots els monarques del segle XV, el que dedica major esforç econòmic a les pressores, després dels castells. En concret 350,23 lliures (11,35% del total) que si es compara amb Joan II, que hi dedica el 2,29% del total, ens dona la dada per poder comparar.

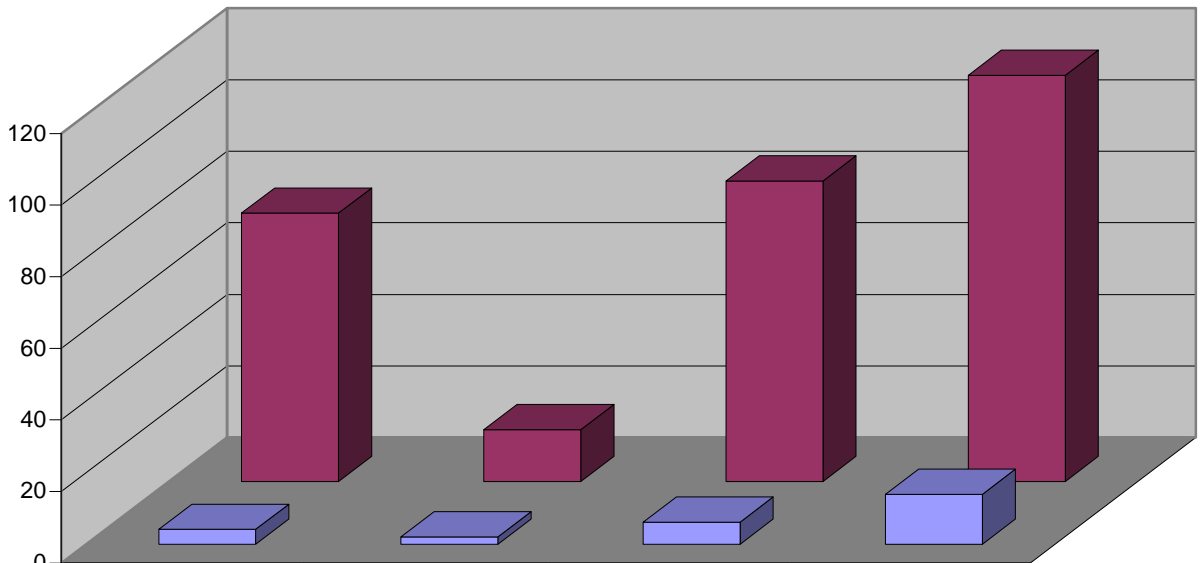
⁷ La pressora de Sóller rep les úniques intervencions que es fan en tot el regnat, i les majors de tot el segle.

⁸ El forn reial de Sineu rep, manco en un cas, totes les intervencions en aquest període de les que rebrà en tot el regnat.

⁹ Les primeres intervencions en aquest edifici, en tot el segle, es produeixen al 1443.

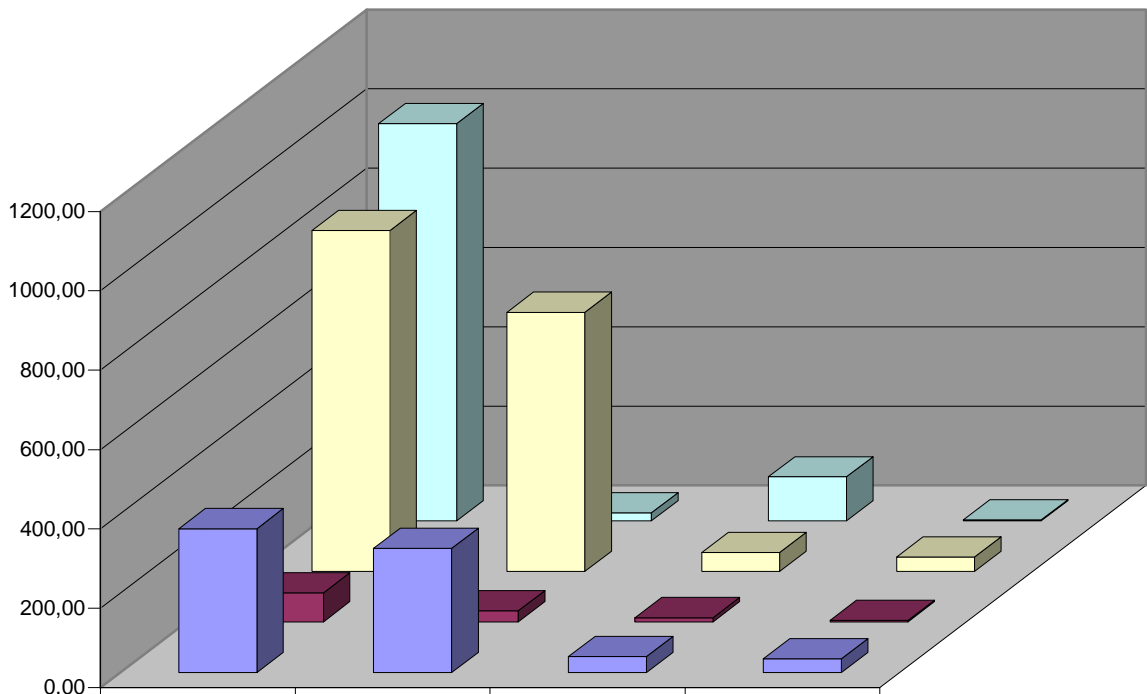
Una mitjana de 14 obres per any per 113,51 lliures cada una. Després de l'Alçament Forà, el rei decideix invertir quasi exclusivament a Ciutat. Entre d'altres coses allà es donaren els desperfectes propis de l'alçament i setge de que va ser víctima, però cal pensar la possibilitat de interpretar com alguna mena de càstig la falta d'inversió a aquella zona que ell interpretava com a poc fidel. De fet, les dades són prou clares: 98,04% de les lliures són invertides a Ciutat i un 1,96% a la Part Forana. La inversió en aquest període de tan sols 9 anys és de 1.021, 61 lliures, una inversió a Ciutat de 111, 29 lliures per any, la major de tot el regnat.

Alfons V (Etapes del regnat)

	1416 a 1424	1425 a 1431	1432 a 1449	1450 a 1458
Mitjana obres	4,11	2,00	6,11	14,00
Mitjana lliures any	75,02	14,47	84,03	113,51

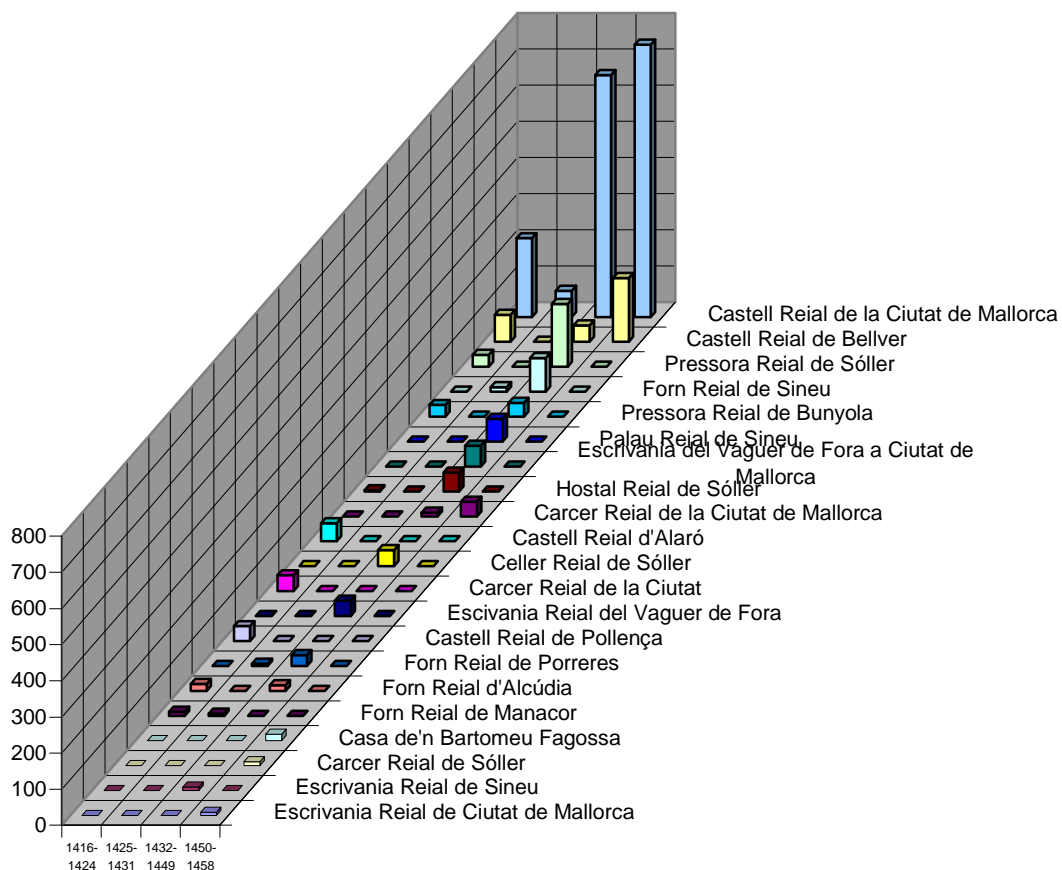
Alfons V (Ciutat - PF lliures)

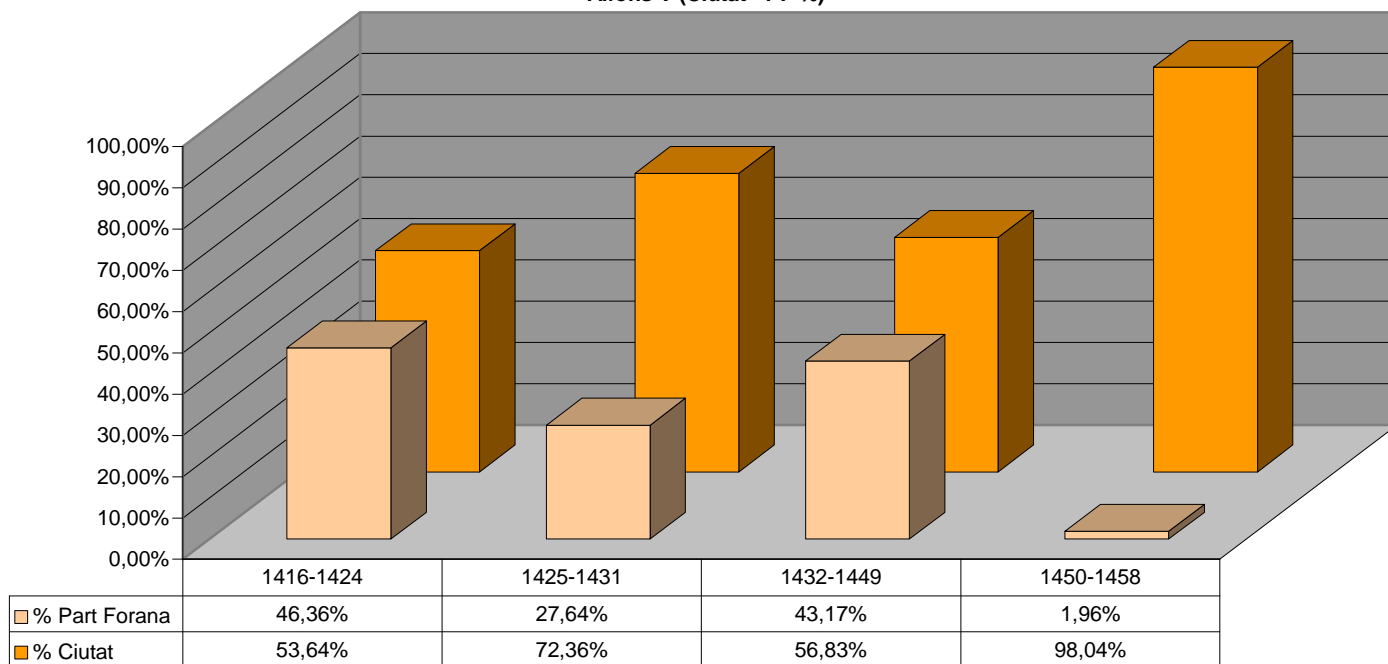
	Lliures Ciutat	Lliures Part Forana	Mitjana Ciutat	Mitjana Part Forana
1416-1424	362,18	313,00	40,24	34,78
1425-1431	73,28	28,00	10,47	4,00
1432-1449	859,57	652,90	47,75	36,27
1450-1458	1001,58	20,03	111,29	2,23

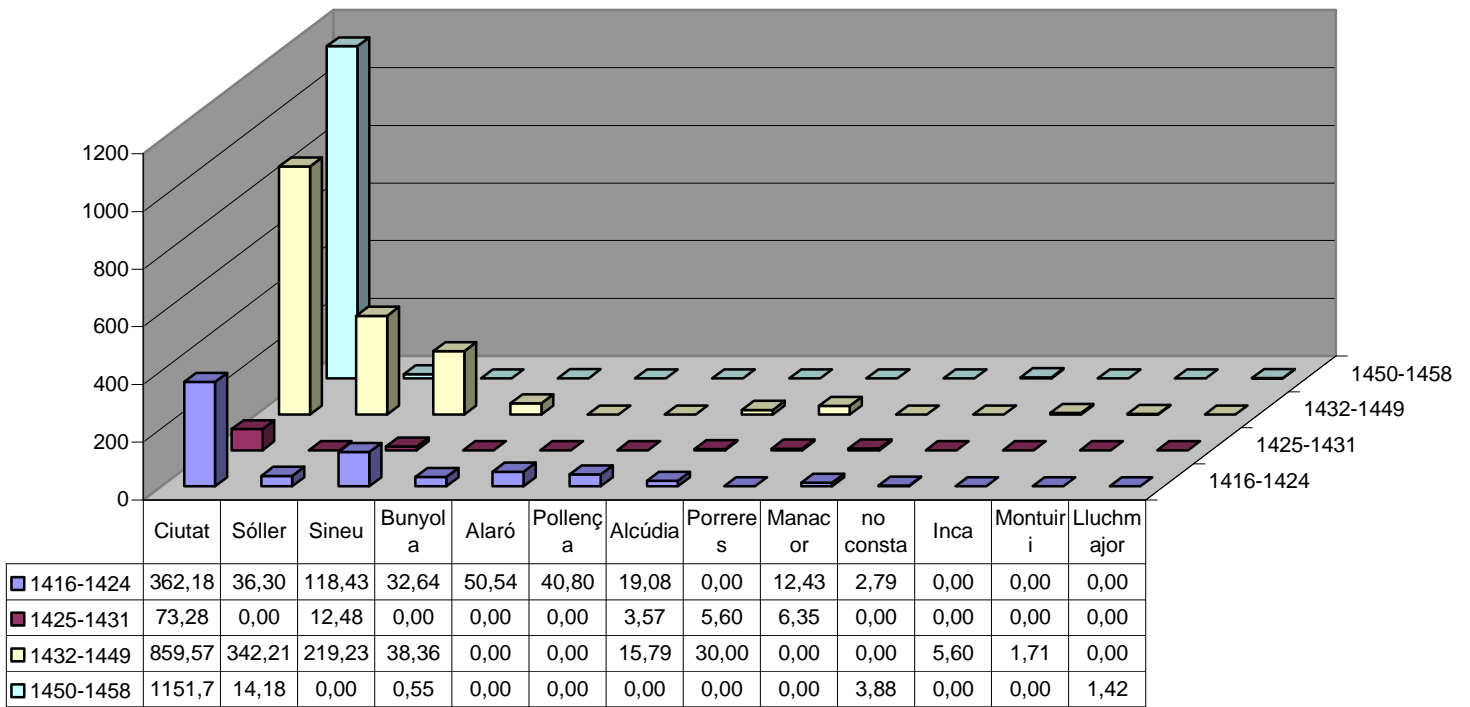
Alfons V (lliures-edifici)

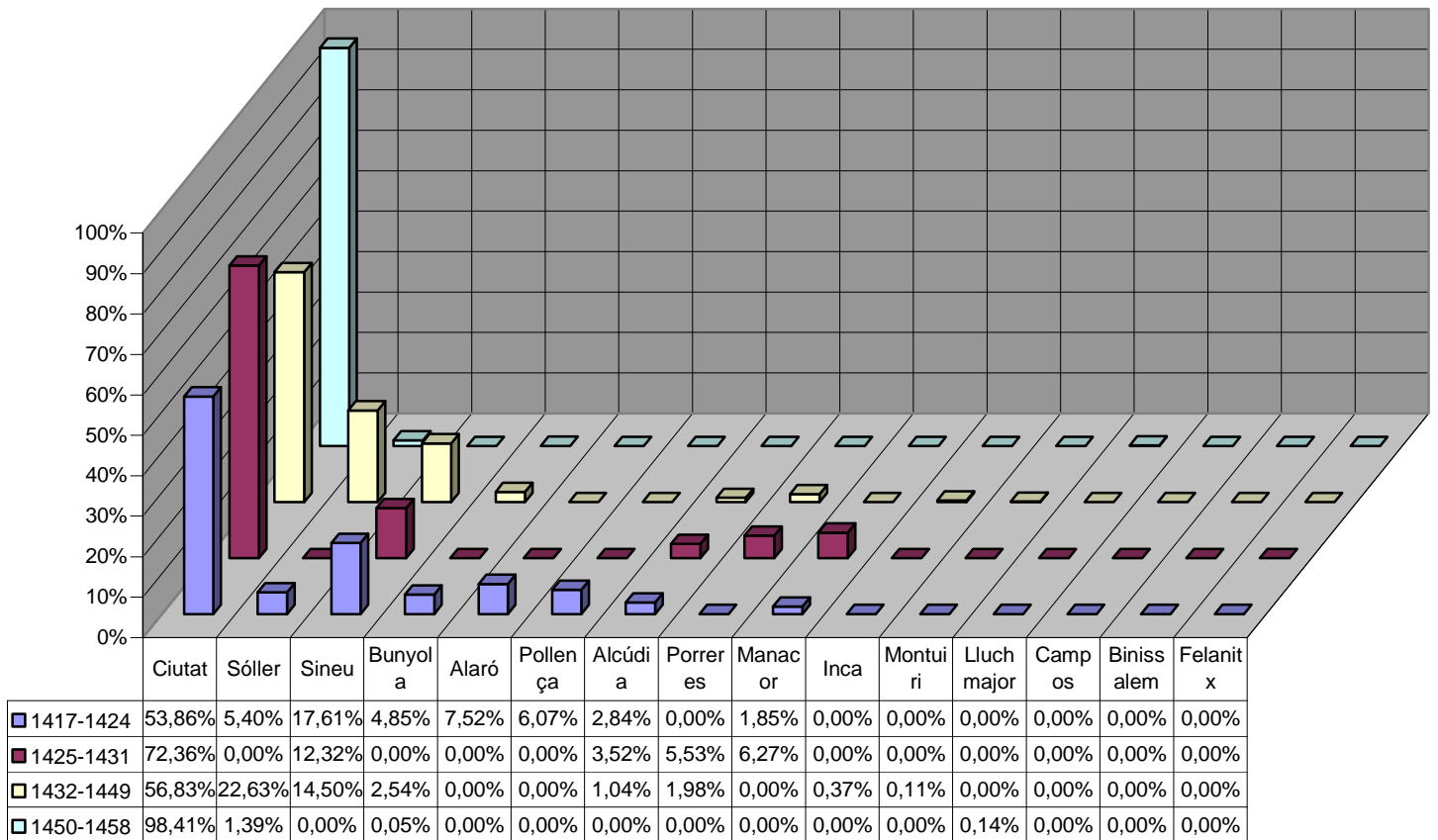
Alfons V (Ciutat - PF %)

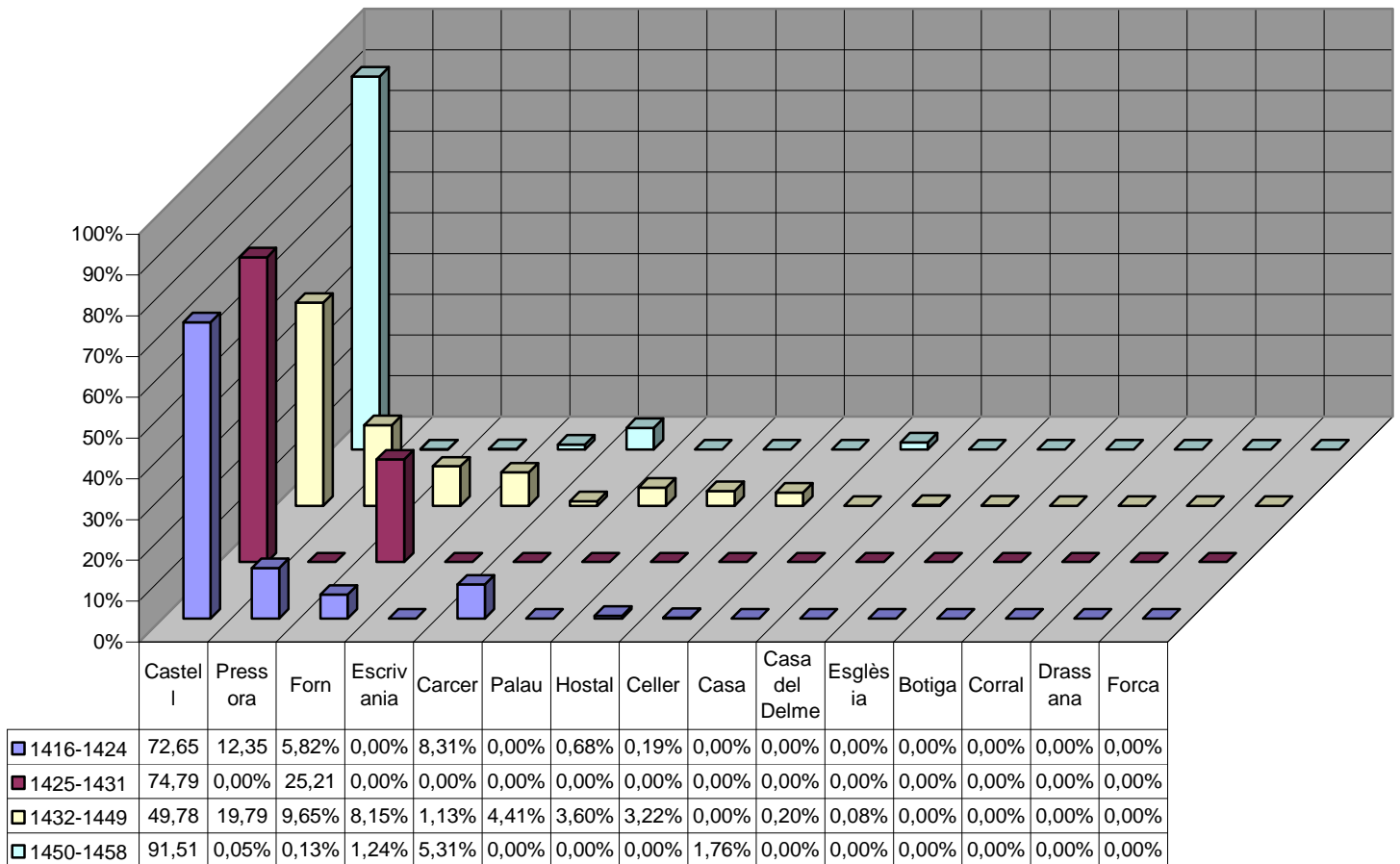
Alfons V (lliures-localitat)

Alfons V (localitat %)

Alfons V (tipus d'edifici %)

Les poques inversions que es fan fora de Ciutat es fan a Sóller, Lluchmajor i Bunyola. Pel que fa al tipus d'edifici, prou significatiu per saber si existeix un canvi en la mentalitat, les dades són molt clares: el castell ocupa el 91,51% de les lliures invertides i el carcer un 5,31%, deixant els altres tipus d'edifici com una cosa testimonial.

Pel que fa al tipus de professional contractat, el mestre guixer (1051,61 lliures, 43,64%) té major protagonisme que el mestre fuster (1013,08 lliures, 42,04%), cosa que no passa en cap altre regnat del segle XV.

5.4. Joan II.

Fets notables al regnat.

1458	Mor Alfons el Magnànim. El succeeix el seu germà Joan II.
1460	Conflicte entre Joan II i el seu primogènit Carles de Viana. Estància de Carles de Viana a Mallorca. Caiguda de les finances a Menorca.
1462	Inici a Catalunya de la revolta contra Joan II. Les illes es posen de part del rei.
1463	Aixecament civil contra Joan II a Menorca. Els realistes controlen Ciutadella i els rebels es fan forts a Maó. Corsarisme dels contraris de Joan II contra naus mallorquines. Conspiració contra Joan II en diferents punts de Mallorca.
1467	Una epidèmia de pesta afecta Valldemossa, Deià i Sóller. S'estableix un cordó sanitari que aïlla aquests pobles de la resta de Mallorca.
1470	Participació de Mallorca a la presa i defensa de Cadaqués.
1472	Els pactes de Pedralbes posen fi a la guerra civil. Capitulació de Maó. Menorca sofreix econòmicament i demogràficament per mor de la guerra.
1474	Matrimoni entre Ferran d'Aragó, fill de Joan II, i Isabel de Castella.
1475	Epidèmia de pesta.
1477	Lluites entre els bàndols de Ciutat de Mallorca.
1479	Ferran el Catòlic és coronat rei d'Aragó.

Fets notables reflexats a la documentació de la Procuració Reial.

Al 1459 es produeix la vinguda de Carles de Viana, fill del rei d'Aragó, a l'illa de Mallorca. Joan II veu el fet amb molta reticència. No només per la relació difícil amb el seu fill, sinó per mor de que la Universitat no dubte en concedir una subvenció dos mesos després de la seva arribada i encara augmentada quan aquest la troba insuficient. Cal tenir en compte que el rei encara no havia aconseguit el subsidi de coronació. En tot cas, així era preparada l'arribada de Carles de Viana:

26 setembre 1459. Obra feta al Castell de l'Almudaina.

“...fer de nou estanques i menjadores per als cavallers del príncep, fer de nou portes al portal del forn, 1 escriptori, 4 posts per fer de prestatges, 1 finestra, 1 porta, cansell de fusta, 7 taules de menjar, 7 bancs, 7 llits, adobar postís cambra príncep (...)per la vinguda de Carles, primogènit d'Aragó i fill de senyor rei...”

La Guerra Civil Catalana (1462-1472) no té gran transcendència a la documentació a pesar de la importància dels fets.

Al 1465 s'evidencia una gran ventada per mor de les destrosses que va fer:

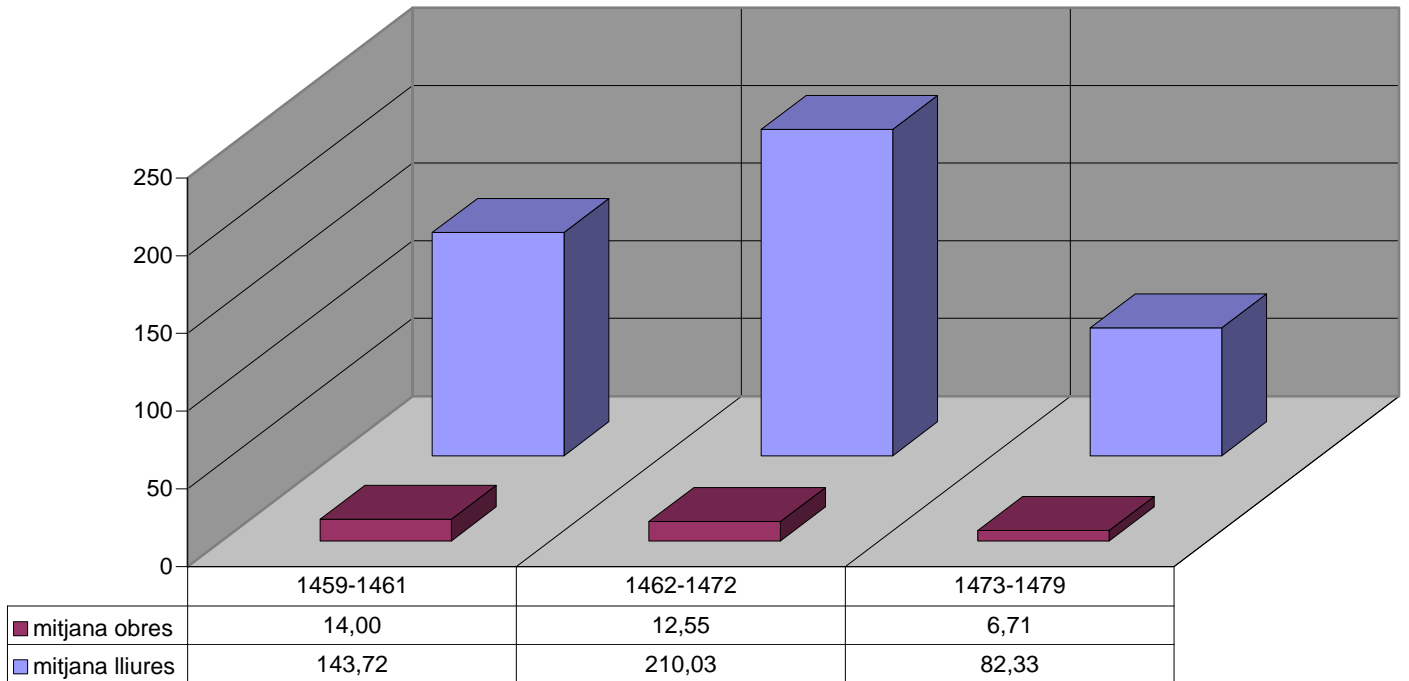
19 març 1464. Obra feta al Castell de Bellver.

Adobar el pont de fusta davant la porta del castell, refer el fumeral de la cuina.

Primeres Conclusions.

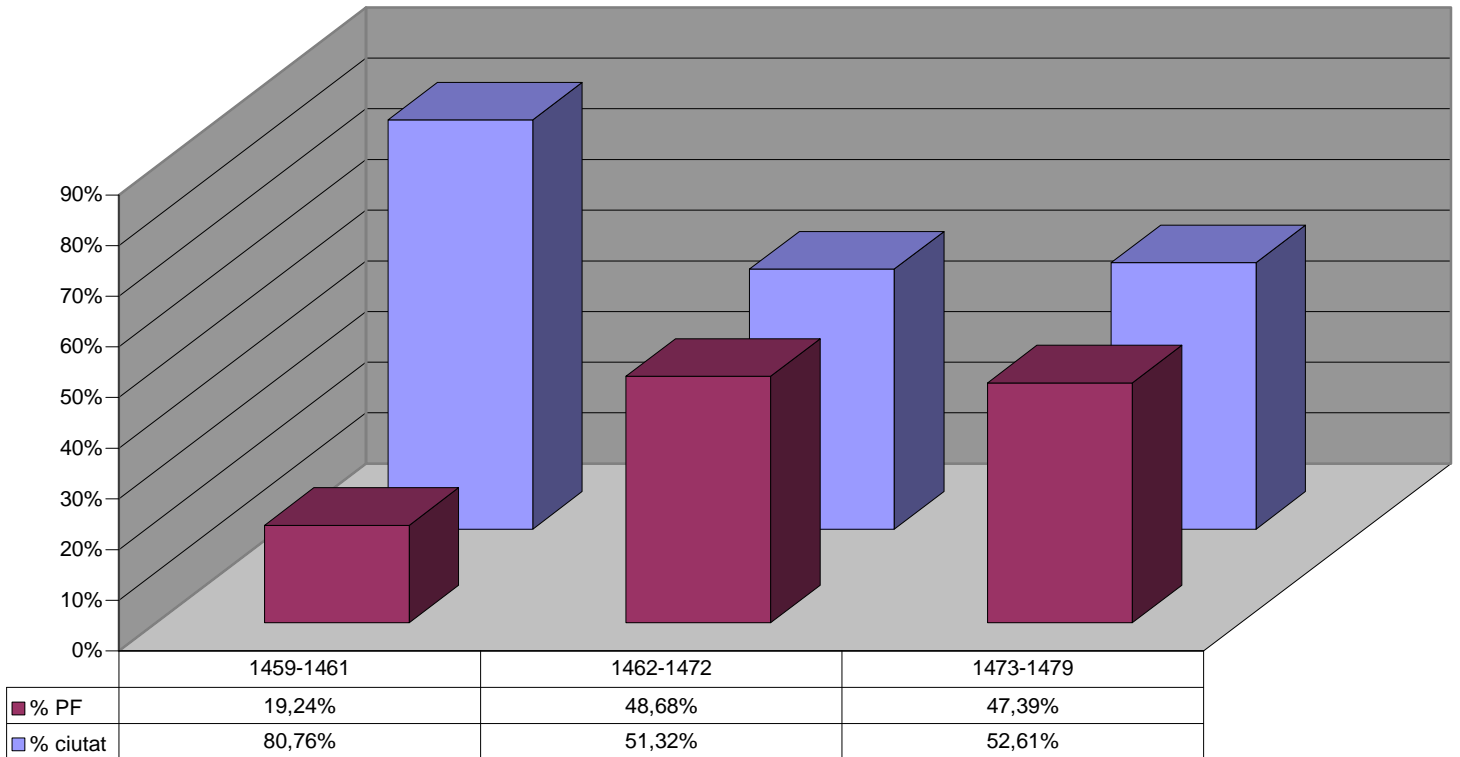
El total de lliures invertides per part Joan II és molt semblant a les que inverteix Alfons V (3.317,81 i 3.310,55 lliures respectivament), però el primer té un regnat de 21 anys, mentre que el segon de 42, just el doble. Això fa que la mitjana d'inversió per any sigui, també, el doble: Joan II té una mitjana de 157,99 lliures per any per les 78,82 lliures d'Alfons V. De fet, si obviem els breus regnat de principi de segle, Joan II és el monarca amb una mitjana que quasi dobla a la resta. I també cal anotar que d'ells és el que més inverteix en la part forana. Així, Alfons V en 42 anys inverteix 1007 lliures, mentre que Joan II en només 21 anys inverteix 1461,65 lliures. De fet, és l'únic que pràcticament està al llindar del 50 % entre Ciutat i la Part Forana (55,69% i 44,31% respectivament). El regnat de Ferran II suposa una inversió del 15,53% a la part forana, contrastant fortament amb el regnat que estudiem.

Joan II (Etapas del regnat)

La inversió en la Part Forana no és constant, com en el cas de Ciutat, sinó més bé despeses molt notables, seguides d'un parell d'anys sense cap obra. Així, per exemple, al 1465 es fa la despesa més alta de tot el segle (581,46 lliures) i la Part Forana rep 520,67 lliures, també la inversió més alta del segle.

Joan II (Ciutat - PF %)

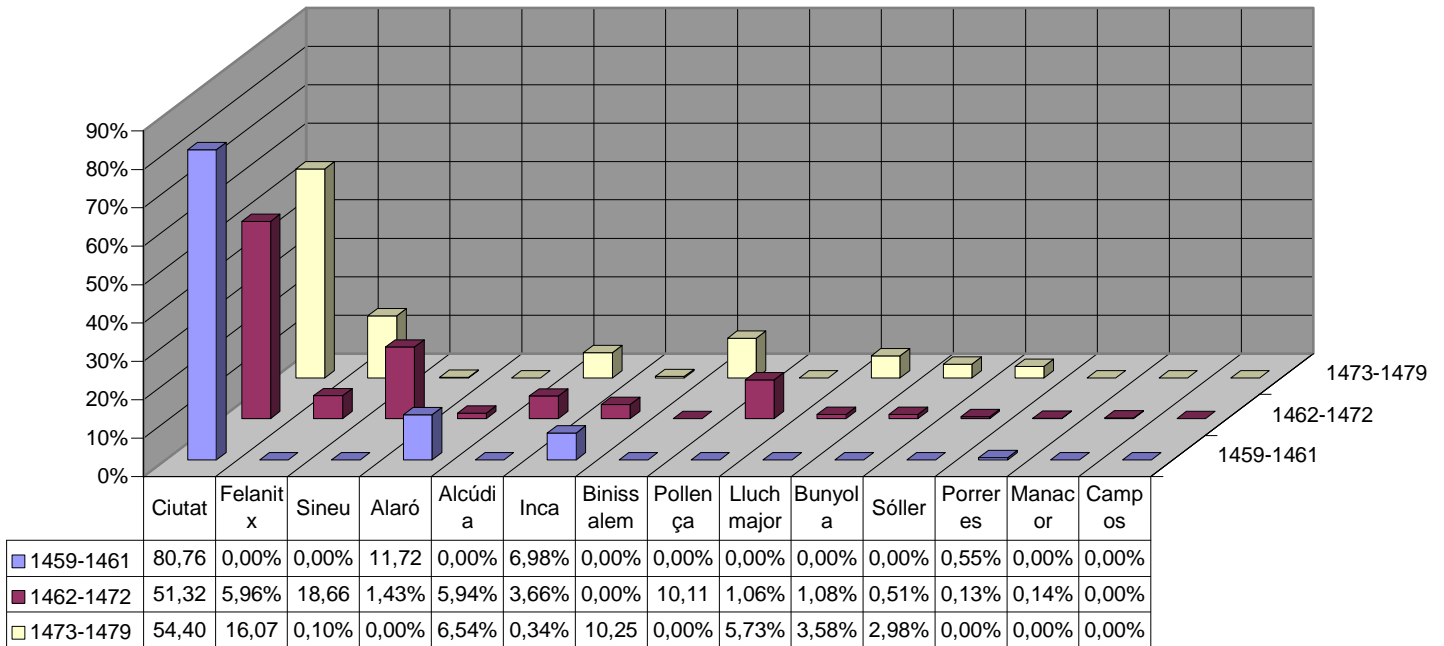
Les localitats més afavorides per Joan II són:

- Ciutat (1837,16 lliures)
- Sineu (431,74 lliures)
- Pollença (233,58 lliures)
- Felanitx (227,16 lliures)
- Alcúdia (173,71 lliures)
- Inca (116,61 lliures)
- Alaró (83,47 lliures)
- Binissalem¹⁰ (57,12 lliures)
- Lluchmajor (56,54 lliures)
- Bunyola (44,83 lliures)
- Altres.

¹⁰

L'únic monarca que inverteix a Binissalem en tot el segle.

Joan II (% localitat)

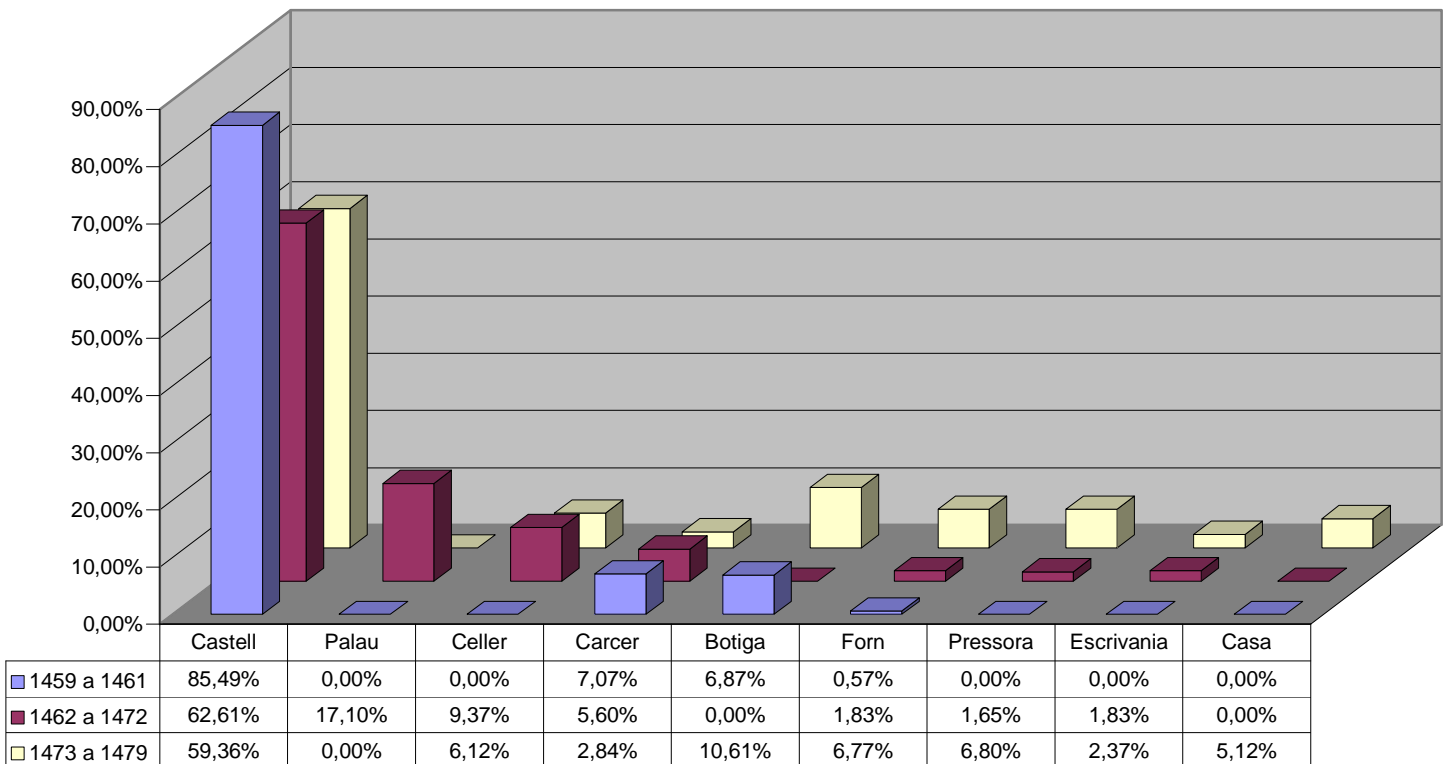
Es fa evident que no només s'inverteix més en la part forana, sinó que les inversions són molt més repartides:

- Inca, en 48 anys, tot el regnat d'Alfons V i una mica més, havia rebut una inversió l'any 1441. Al regnat de Joan II rep 8 inversions en 21 anys.
- Lluçmajor, després de ser molt ben tractat per Martí I, 1409 era el darrer any que rebé cap inversió abans de 1457, quasi mig segle després. En temps de Joan II rep 4 intervencions.
- Pollença rebé 40 lliures l'any 1420, per no tornar a tenir cap inversió fins a 1468, ja en temps de Joan II, amb una intervenció de 233,58 lliures.
- El cas de Felanitx és paradigmàtic, no rebé ni una sola lliure en temps d'Alfons V, mentre que en temps de Joan II rep 227,16 lliures en 5 intervencions.
- Alaró, on s'havia fet una intervenció l'any 1423, no rebé cap lliure fins 1461. En rep una altra al cap de 8 anys, i encara una altra en 3 anys.

- El cas de Bunyola és relativament paregut entre els dos monarques, ja que es caracteritza per rebre diverses intervencions, de poc valor, però relativament constants.
- Binissalem rep la única intervenció de tot el segle, l'any 1473.

Pel que fa al tipus d'edifici on es fan les intervencions, no es poden extreure conclusions tan clares com en cas de les localitats, però sí es poden apuntar alguns detalls:

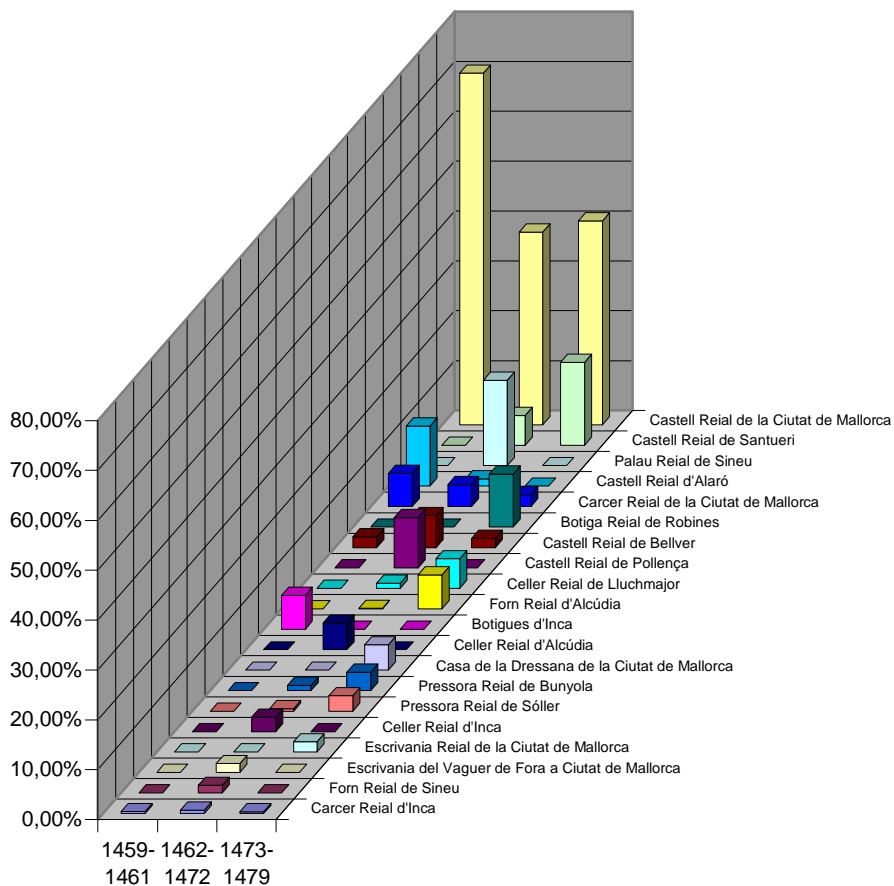
- El palau rep un tractament especial, hi fa l'obra més cara de tot el segle¹¹ i, per exemple Ferran II no hi gastarà ni una sola lliure, mentre que Alfons V hi fa una sola intervenció.
- Les pressores reben intervencions més sovint que en el cas d'Alfons V, però de menor importància que les que fa aquell.

¹¹ Al 1465, en plena Guerra Civil Catalana.

- Pel que fa als cellers, recupera una mica la tendència de Martí I, als inicis del segle, ja que hi fa 5 intervencions, de valor important, per les 8 que hi fan els altres monarques als 100 anys que van des del 1409 al 1509.
- El carcer recull una mica la tendència que deixa Alfons V al final del seu regnat, ja que s'anima a invertir-hi a partir de 1450 (a partir de l'alçament forà) i Joan II ho seguirà fent a tot el seu regnat.

Els principals edificis on inverteix Joan II són:

- Castell Reial de la Ciutat de Mallorca.
- Palau Reial de Sineu.
- Castell Reial de Pollença.
- Castell Reial de Santueri.
- Castell de Bellver.

Es poden fer alguns comentaris al respecte:

- L'Almudaina rep una important inversió, especialment al principi del regnat.
- El castell de Bellver rep 10 intervencions, les mateixes que en temps d'Alfons V, la majoria d'elles al principi de la Guerra Civil Catalana.
- Al castell de Pollença feia 48 anys que no s'hi feien obres, des de 1420, i al 1468 se n'hi fan dues per valor de 233,57 lliures.
- El palau reial de Sineu va rebre una sola intervenció al regnat d'Alfons V. En el cas de Joan II rep una inversió de 379,79 lliures, la major del segle, l'any 1465.
- El celler reial de Lluchmajor no s'hi fan obres des del regnat de Martí I, per tornar-ne a rebre el 1468.
- La pressora reial de Sóller té per a Joan II manco interès que per a Alfons V, hi fa 3 intervencions de baix import.
- El castell reial de Santueri no rep cap intervenció en tot el regnat d'Alfons V i 5 al de Joan II amb 227,16 lliures.
- Al castell d'Alaró feia 38 anys que no s'hi feien obres (1423-1461). En temps de Joan II s'hi fan 3 intervencions.
- El forn Reial de Sineu rep un tractament molt paregut al que havia rebut anteriorment.
- El celler reial d'Alcúdia rep la primera intervenció de tot el segle al 1467 (124 lliures).
- El celler reial d'Inca, segueix una mica la tendència ja comentada dels cellers en temps de Joan II i el paral·lelisme que es pot fer amb la política de Martí I. No rep cap inversió ni al regnat d'Alfons V ni al de Ferran I. En canvi, Joan II, 57 anys després, hi fa dues intervencions.

Dins el seu regnat, i a tenor dels fets principals que s'hi donaren, és interessant analitzar les diferents fases que marquen la Guerra Civil Catalana (1462-1472):

1- 1459 a 1461: des de la seva coronació fins a l'inici de la Guerra Civil.

Es caracteritza per un nombre d'intervencions alt (14 per any) i una despesa anual també important (143,72 lliures per any). La tendència apuntada anteriorment de forta inversió a la Part Forana, especialment si es compara amb els altres monarques del segle XV, no es fa gens evident en aquesta primera fase del seu regnat: 80,76% de les lliures per a Ciutat i només un 19,24% per a la Part Forana.

Les localitats on s'inverteix són tres: Ciutat (80,76% del total), Alaró (11,72%) i Inca (6,98%). Molt poc repartit pel que després sabem com serà. De fet, el tipus d'edifici també és molt concret:

castells (85,49%): l'Almudaina i Bellver.

carcer (7,07%): de ciutat.

botiga (6,87%): d'Inca.

forn (0,57%): de porreres.

El tipus de professional contractat són, bàsicament, els mestres fusters i els mestres guixers, deixant-se de banda la participació dels mestres picapedrers.

2- 1462-1472: Guerra Civil Catalana.

Ve marcat per un nombre d'obres anuals una mica més baix que l'etapa anterior (12,55) però d'un valor mitjà bastant més elevat: 210,03 lliures per intervenció. En tot cas, aquesta fase és on es fan les obres més costoses de tot el segle.

Joan II estableix la seva característica tendència en la inversió a la Part Forana. En concret un 48,68% de les lliures es destinen a obres fetes a fora vila, per un 51,32% per a Ciutat.

Les úniques intervencions fetes a Sineu i Pollença fan en aquesta fase del regnat. Alaró passa a quasi desaparèixer de les seves prioritats, després de ser un dels grans protagonistes de la fase anterior. És interessant observar quin tipus d'edifici tria el rei per fer-hi obres quan les illes esdevenen un esglaió important en la lluita amb Catalunya i Menorca especialment: realment les dades són sorprenents per no desvetllar cap tendència clara respecta a altres fases del regnat. En tot cas es pot destacar que les intervencions a palaus només es fan en aquesta fase. Però el tant per cent copsat per palaus i castells és una mica menys del 80%, no massa notable si es té en compte que en l'anterior es dediquen el 85,49% del total de lliures a castells. Però, per exemple, els cellers reben un especial impuls, de fet, les primeres intervencions del regnat. Una cosa pareguda es pot dir dels forns. I fins i tot les presons no tenen un gran protagonisme.

Però la dada important l'aporta l'estudi de quins són els castells on es dediquen les lliures. Les intervencions al castell reial de l'Almudaina baixen notablement del que és habitual i es fan obres al castell de Pollença, castell de Santueri, especial inversió al castell de Bellver, molt poca inversió al castell d'Alaró i les úniques intervencions al palau reial de Sineu de tot el regnat. Joan II reforça les seves fortaleses en aquesta fase.

El tipus de professional contractat és el mestre fuster i el mestre picapedrer té un innegable protagonisme. El mestre guixer també hi té un paper, però molt més discret del que havia tingut als darrers 30 anys.

3- 1473-1479: final de la guerra fins al final del regnat.

Caiguda important de la mitjana de lliures invertides per any a manco de la meitat. De 210,03 lliures per any a 82,33 lliures anuals en aquesta fase. Igual es pot dir en el nombre d'intervencions anuals, de 12,55 obres a 6,71 obres per any.

Pel que fa al repartiment entre la Ciutat i la Part Forana confirma la tendència de la fase anterior: 52,61% de les lliures totals dedicades a Ciutat i un 47,39% de les lliures totals a la Part Forana.

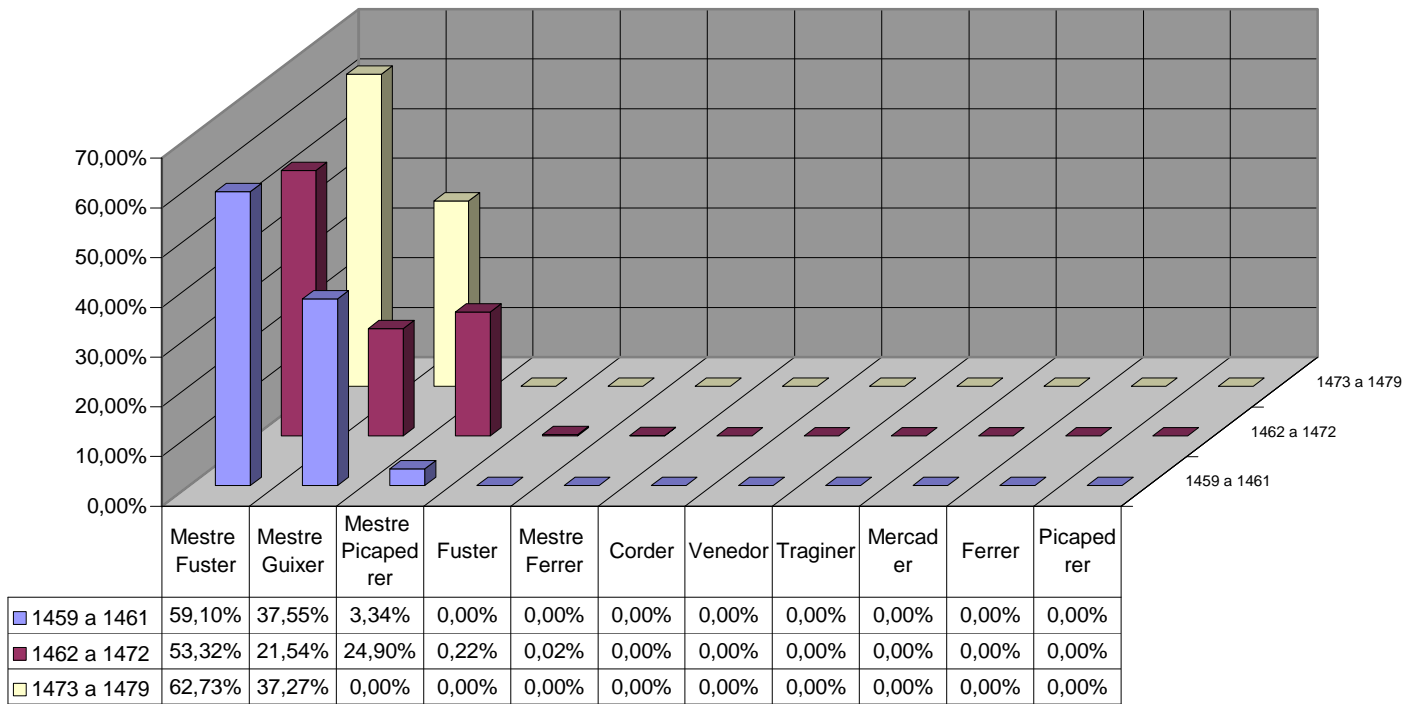
D'aquesta Part Forana es poden apuntar alguns detalls:

- Binissalem, Lluchmajor, Bunyola, Sóller i fins i tot Felanitx, cullen un fort protagonisme en les inversions, que no havien tingut en les fases anteriors.
- Sineu i Pollença perden completament aquest protagonisme, passen a 0 lliures invertides, després de més del 10% de les lliures totals invertides en obres en temps de la Guerra Civil Catalana.

Les lliures invertides en castells és molt semblant a les fases anteriors, un 59,36%, però la diferència és que tot es concentra al castell de l'Almudaina i al castell reial de Santueri. Baixa molt el protagonisme dels palaus, 0 lliures, però puja la proporció de les lliures invertides en forns (especialment el cas del forn d'Alcúdia) i les pressores (especialment la de Sóller i de Bunyola, quasi inèdites fins al moment al regnat).

Els professionals contractats són els mestres fusters i els mestres guixers. Aquests darrers evidencien una baixada de la seva presència a les obres. Desapareixen per complet els mestres picapedrers, literalment 0 lliures en obres allà on intervé un mestre d'aquest tipus.

Llibre d'obres de la Procuració Reial al segle XV.

5.5. Ferran II.

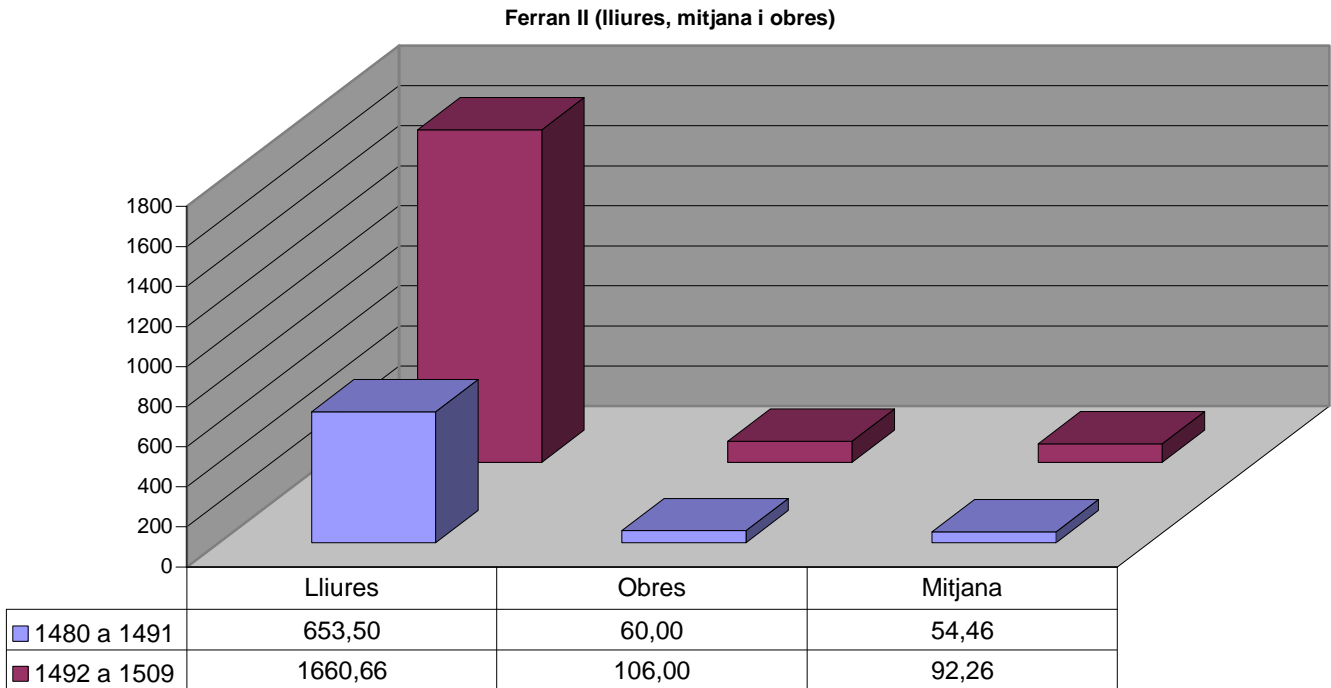
Fets notables al regnat.

1479	Ferran el Catòlic és coronat rei d'Aragó.
1483	Fundació de l'Estudi General Lul·lià.
1484	Els mallorquins decideixen no participar a les Corts Generals de 1484 a Tarazona.
1485	Primera impremta a Mallorca.
1486	Concòrdia entre els bàndols d'Eivissa. Nova ordenació dels gremis de Mallorca: la <i>Bolla de Redreç</i> .
1488	Establiment de la nova Inquisició al regne de Mallorca.
1493	Epidèmia de pesta a Mallorca de <i>Boga</i> a Mallorca.
1501	Atac turc contra Eivissa.
1504	Mort d'Isabel de Castella.
1510	Mallorca participa en la conquesta i defensa de Bugia. Epidèmia de pesta a Mallorca.
1515	Nova campanya mallorquina a Bugia.
1516	Mort de Ferran el Catòlic.

Fets notables reflexats a la documentació de la Procuració Reial.

A l'11 d'abril de 1505 es fa referència a la mort de Joan Sagrera, ja que explica com ha de cobrar una feina un dels seus hereus.

Primeres conclusions.

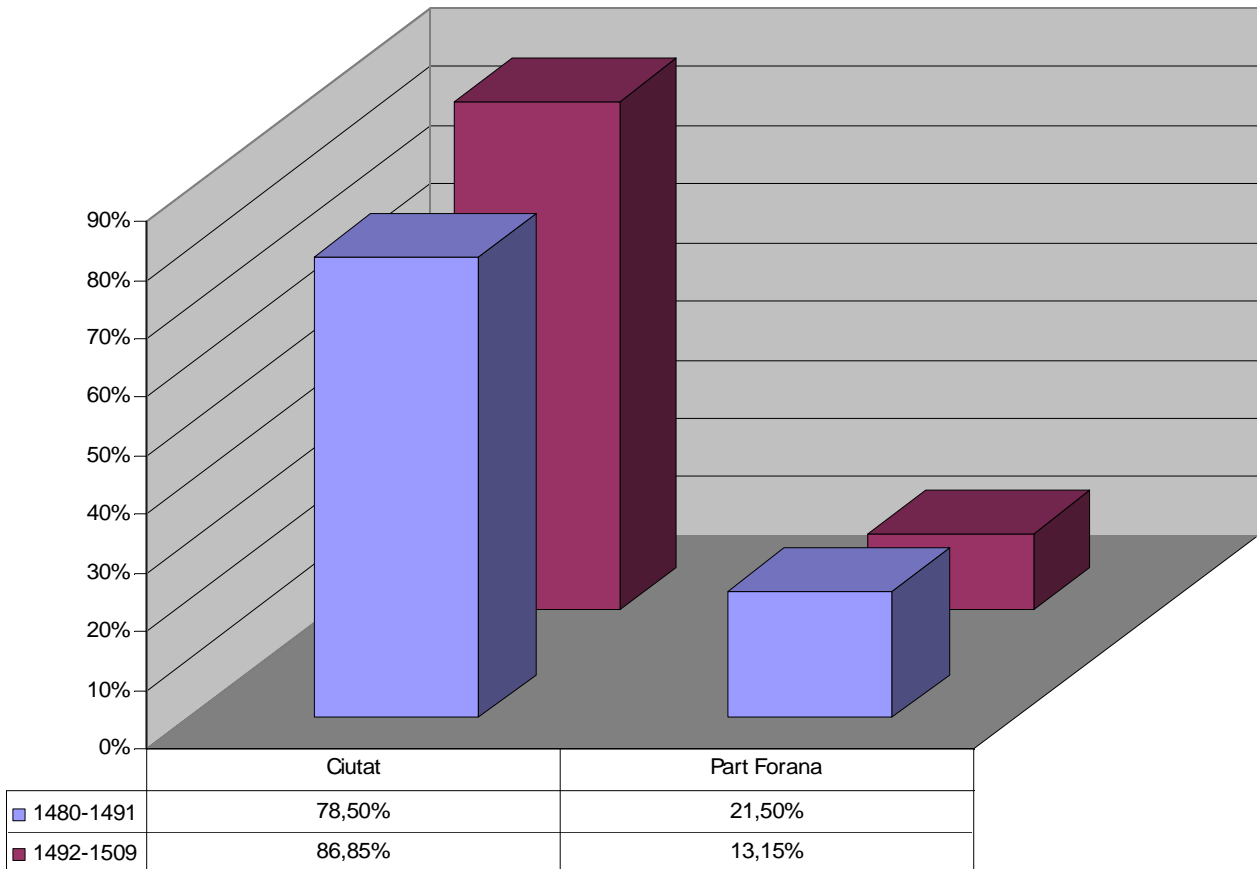
La durada del regnat dels anomenats Reis Catòlics, Ferran II d'Aragó i Isabel I de Castella, examinada en aquest treball és de 30 anys. Des de 1480 fins a 1509. En total inverteixen 2314,16 lliures, que fa que la mitjana de lliures per any sigui de 77,14. Aquesta mitjana és molt semblant a la d'Alfons V, amb 78,82 lliures per any, però, en tot cas, és la mitjana més baixa de tots els regnats.

L'any amb la mitjana més alta de tot el regnat és 1497 amb 64,50 lliures per cada obra que es duia a terme.

Ferran II és el monarca que inverteix més decididament a Ciutat (1929,43 lliures i un 84,57% del total) en detriment de la Part Forana (351,98 lliures i un 15,53% del total).

Ferran II (Ciutat - Part Forana %)

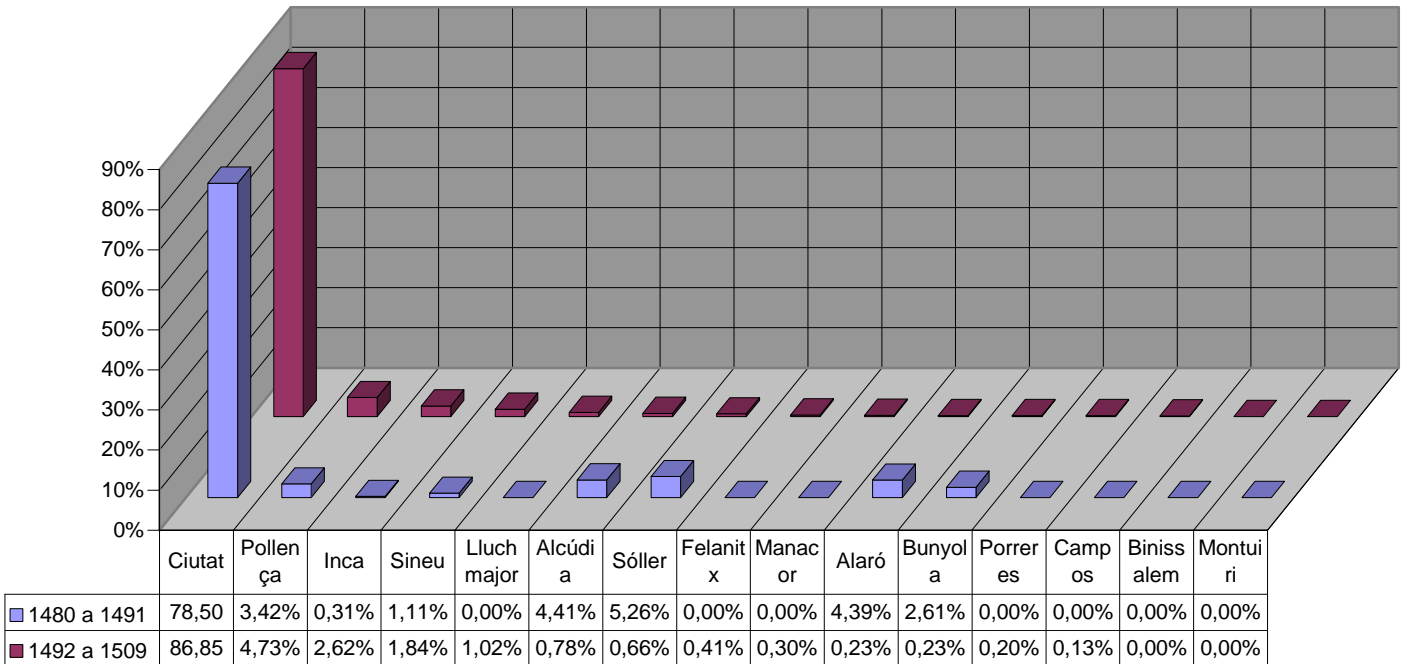
Les localitats on es fan les inversions són:

- Ciutat: 1929,43 lliures (84,57%)
- Pollença: 99,74 lliures (4,37%)
- Inca: 45,47 lliures (1,99%)
- Sóller: 43,60 lliures (1,91%)
- Altres.

Cal comentar que Pollença, a pesar de ser la segona en inversions, té un tractament bastant més discret del que rep en temps de Joan II. Passa de rebre el 7,08% al 4,37% ja comentat. El mateix es pot dir d'Inca, del 3,53% a l'1,99%, però no és el cas de Sóller, que passa del 0,86% a l'1,91%. Localitats com Felanitx o Alaró, que tanta cura havien rebut de Joan II, són pràcticament ignorades per Ferran II.

En tot cas les inversions a fora vila esdevenen quasi anecdòtiques al regnat de Ferran II.

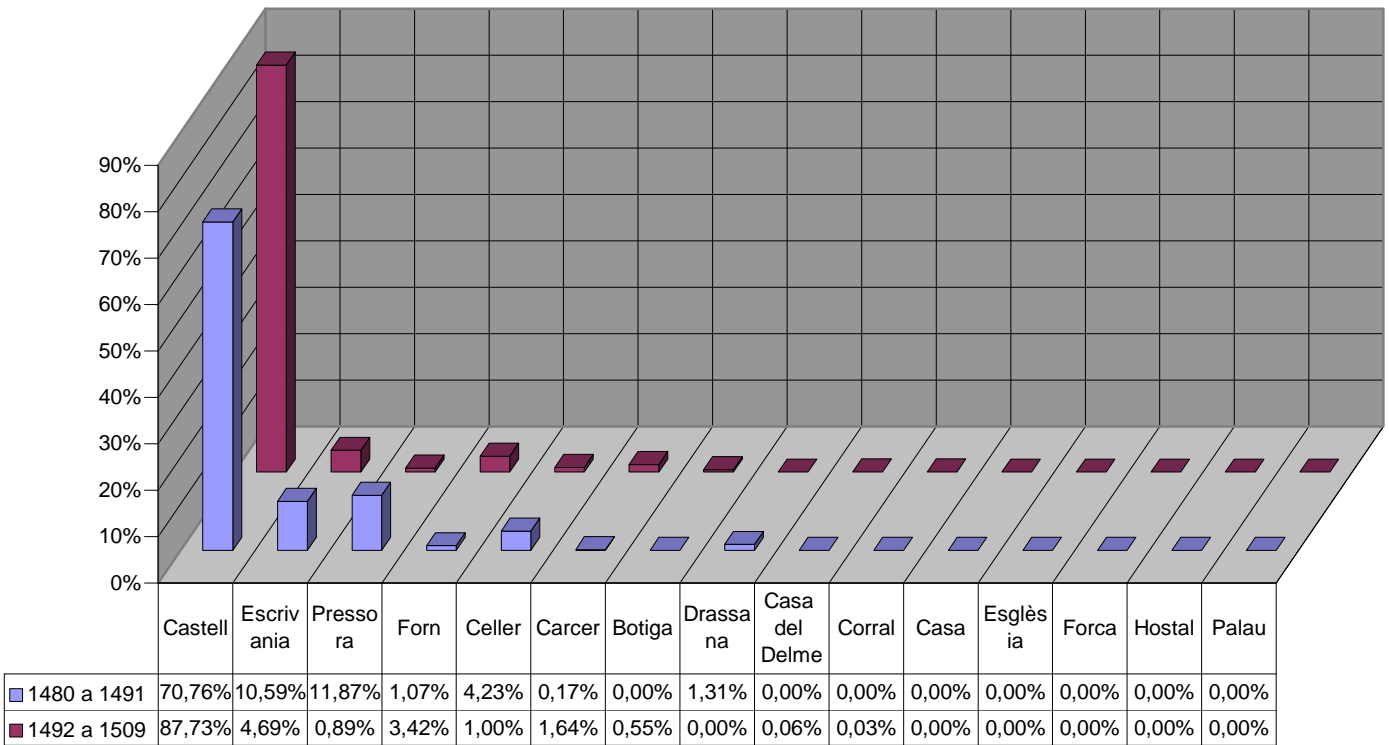
Ferran II (localitat %)

El tipus d'edifici on inverteix els diners són els castells on hi dedica un 82,92% del total, cosa que suposa el tant per cent més alt dels regnats més llargs. Alfons V i Joan II hi dediquen un 68,11% i un 64,98% respectivament. Els palaus no reben ni una lliure en tot el regnat. Cosa que sí fan els forns, però només a la part final del segle.

L'únic edifici que pareix despertar l'interès del rei, a part dels castells, és l'escrivania. Cosa que no aconsegueix la pressora, ni el forn, ni el carcer.

Ferran II (tipus d'edifici %)

Els edificis on es fan les obres son:

- Castell reial de l'Almudaina.
- Castell reial de Pollença.
- Escrivania del Vaguer de Fora a Ciutat.
- Castell reial de Bellver.
- Castell reial d'Alaró.

Pel que fa als professionals contractats, els mestres guixers desapareixen completament de l'escena l'any 1486, sense rebre ni una lliure en tot el que queda de regnat. Arribats en aquest punt voldria esmentar alguns fragments d'estatuts que són vigents al llarg del segle XV pel que fa a les confraries.

Els de 1405 estipulaven els següents punts:

- Cap guixer o deixeble no pot fer tanques entre veïns, pilars, portals, finestres o fonaments de pedra sense que no hi hagi un picapedrer present. Sota pena de 10 lliures al fisc del senyor Rei.

- Cap guixer ni deixeble faci cap finestra, portal, ni paret de tàpia, ni carrera pública, sense el permís del mostassaf o dels seus prohoms, per mor de que moltes parets es cauen per mor dels forats que se li fan. Sota multa de 100 sous a pagar al fisc del senyor Rei.

En canvi, els estatuts de 1487 diuen:

1. Considerats los sobrepo
  2. sats: promens e consel dels
  3. collegis e confreries dels pica
  4. padres e guixes¹² que per estar seper
  5. ats un col·legi delaltre causaven
  6. e feyen mes despeses que no
  7. si estaven junts car si algu dels
  8. picapedres volia usar del ofi
  9. ci de guixer havia de pagar :
  10. cascun any vuyt sous e vuyt di
  11. ners a la confraria dels guixes
  12. ultra los vuyt sous e vuyt que pa
  13. gue en la confraria dels picaperes
  14. e aso mateix era en los guixers
  15. car volent usar de offici pica
  16. padrer hayan era tenguts pagar
  17. en la confraria del dits picape
  18. dres la dita quantitat ultra que cas
  19. cun any paguaven en la confraria
  20. dels guixes. E per aquest asguart.
- Pàgina 2. Columna 1.
21. E encara per los dits collegis cas
  22. cun per si no podent soportar les
  23. despeses e carrechs de aquells a
  24. naven en derer estaven endeu

---

¹²

Per tant es defineix com un sol col·legi enlloc de dos com fins ara.

25. tats. Considerats no res menys
  26. que entra los dits officis e exer
  27. cisis de aquells es poca la diffar
  28. encia e cascu te pratica e pericia¹³:
  29. de exercir e usar del offici del
  30. altra. E estans units disminu
  31. hiran de les despeses e carrechs
  32. e entra tots sostindran los carre
  33. chs e despeses molt millor que fins
  34. asi no han fet estants separats
  35. e casen de per fi. E per tots aquests
  36. esguarts e altres es estat con:
  37. siderat e deslberat dels dits dos
  38. collegis confreries fer un colle
  39. gi e confraria e los sobreposats
  40. que sien cascu any afegits:
- Pàgina 2. Columna 2.
41. en la manera ya expr(?)da en los
  42. capitols infra següents ço es que
  43. dels dos sach dels picapedrers si
  44. en trets dos picapedres hu dels
  45. vells e altres dels joves e que del
  46. sach dels guixes sia tret un gui
  47. xer en axi que sien tres sobrepo
  48. sats de la dita confreria e axi sia
  49. fet es(?)at cascu any e porque
  50. aquestas coses nos poden fer sens
  51. autoritat licencia e decret de
  52. nostre senyoria. Per tant en Mar
  53. ti Creix e Macià Segurats pica

---

¹³

Cal llegir que no creu que hi hagi molta diferència entre la feina d'un i la feina de l'altre.

54. pedres e Bernadí Ysern guixes so
55. breposats dels dits picapedres
56. e guixes. Supliquen a nostra mag
57. nifficència vos placia autoritzar
58. e decretar les dites coses e los capi
59. tols per ells ordinats e composts.
60. Accedint als capitols que cascun
Pàgina 3. Columna 1.
61. collegi de per si tenia als no ente
62. nen ne volen en alguna manera
63. periudica ne derrogar ans ço a
64. molts utils volen que restan en
65. lur força e virtut e son los ca
66. pitols novament ordinats
67. los quis sagueixen:

68. Primerament que los guixes
69. sien acullits en la dita con
70. fraria dels picapadres ca quells se
71. puxen alegrar de totes aquelles co
72. ses que los picapadres sa alegren
73. de la dita confraria e almoyna.
74. (...)

Deixant en solfa la diferència que fins ara es feia entre els dos professionals que, fins a les hores i com demostren els estatuts de 1404, eren necessaris per evitar que els mestres guixers feren feines pròpies dels mestres picapedrers i els edificis s'enrunaren.

Ara planteja que les dues feines són pràcticament el mateix, no fa cap referència a l'àmbit d'un i de l'altre, ni del control dels mestres picapedrers sobre els mestres guixers segons la feina a fer.

Si esmento els estatuts en aquests punt, quan es vol trobar una explicació de la desaparició dels mestres guixers de la documentació, és per mor de que la

coincidència de que el mateix any s'aprovin els nous estatuts i de la fusió entre les dues confraries, fa pensar que hi té a veure. Però, els estatuts no proposen la desaparició dels mestres guixers, tan sols que comparteixen despeses administratives de les confraries si total fan quasi les mateixes feines. En aquest cas, segueix sense donar una resposta a la pregunta formulada.

L'explicació que vaig establir inicialment era que pel fet d'haver-se fos en una sola confraria, els mestres picapedrers i els mestres guixers, la documentació tal vegada ja no fa diferència entre un professional i l'altre.

Aquesta explicació deixa alguns dubtes de pes. Si fora d'aquesta manera, és a dir, la documentació ja no diferencia entre mestre guixer i mestre picapedrer, en tot cas, els professionals que ara es contracten conserven els noms propis que antigament estaven vinculats en *Mestre Guixer* i que ara hauria de dir *Mestre Picapedrer*, cosa que no es produeix. Macià Nonell, el mestre guixer encarregat de les feines en aquells anys, i amb una impressionant continuïtat de 24 anys seguits fent feina fins el 1486, desapareix per complet de la llista de professionals contractats. Igual que els altres mestres guixers que firmaren contractes anteriorment al 1486. Això ens condueix a pensar que l'explicació pot ser més bé que es deixa de contractar mestres guixers per donar pas als mestres picapedrers.

La divisió que proposo que es pot fer del regnat de Ferran II és en dues parts. La primera des de la coronació, 1480, fins al descobriment d'Amèrica, 1492. La segona part anirà del 1492 fins al 1509, any on acaba l'estudi present. Tampoc no vull apuntar que el descobriment aportí, de per se, un fet que canviï la política del rei pel que fa a les obres, però sí que les dades fan pensar que en aquests anys es produeixen alguns canvis. Vegem quins són.

En primer lloc, els anys 1489, 1490 i 1491 no s'inverteixen ni una sola lliure en obres. Aquest fet, un trieni sense obres, no es donava des del 1427-1430, coincidint en la falta de pagament al censalistes catalans en temps d'Alfons V.

Fins a 1492 les inversions són irregulars i escasses. Amb un total de 653,5 lliures suposa una mitjana de 54,46 lliures per any. En canvi, a partir d'aquest any, s'arriba a un total de 1660,66 lliures i una mitjana anual de 92,26 lliures. Però també suposa una major estabilitat en les inversions, és a dir, sense dents de serra, encadenant un any amb despeses importants amb un altre sense quasi inversions.

Com ja s'ha comentat, Ferran II és el paradigma de les inversions a Ciutat en comptes de la Part Forana. Però aquesta tendència es fa encara més evident amb el pas del temps. A la primera fase del regnat inverteix un 78,50% de les lliures a Ciutat, per un 21,50% a la Part Forana. A la segona fase és un 86,85% cap a Ciutat per només un 13,15% cap a Fora Vila. Només Alfons V, just la part

del seu regnat posterior al l'Alçament Forà (1450-1458) dedica un tant per cent tan baix, en concret un 1,96.

Les localitats són més nombroses en la primera part del regnat. Les inversions importants, que superin un 1% del total, es fan a: Ciutat (78,50%), Sóller (5,26%), Alcúdia (4,41%), Alaró (4,39%), Pollença (3,42%), Bunyola (2,61%) i Sineu (1,11%). En canvi, les inversions que superin un 1% a la segona part són: Ciutat (86,85%), Pollença (4,73%), Inca (2,62%), Sineu (1,84 %) i Lluchmajor (1,02%).

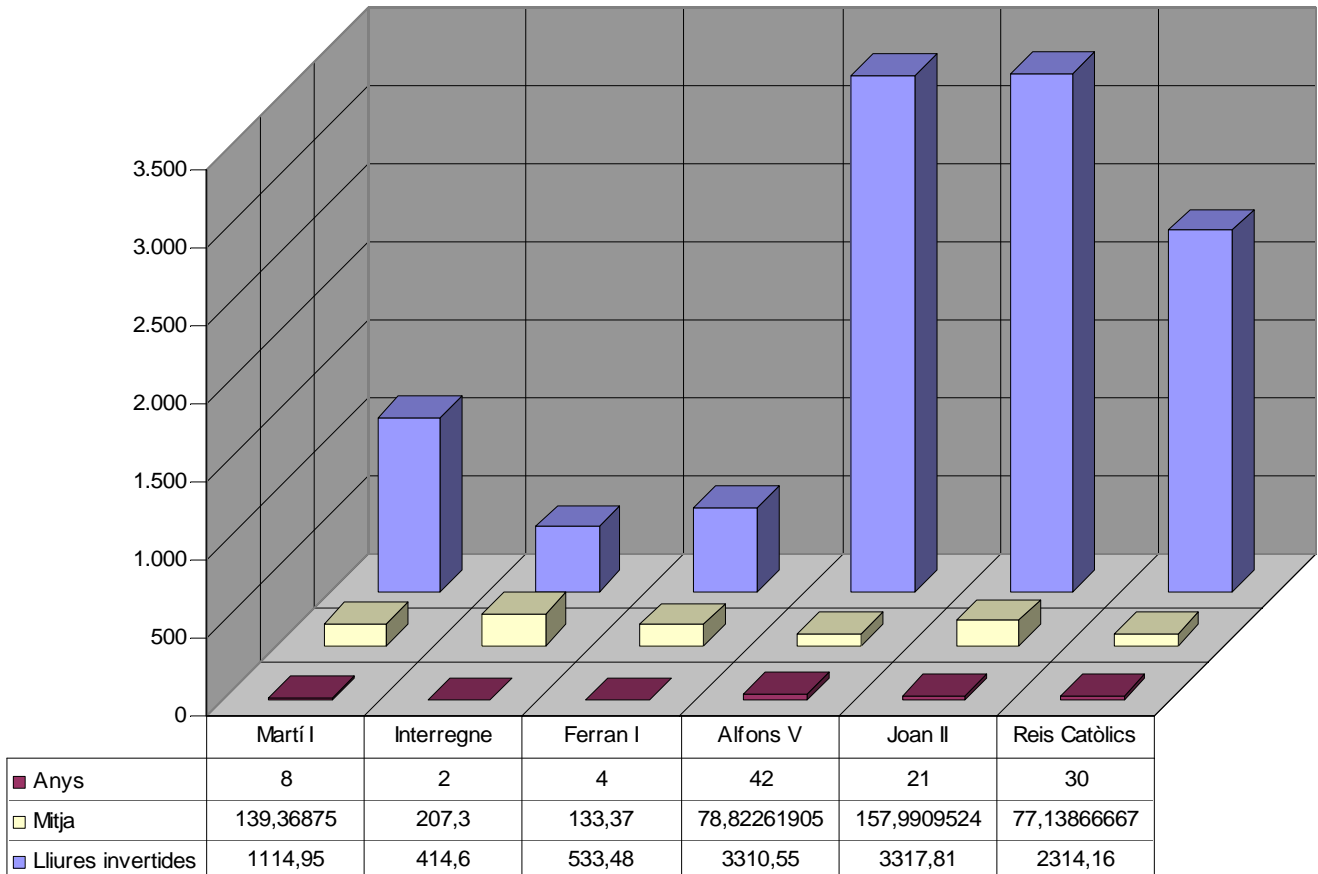
El tipus d'edifici on inverteix en la primera fase són els castells, escrivania (del vaguer de Fora a Ciutat) i pressora. En canvi, a la segona part, a part dels castells, bàsicament el forn i, un altre cop, l'escrivania (en aquest cas la del vaguer de ciutat).

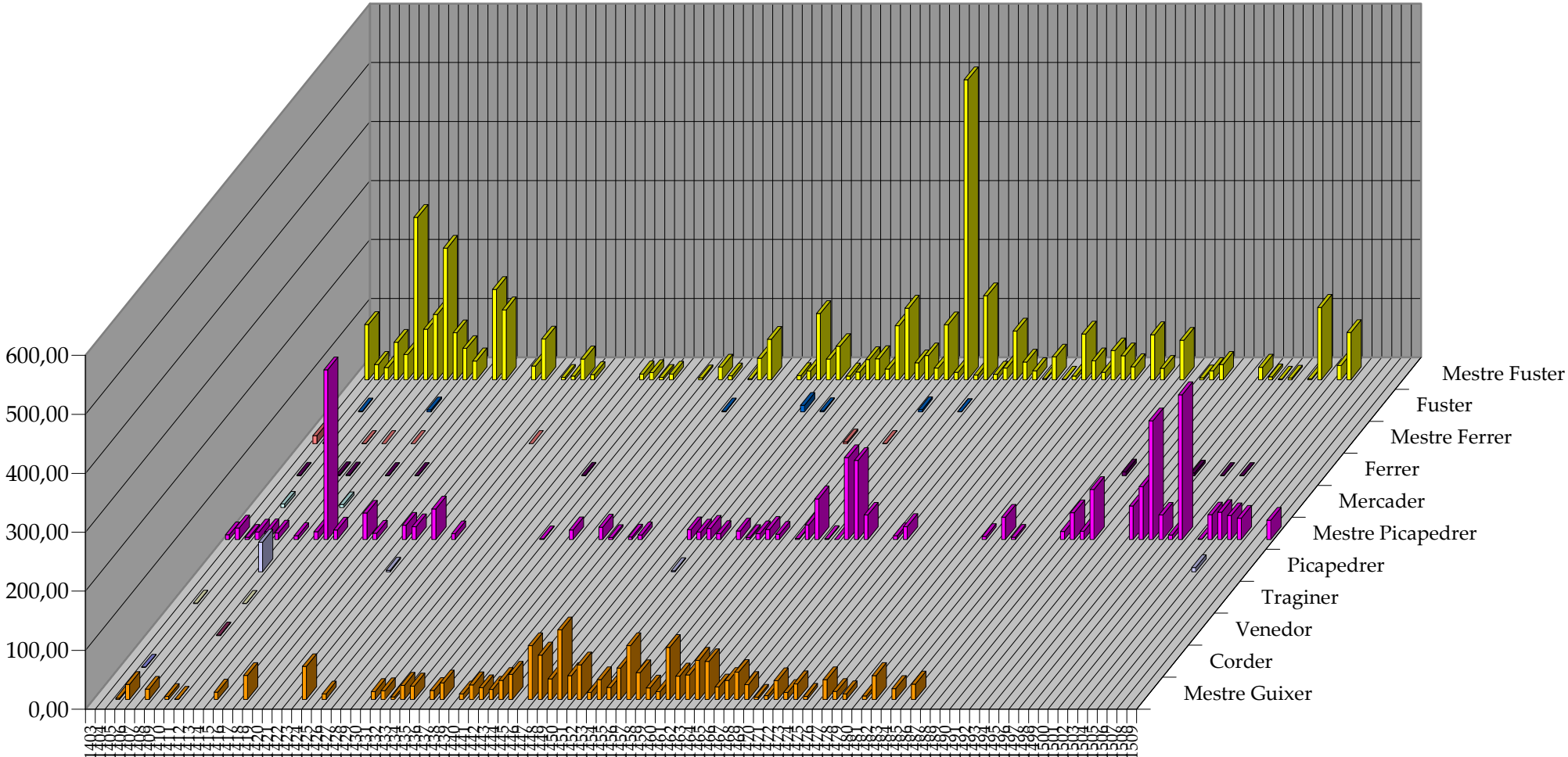
6. Comentaris finals.

No vull acabar aquest anàlisi inicial de les dades extretes de la Procuració

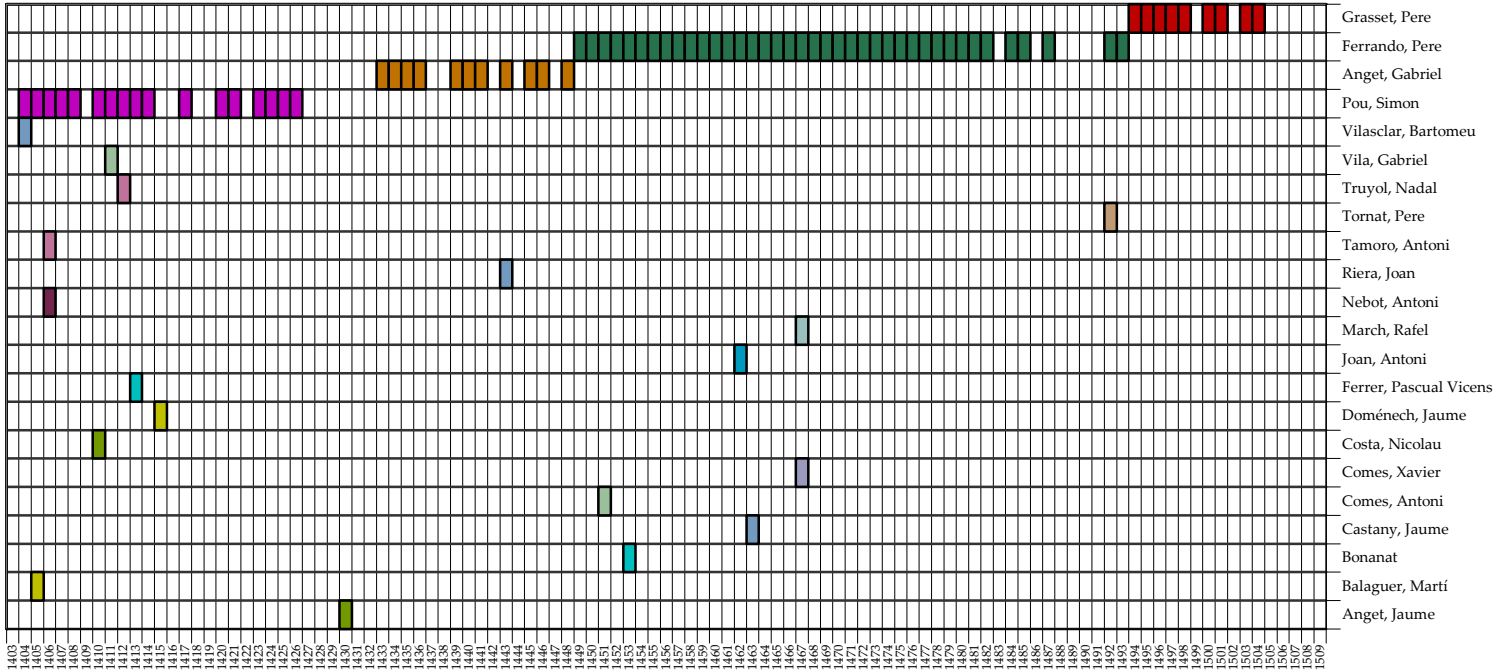
Lliures, anys i mitja per any

Reial pel que fa a les obres del segle XV, sense comentar un fet que es pot observar fàcilment amb el gràfic que es faciliten a l'apartat pertinent, sobre els professionals contractats per fer les feines. Així com fins ara s'ha comentat el tipus de professional, i sobre el qual es pot aprofundir molt més però no ho he cregut avinent per fer-ho més dinàmic, ara sorgeix la dada interessant quan es valora el nom propi del professional.

Mestre fuster

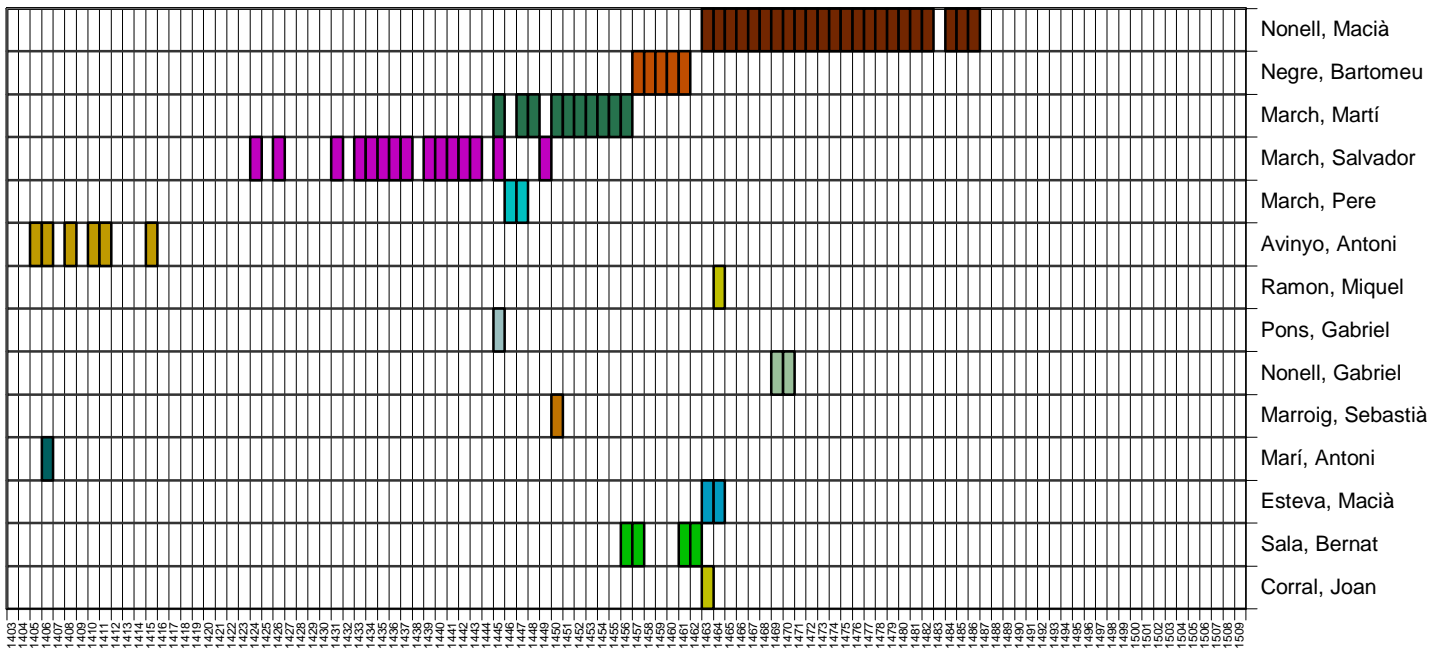

Si analitzem el professional en si que fa les obres, o que són a qui es comana, encara que després aquest contracti a d'altres, es poden arribar a interessants dades.

La documentació, quan es refereix a ells els hi posa el títol de “Mestre de les obres de fusta del regne” on cal pensar que un mestre fuster, guixer i picapedrer és designat responsable de les necessitats del regne. Intentant arribar a una resposta en aquesta pregunta, he establert un eix temporal on es reflexi la continuïtat d'un professional al llarg del segle.

En el cas dels mestres fusters, el primer que presenta certa continuïtat és Simó Pou, contractat des del 1404 fins el 1426. A continuació ocupa el seu lloc Gabriel Anget, des del 1433 fins el 1448. A partir de 1449 es contracta el professional més prolífic de tots, el que maneja més lliures, a qui es comana més feines i qui fa feina més anys: Pere Ferrando. Amb un total de 45 anys (1449-1493, ambdós inclosos). A partir d'aquí és contractat Pere Grasset, des del 1494 fins el 1504. En total intervenen 22 mestres fusters diferents en tot el segle.

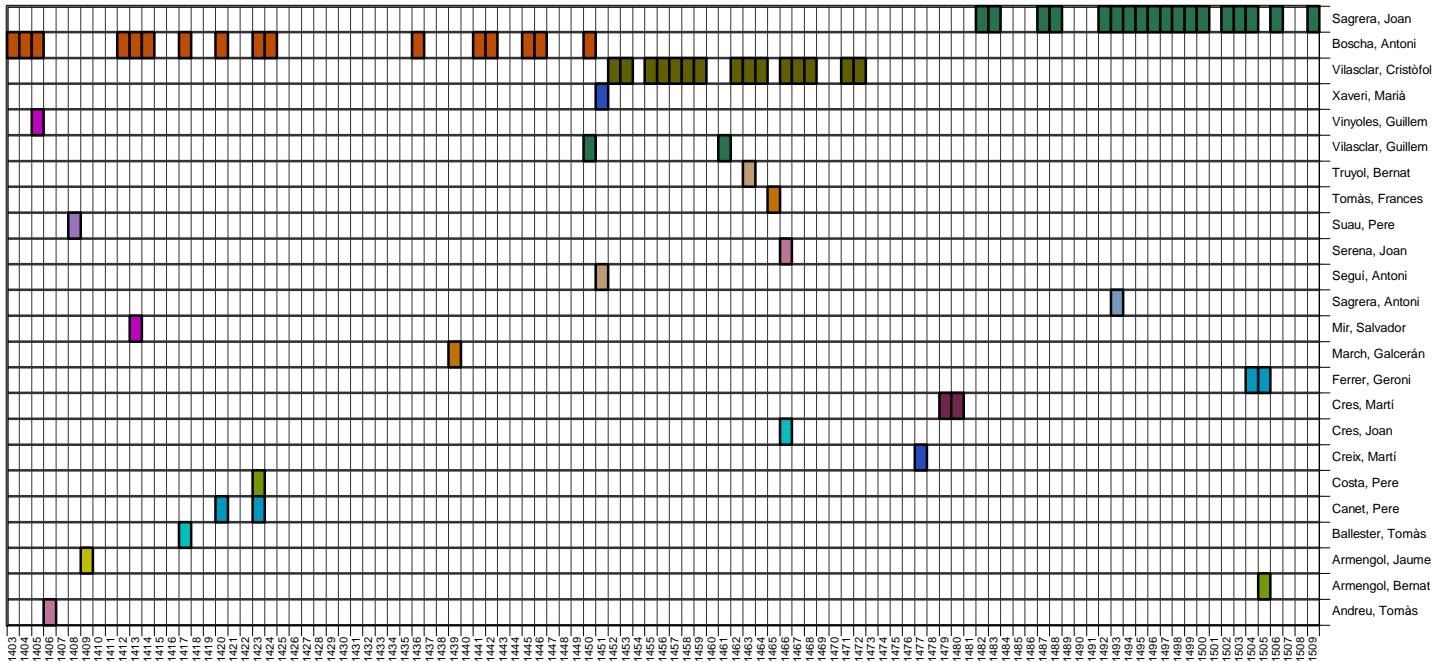
Mestre guixer

Els mestres guixers tenen una major dispersió de nombre de professionals amb una continuïtat important: 5 en total, fent l'apunt que a partir de 1486 ja no en trobam cap. Des de 1405 fins el 1415 es contracta Antoni Avinyó. Des del 1424 fins el 1449, Salvador March, amb un notable esponjament de les feines a la part final i es sobreposa amb els primers anys de Martí March (1445-1456). Des del 1457 fins el 1461 hi trobam Bartomeu Negre. I des del 1463 fins 1486 Macià Nonell, de qui ja hem parlat pel que fa a la desaparició dels professionals guixers de la documentació. En total es contracten 14 mestres guixers diferents al segle.

Els mestres picapedrers tenen, fins el 1486, una presència més discontinua que els altres professionals. Sovint passen any sense ser contractats per fer una sola obra i passar dos o tres anys més sense aparèixer a la documentació. Els professionals amb una presència més notable són: Antoni Boscha (1403-1450, però amb més de la meitat dels anys sense fer-hi feina), Cristòfol Vilasclar (1452-1472) i Joan Sagrera (1482-1509). En total trobam 24 mestres picapedrers diferents en tot el segle XV.

Mestre picapedrer

Abans d'entrar a estudiar els professionals que intervenen a les obres i llegint els seus estatuts al llarg del segle, era fàcil imaginar una certa endogamia en les professions. Els estatuts afavoreixen que els fills de mestres també ho siguin des del moment que regulen uns preus inferiors per al dret d'examen en cas que el seu pare fora mestre, o les despeses en cas de voler posar un taller propi. Així les coses, les dades no han estat clares en aquest aspecte.

Només en el cas dels mestres guixers he pogut detectar una certa continuïtat d'una nissaga: els March. Salvador March començà a fer feina l'any 1424 fins el 1449. Martí March comença el 1445 i ho deixa el 1456. Hi ha detalls que poden mostrar una certa relació, a part del seu llinatge, entre els mestres. L'any 1449, Martí March no apareix contractat, però sí, després de 3 anys sense fer-ho, Salvador March que esdevindrà el seu darrer any. També té, Martí March, una altre període on no és contractat (1446-1448, ambdós inclosos), just el moment on hi fa feina Pere March els seus únics dos anys: 1446-1447.

A part d'aquest fet que es pot veure pel mestres guixers, no és tan notable pels altres. Fins hi tot en el cas dels mestres picapedrers, amb la presència de nissagues tan importants com els Vilasclar¹⁴ o els Sagrera, no es

¹⁴ BARCELÓ CRESPI, M., "Notes sobre els Vilasclar, 'picapedrers'", en Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana, XLIX (1993), pp. 127-140.

pot confirmar una continuïtat dels membres de la família com a encarregats de les obres.

Cristòfol Vilasclar té un paper molt notable, fa feina del 1452 fins el 1472¹⁵, i un dels pocs anys que no és contractat, el 1461, sí que ho fa Guillem Vilasclar, un altre membre destacat de la família i que no només apareix 2 anys abans del primer de l'esmentat Cristòfol (1450).

En el cas dels Sagrera, amb una presència important, només ho fa Joan Sagrera, ja comentat en el seu apartat. L'any 1493 es contracten a dos membres, el ja referit Joan i Antoni Sagrera, per no tornar a parèixer cap altre Sagrera en tot el segle.

---

¹⁵ Sabem per la documentació que mor el 1475.

7. Bibliografia.

ABULAFIA, D.; B. GARÍ, *En las costas del Mediterráneo occidental, Las ciudades de la Península Ibérica y el reino de Mallorca, el comercio Mediterráneo en la Edad Media*, Editorial Omega, Barcelona, 1997.

AGUILÓ ADROVER C., "Inventari de fortificacions de Santanyí", en *Butlletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XXXVI (1978), pp. 122-142.

ALBALADEJO SÁNCHEZ, M^a.J., "Flamencos en Ibiza: compra de sal, y expolio a naves mallorquinas (1412-1413)", en *Jornades d'Estudis Històrics Locals* (VIII, Palma, 1988) 'El comerç alternatiu: corsarisme i contraban (ss. XV-XVIII)', 1989, pp. 41-54.

ALBERTÍ, J.; ROSSELLÓ VAQUER, R., *Història d'Esporles. Segles XIII-XVI*, Lleonard Muntaner Editor, Palma, 1996.

ALOMAR CANYELLES, A.I., "L'armament i la defensa a la Mallorca medieval. Terminologia", *Institut d'Estudis Baleàrics*, Palma, 1995.

ALOMAR ESTEVE, G., *Guillem de Sagrera y la arquitectura gòtica del siglo XV*, Colegio Oficial de Arquitectos de Cataluña y Baleares, Barcelona, 1970.

ALOMAR ESTEVE, G., "La guirnalda de los tres condados de los reyes de Mallorca: el Rossellón, la Cerdaña y el Conflent", en *Castillos de España*, 82 (1977), pp. 17-18.

ALOMAR ESTEVE, G., "La mal conocida historia del reino de las Mallorcas", en *Castillos de España*, 82 (1977), pp. 3-13.

ALOMAR ESTEVE, G., *L'infant Ferrando de Mallorca*, Ajuntament de Palma, Palma, 1990.

ALOMAR ESTEVE, G., *Historia de las Islas Baleares*, Edicions Cort, Palma, 1979.

ALOMAR ESTEVE, G., "Més sobre el pilar central de l'altar major de la Seu de Mallorca", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XLIV (1988), pp. 329-330.

ALOMAR ESTEVE, G., "Miscel·lània arqueològica. Pedres d'interès arqueològic a la Ciutat de Mallorca", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XXXIX (1983), pp. 495-498.

ALOMAR ESTEVE, G.; ROSSELLÓ BORDOY, G.; SÁNCHEZ CUENCA, F., *Pintura gòtica mallorquina*, Ministerio de Educación Nacional, Madrid, 1965.

ALOMAR ESTEVE, G., "Sobre el ambiente internos y tipos de muebles en los Castillos de la Baja Edad Media", en *Castillos de España*, 72 (1972), s.p.

ALOMAR ESTEVE, G., "Sobre la làpida Sepulcral d'un 'Reina de Mallorca' en la fatxada de la Catedral de Pisa", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XLIV (1988), 327.

ALOMAR ESTEVE, G., "Sobre l'estatge final i la Sepultura d'Isabel, darrera reina titular de Mallorques", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XLIX (1993), pp. 65-74.

ALOMAR ESTEVE, G., *Urbanismo regional en la Edad Media: las 'ordinacions' de Jaime II (1300) en el Reino de Mallorca*, Barcelona, 1976.

ALONSO FERNÁNDEZ, A., "Parroquias medievales de nave única en Palma", en *Mayurqa*, VI (1971), pp. 77-83.

ALONSO FERNÁNDEZ, A., "Patrimonio artístico de Valldemossa", en *Mayurqa*, V (1971), pp. 115-131.

ANALL JUAN, M.J., "El llibre de privilegis i franqueses del Regne de Mallorca a la Biblioteca del Palau de Peralada", en XIII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó (Palma de Mallorca, 27 setembre- 1 octubre 1987), *Comunicacions*, II (1989), pp. 121-141.

ARGENTE SÁNCHEZ, J.F.; MUNTANER BUJOSA, J., *Introducción a la Historia de Valldemossa*, Palma, 1980.

BARCELÓ CRESPI, M., "Adobs en la Murada de la Ciutat de Mallorca (1450-1500)", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XLV (1989), pp. 155-163.

BARCELÓ CRESPI, M., "Ciutat de Mallorca en el trànsit a la modernitat", Institut d'Estudis Balearics, Palma, 1988.

BARCELÓ CRESPI, M.; LLOMPART MORAGUES, G., "Identificació del 'Mestre de Sant Francesc' i altres documents per a la història de l'art mallorquí (1495-1524)", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XLVIII (1992), pp. 75-90.

BARCELÓ CRESPI, M., "La ciudad de Mallorca en el último cuarto del siglo XV: parroquias y red viaria", en *Coloquio 'La ciudad hispánica durante los siglos XIII al XVI' (La Rábida y Sevilla, 1981)*, Universidad Complutense de Madrid, Madrid, II (1983), pp. 1321-1329.

BARCELÓ CRESPI, M., "La síquia de l'aigua de la Ciutat (segle XV)", *Mayúrqa*, 24, Palma, 1997-1998, pp. 33-42.

BARCELÓ CRESPI, M., "Mallorca a l'època del Descobriment d'Amèrica", en *Congrès Internacional d'Estudis Històrics 'Les Illes Balears i Amèrica'*, I (1992), pp. 21-35.

BARCELÓ CRESPI, M., "Murada i vida quotidiana", *Estudis Baleàrics* (separata), 2002, pp. 7-16.

BARCELÓ CRESPI, M., "Notes sobre alguns picapedres a la Mallorca tardomedieval", *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 56, Palma, 2000, pp. 103-116.

BARCELÓ CRESPI, M., "Notes sobre els Vilasclar, 'picapedrers'", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XLIX (1993), pp. 127-140.

BARCELÓ CRESPI, M., "Nous documents sobre l'art de la construcció", *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 59, 2003, pp. 221-248.

BARCELÓ CRESPI, M., "'Per lo Pont d'Inca fahedor'. Ruina y reconstrucción de un puente mallorquín", en *Anuario de Estudios Medievales*, 23 (1993), pp. 45-56.

BARCELÓ CRESPI, M., "Retrat de la Ciutat de Mallorca cinc-cents anys enrere: aspectes urbanístics", en *Estudis Beleàrics*, 41 (1991).

BARCELÓ CRESPI, M., "Semblança de Guillem Vilasclar", *I Jornades d'Estudis Local de Felanitx*, Felanitx, 2001, 38-48.

BARCELÓ CRESPI, M., "Sobre una talla de 1478", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XXXIX (1983), pp. 435-448.

BERNAT ROCA, M., "Feudalisme i infraestructura artesanal: de Madîna Mayûrqa a Ciutat de Mallorca (1230-1315)", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, LIII (1997), pp. 27-70.

BERNAT ROCA, M.; SERRA BARCELÓ, J., "L'aprenentatge d'un ofici: graffiti arquitectònics a la Seu de Mallorca", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XLV (1989), pp. 177-213.

BERNAT ROCA, M., "Libre de Reparations de Cases de la present Ciutat de Mallorques (1525)", *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 56, 2000, pp. 117-144.

BERNAT ROCA, M., "L'ofici de ferrer. Algunes referències històriques (s. XIII-XVII)", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XLIX (1993), pp. 169-216.

BERNAT ROCA, M.; SERRA BARCELÓ, J., "Materiales gráficos para el estudio del abastecimiento de aguas en Ciutat de Mallorca (s. XIV-XVII)", en *Coloquio de Historia y Medio Físico (I, Almería, 1988) 'El Agua en zonas áridas: Arqueología e Historia', II (1989)*, pp. 837-860.

BERNAT ROCA, M., "Secret de l'ofici, l'exemple dels tintorers. (Ciutat de Mallorca, S. XIV-XVII)", en *Congrés 'El Nostre Patrimoni Cultural' (IV, Palma, 1996)*, Societat Arqueològica Lul·liana, 1996, pp. 73-88.

BERNAT ROCA, M., "Sens llicència de mostaçaf. Hispòtesi sobre l'ofici a la Mallorca del s. XIII (1230-1300)", en *Jornades d'Estudis Històrics Locals (XVI, Palma, 1997)*, 'El Regne de Mallorca a l'època de la Dinastia Privativa', 1998, pp. 291-311.

BERNAT ROCA, M.; SERRA BARCELÓ, J., "Un exemple d'enginyeria hidràulica medieval: el graffiti d'un molí d'aigua a la Seu de Mallorca", en *Estudis Beleàrics*, 51 (1995), pp. 189-197.

BIBILONI TROBAT, G., *Els noms dels carrers de Palma (I. La ciutat antiga)*, Imprenta La Palmesana, Palma, 1993.

BIBILONI TROBAT, G.; PROCEL GOMILA, G., "Posibles esteles medievals a Castelltix (Algaida, Mallorca)", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XLIV (1988), pp. 331-336.

BOVER PUJOL, J.; ROSSELLÓ VAQUER, R., *Història d'Andratx. Segle XV*, Gràfiques Miramar, Palma, 1979.

BOVER DE ROSSELLÓ, J., "Llinatges de Mallorca des del segle XIII fins al segle XIX", *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 37 i 39, pp. 41-44 i 73-75.

CABANES CATALÁ, M^a.L., "Documentos referentes a Mallorca contenidos en los registros vaticanos del Papa Nicolás IV", en Congreso de Historia de la Corona de Aragón (XIII), *Comunicacions*, II (1990), pp. 165-170.

CABELLO PÉREZ, F., "La participación de los diferentes estamentos en el régimen de Sac e de Sort en la segunda mitad del siglo XV (1468-1478)", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XLVIII (1992), pp. 67-74.

CALDENTY CANTALLOPS, R., Santa Eulàlia. *La parroquia más antigua de Palma*, Gràfiques Miramar, Palma, 1979.

CALVIÑO ANDREU, C., "Mapes d'Història de les Illes Balears, Edicions Cort, Palma, 1994. Municipal de Sancelles (Mallorca). 1354-1859", en *Fontes Rerum Balearium*, II-3 (1978), pp. 645-659.

CAMPANER Y FUENTES, Á., *Cronicón Mayoricense. Noticias y relaciones históricas de Mallorca desde 1200 a 1800*, Imprenta Mossèn Alcover, Palma, 1967.

CAPÓ JUAN, J., *La vila de Santa Maria del Camí. De la Prehistòria al segle XVI*, Gràfiques Miramar, Palma, 1980.

CAPÓ JUAN, J., "Patrimoni artístic de les esglésies de Santa Maria del Camí. Aportació a la història de les belles arts", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XXXIV (1975), pp. 465-485.

CARBONELL-LAMOTHE, Y., "Les relations artistiques entre la Royaume de Majorque et le Midi de la France: bilan les connaissances et perspectives de recherche", en *Jornades d'Estudis Històrics Locals (IV, Palma), 'El Regne de Mallorca i el sud francès'*, 1986, pp. 41-58.

CARBONELL VADELL, G., *La dinastia de Mallorca. Resumen histórico de sus vicisitudes*. Editora Mallorquina de Francisco Pons, Palma, 1962.

CARBONERO GAMUNDÍ, M.A., *L'espai de l'aigua. Petita Hidràulica tradicional a Mallorca*, Consell Insular de Mallorca, Palma, 1992.

CASANOVA, U.; LÓPEZ BONET, J.F., "Diccionario de términos históricos del Reino de Mallorca (siglos XIII-XVIII)", Institut d'Estudis Baleàrics, Palma, 1984.

CATEURA BENNÀSSER, P., "Aproximación a la dinámica de un grupo familiar foráneo de Mallorca en la Baja Edad Media (la diferenciación social el proceso de formación de elites)", en *Fontes Rerum Balearium*, III (1979-80), pp. 359-372.

CATEURA BENNÀSSER, P., "Ara fa trenta anys", *Mayurqa*, 24 (1997-98), pp.7-8.

CATEURA BENNÀSSER, P., "Consolats estrangers a les Illes Balears (1347-1500)", en *Mayurqa*, 22, I (1989), pp. 167-180.

CATEURA BENNÀSSER, P., "El comercio del reino de Mallorca con Cerdeña a través de los 'guiatges'", en Congreso de Historia de la Corona de Aragón (XIV, Sassari-Alghero), 2 (1995), pp. 277-290.

CATEURA BENNÀSSER, P., "El consulado medieval de Castilla en el reino de Mallorca", Congreso de Historia de Andalucía, II-2 (1994), pp. 157-170.

CATEURA BENNÀSSER, P., "El municipio balear en la Edad Media cristiana", en II Congreso de Estudios Medievales (Fundación Sánchez Albornoz) 'Consejos y Ciudades en la Edad Media hispánica, 1990, pp. 147-162.

CATEURA BENNÀSSER, P., "El Regne de Mallorca a l'època de la Dinastia Privativa, Actas de las XVI Jornades d'Estudis Històrics Locals (Palma, 1997)", Institut d'Estudis Baleàrics, Palma, 1998.

CATEURA BENNÀSSER, P., "El Regne de Mallorca, estructura política i viabilitat financiera (1300-1327)", *Jornades d'Estudis Històrics Locals* (XVI, Palma, 1997), 'El Regne de Mallorca a l'època de la Dinastia Privativa' (1998), pp. 13-35.

CATEURA BENNÀSSER, P., "El reino de Mallorca y las Cortes de 1469-1470", *Congrés d'Història Institucional* (Barcelona, 1991) 'Les Corts a Catalunya', 1991, pp. 384-388.

CATEURA BENNÀSSER, P., "Fiscalidad real y municipal en la Mallorca del siglo XV", en *Anuario de Estudios Medievales*, 22 (1992), pp. 443-462.

CATEURA BENNÀSSER, P., "Hospitales foràneos de Mallorca (siglos XIII-XV)", en *Mayurqa*, 19 (1979-80), pp. 113-124.

CATEURA BENNÀSSER, P., *Instituciones y sociedad en la Mallorca medieval*. Universidad Nacional de Educación a Distancia, Palma, 1983.

CATEURA BENNÀSSER, P., "La 'Ciutat de Mallorques' y las villas mallorquinas: presión fiscal y conflictos sociales", en V Congreso de Estudios Medievales (Fundación Sánchez Albornoz) 'Finanzas y Fiscalidad Municipal', 1997, pp. 275-300.

CATEURA BENNÀSSER, P., *La reforma del muelle de la Ciudad de Mallorca (1494-1495)*, Junta del Puerto, Palma, 1983.

CATEURA BENNÀSSER, P., "Las cuentas de la colonización feudal (Mallorca, 1231-1245)", en *En la España Medieval*, 20 (1997), pp. 57-141.

CATEURA BENNÀSSER, P., "Las instalaciones portuarias de la Ciudad de Mallorca (1300-1350)", en Congreso de Historia de la Corona de Aragón (XIII), Comunicacions, I (1989), pp. 49-60.

CATEURA BENNÀSSER, P., "Los caballeros en la repoblación señorial de Mallorca", en *Jornades d'Estudis Històrics Locals (IV, Palma, 1985)* 'El Regne de Mallorca i el Sud francès', 1986, pp. 83-89.

CATEURA BENNÀSSER, P., "Mallorca a la segona meitat del segle XIII (aspectes polítics i financers fins a 1276)", en *Estudis Beleàrics*, 17 (1985), pp. 57-86.

CATEURA BENNÀSSER, P., *Mallorca en el segle XIII*, El Tall Editorial, Palma, 1997.

CATEURA BENNÀSSER, P., "Mallorca: de la revuelta foránea al fracaso del Redreç", en *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, 13.1 (1993), pp. 27-34.

CATEURA BENNÀSSER, P., "Mallorca y la política patrimonial de la monarquía (siglo XIII y primera mitad del s. XIV)", en *Estudis Beleàrics*, 6 (1982), pp. 79-130.

CATEURA BENNÀSSER, P., "Mercaderes y empresas industriales en la Mallorca del siglo XV", en *Fontes Rerum Balearium (2ª época)*, 1 (1990), pp. 27-29.

CATEURA BENNÀSSER, P., "Obras públicas en tiempo de crisis (Mallorca, 1400-1450)", en *Mayurqa*, 23 (1996), pp. 31-42.

CATEURA BENNÀSSER, P., "Política y finanzas del Reino de Mallorca bajo Pedro IV de Aragón", Institut d'Estudis Baleàrics, Palma, 1982.

CATEURA BENNÀSSER, P., "Política y finanzas e infraestructura comercial: Valencia y Mallorca en la primera mitad del siglo XV", en *Anuario de Estudios Medievales*, 20 (1990), pp. 211-221.

CATEURA BENNÀSSER, P., "Prejuicio religioso y conflicto social en una pequeña sociedad mediterránea. El caso de Mallorca (1286-1435)", en *Anuario de Estudios Medievales*, 25.1 (1995), pp. 235-253.

CATEURA BENNÀSSER, P., "Sobre el 'infant en Jacme' (1256-1276)", en *Mayurqa*, 20 (1981-84), pp. 123-136.

CATEURA BENNÀSSER, P., "Sobre el tráfico costero de mercancías entre las villas foràneas y la ciudad de Mallorca en la Edad Media", *Mayurqa*, 32, pp. 29-33.

CATEURA BENNÀSSER, P., *Sobre la fundación y dotación del hospital de San Andrés, en la ciudad de Mallorca, por Nuño Sans*, Universidad Nacional de Educación a Distancia, Madrid, 1980.

CATEURA BENNÀSSER, P., "Sociedad, jerarquía y poder en la Mallorca medieval", en *Fontes Rerum Balearium VII* (1984).

CATEURA BENNÀSSER, P., "Urbanisme, societat i fiscalitat a Mallorca", BOLÓS, J.; BUSQUETA, J.J. (Eds.): *Territori i societat a l'edat mitjana. Història, arqueologia, documentació*, 2 (1998), pp. 211-270.

CATEURA BENNÀSSER, P., "Urbanismo y finanzas: adquisiciones de propiedades urbanas por Jaime II de Mallorca", en *Congreso de Historia de la Corona de Aragón (XI)*, II (1983), pp. 333-357.

CERDÀ RUIZ-FUNEZ, J., "Los 'iurats' de Mallorca y su potestad normativa en la Baja Edad Media", en *Medievalia*, 9 (1990), pp. 51-63.

COLL CONESA, J., "Algunos materiales de época medieval hallados en Sóller (Mallorca)", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XXXVII (1979), pp. 253-287.

COLOMER, I.M., "La toponímia balear en els mapes del segle XV", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XXXII (1961-62), pp. 107-108.

CONDE RIERA, A.M., "Algunos aspectos del aprendizaje en el gremio. El ejemplo del aprendiz de orfebre (s.XIVXV)", *Jornades d'Estudis Històrics Locals* (IX, Palma, 1989) 'La manufactura urbana i els menestrals (s. XIII-XVI)', 1990, pp. 373-380.

CONRADO I DE VILLALONGA, J.F., *La Procuración Real en el Reino de Mallorca*, Consell Insular de Mallorca, Palma, 1993.

COSTA, M.M., "Notícia de les possessions del monestir de Jonqueres a les Illes Balears", en *Congreso de Historia de la Corona de Aragón* (XIII), *Comunicacions*, I (1989), pp. 61-72.

DANÚS BURGUERA, M., "La vila de Santanyí i el seu terme. Estudi Històric (1391-1479)", en *Mayurqa*, 17 (1981), pp. 35-37.

DEYÀ BAUZÀ, M.J., "La comercialización de lana en la Mallorca del siglo XV: entre el proteccionismo y el fraude", en *Jornades d'Estudis Històrics Locals* (IX, Palma, 1989) 'La manufactura urbana i els menestrals (s. XIII-XVI)', 1990, pp. 71-82.

DEYÀ BAUZÀ, M.J., "La implantación de la Bolla del Redreç: un aspecto del enfrentamiento entre mercaderes y artesanos en la Mallorca del siglo XV", en *Homenatge a Antoni Mut Calafell*, arxiver (1993.), pp. 63-78.

DOMENGE MESQUIDA, J., "Entorn als oficis artístics de Mallorca. Una aproximació als treballs i ocupacions dels artistes medievals (segles XIV-XVI)", en *Jornades d'Estudis Històrics Locals* (IX, Palma, 1989) 'La manufactura urbana i els menestrals (s. XIII-XVI)', 1990, pp. 381-398.

DOMENGE MESQUIDA, J., "L'obra de la seu. El procés de construcció de la catedral de Mallorca en el tres-cents", *Institut d'Estudis Baleàrics*, Palma, 1997.

DURAN, D., "Area de mercat i sistema d'exportació del peix salta mallorquí (segles XIV-XV)", en *Mayurqa*, 17 (1977-78), pp. 119-122.

DURLAIT, M., "La arquitectura mallorquina en la primera mitad del siglo XV", en *Goya*, 41 (1961), pp. 314-321.

DURLAIT, M., *L'Art dans le royaume de Majorque. Les debuts de l'art gothique en Roussillon, en Cerdagne et aux Baléares*, Art et Histoire, Toulouse, 1962.

DURLAIT, M., "L'art dans le royaume de Majorque", en *L'information d'Histoire de l'Art*, VII, 4 (1962), pp. 143-150.

DURLAIT, M., "Les Châteaux des Rois de Majorque: origine de leurs partis architecturaux", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XLI (1985), pp. 47-56.

ELIAS TEJADA, F.; PERCOPO, G., *Historia del pensamiento político catalán (II: Mallorca y Menorca clásica 1231-1479)*, Ediciones Montejurra, Sevilla, 1963.

ENSENYAT PUJOL, G., "Algunes mesures restrictives contra la importació d'esclaus turcs a Mallorca (1462-1481)", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XLI (1985), pp. 199-206.

ENSENYAT PUJOL, G., "Misser Ferrando Valentí, escriptor i polític mallorquí de mitjan segle XV", en *Convengo dell'Associazione italiana di Studi Catalani*, 5 (1994), pp. 121-126.

ENSENYAT PUJOL, G., "Notes sobre els primers gremis i cofraries coneguts a Mallorca (segles XIII-XIV)", en *Jornades d'Estudis Històrics Locals (IX, Palma, 1989) 'La manufactura urbana i els menestrals (s. XIII-XVI)'*, 1990, pp. 247-250.

ESTABÉN RUIZ, F., *La Almudaina. Castillo Real de la Ciudad de Mallorca*. Imp. Mossèn Alcover, Palma, 1975.

ESTELRICH I COSTA, J., "La familia Sunyer, una nissaga de mercaders de la Baixa Edat Mitjana (1375-1505)", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, LI (1995), pp. 3-30.

FEBRER ROMAGUERA, M.V., "Los orígenes de la mostassafia y su introducción en la Ciudad de Mallorca", en *Congreso de Historia de la Corona de Aragón (XIII)*, Palma, Comunicacions, I (1989), pp. 7-14.

FELIU, J., *Noticias históricas sobre el Santuario de Montesión de Porreras (Noticias ampliativas sobre la Historia de Porreras)*, Editorial Ramon Llull, Felanitx, 1976.

FERNÁNDEZ ALONSO, A., *Parroquias medievales de nave única de Mallorca*, Palma, 1971.

FERRER NAVARRO, R., "Notas sobre la actuación económica de la Inquisición en el Reino de Mallorca a finales del siglo XV (1489-1490)", en *Mayurqa*, XII (1974), pp. 167-182.

FONTANALS JAUMÀ, R., "Els banys de Ciutat de Mallorca (s. XIII i XIV)", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XXXIX (1983), pp. 511-516.

FONTANALS JAUMÀ, R., *Un plànol de la sèquia de la Vila del segle XIV (Ciutat de Mallorca)*, Ajuntament de Palma, Palma, 1984.

FONT OBRADOR, B., *Historia de Lluchmajor. El siglo XV*. Gràfiques Miramar. Palma, 1974.

FONT OBRADOR, B., "Lluchmajor en la época de San Vicente Ferrer", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XXXII (1964), pp. 261-271.

FONT OBRADOR, B., "Mallorca en 1349", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XXXII (1964), pp. 245-260.

FUSTER FORTEZA, G., *Història de Manacor*. Imprenta Fullana. Palma, 1966.

GARCÍA DELGADO, C., *Ciutat de Mallorca: construcció de la ciutat*, Barcelona, 1979.

GARCIA LLINAS, A., *Pla de Sant Jordi. Història d'un poble. Capítol, l'antic oratori medieval*, Palma, 1997.

GARAU LLOMPART, I., "1405-2005: 600 años del gremio de la construcción", *Nivell*, 2005, pp. 10-12.

GARAU LLOMPART, I., *El Mostassaf de Pollença, 1393-1413*, Ajuntament de Pollença, Pollença, 1987.

GARAU LLOMPART, I., "Les ordenances del gremi de picapedrers del 1405 i altres disposicions posteriors", en *Randa*, 29 (1991), pp. 75-84.

GILI FERRER, A., *Artà en el segle XV*. Gràfiques Miramar. Palma, 1983.

GILI FERRER, A., *Historia de la ermita de Betlem*, Imprenta Politécnica-Caja de Ahorros y Monte de Piedad, Mallorca, 1975.

GILI FERRER, A., *Historia de Sant Salvador d'Artà*, Imp La Actividad, Artà, 1979.

GINARD, A.; PICORNELL, C.; SEGUI, J.M., "La cartografía mallorquina", en *Exposición de Cartografía Mallorquina*. Eurocarto VIII, Servicio Geográfico del Ejército, 1990, pp. 7-86.

GONZÁLEZ GOZALO, E.; RAMIS, J., "Els dipòsits subterranis d'època alt-medieval a Sineu", en *Jornades d'Estudis Locals (I, Mancomunitat del Pla)*, 1998, pp. 13-28.

GONZÁLEZ GOZALO, E., "La arquitectura naval de los graffiti medievales mallorquines", en *IV Congreso de Arqueología Medieval, III (1993)*, pp. 1035-1047.

GONZÁLEZ GOZALO, E., "La loza del pozo de la calle Mayor nº 11 de Sineu", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XLIX (1993), pp. 217-248.

GONZÁLEZ GOZALO, E., *Les olles de volta del convent de Sant Domingo de Pollença*, Pollença, 1988.

GONZÁLEZ GOZALO, E., "Los graffiti de la Lonja de Palma. Signos, inscripciones y dibujos", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XLIV (1988), pp. 273-305.

GRAZIANI, Amparo (Edit.): *La técnica de la arquitectura medieval*, Sevilla, Universidad de Sevilla, 2001, 380 pàgines.

GUAL DE TORRELLA, M., "Templo de Santa Margarita", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XXV (1974), 333-341.

GUAL TRUYOL, S., *Siete siglos de las murallas de Alcudia*, Alcudia, 1998.

GUASP GELABERT, B., *Alaró y su Castillo*, Palma, 1975.

GUASP GELABERT, B., *Datos y noticias para la historia de Alaró y su castillo*, Imp. Moderna. Lluçmajor, 1973.

GUASP GELABERT, B., "Para servir a la historia de Castelltix. Algaida (siglo XV)", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XXXIII (1971), pp. 371-374.

GUASP GELABERT, B., "Para servir a la historia del Castillo de Alaró", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XXXIII (1972), pp. 558-562.

GUTIERREZ LLORET, S., "Elementos del urbanismo de la capital de Mallorca: funcionalidad espacial", en *Jornades d'Estudis Històrics Locals* (V, Palma, 1986) 'Les Illes Orientals d'Al-Andalus', 1987, pp. 68-87.

HILLGARTH, J.N., "A greek slave in Majorca in 1419-1426: new documents", en *Medieval Studies*, 50 (1988), pp. 546-558.

HILLGARTH, J.N., "Jaime I y Pedro IV de Aragón: sus crónicas en relación con el reino de Mallorca", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XXXV (1977), pp. 342-353.

HILLGARTH, J.N., "La cultura de las Islas Baleares en la época del Descubrimiento", en *Congrés Internacional d'Estudis Històrics 'Les Illes Balears i Amèrica'*, I (1992), pp. 39-46.

JIMÉNEZ VIDAL, A., *La Lonja mallorquina de Sagrera*, Colegio Oficial de Arquitectos de Cataluña y Baleares, Palma, 1968.

JOVELLANOS, G.M., *Descripción histórico artística del castillo de Bellver*, Editorial Mallorquina de Francisco Pons, Palma, 1967.

JOVER, G., "La crisis tardomedieval i el desenvolupament d'una ramaderia senyorial. Mallorca, segles XIV-XV", en *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, 5 (1994), pp. 81-99.

JOVER, G.; SOTO COMPANY, R., "Els dominis feudals a la Mallorca baixmedieval", en *Revista d'Història Medieval*, 8 (1997), pp. 217-274.

JUAN VIDAL, J., *El Sistema de Gobierno en el Reino de Mallorca (siglos XV-XVII)*, El Tall Editorial, Palma, 1996.

JUAN VIDAL, J., "Fernando el Católico y Mallorca", en *Fernando II, el Rey Católic*, 1996, pp. 477-496.

JUAN VIDAL, J., "Injerencias del poder real en el poder territorial y municipal en Mallorca durante la época de Fernando el Católico", en *Congreso de Historia de la Corona de Aragón* (XV, Jaca, 1993), 'El poder real en la Corona de Aragón (siglos XIV-XVI)', I-2 (1996), pp. 238-254.

JUAN VIDAL, J., "Mallorca durante el Virreinato de Escrivá de Romaní (1486-1491)", en *Congrès Internacional d'Estudis Històrics 'Les Illes Balears i Amèrica'*, I (1992), pp. 59-69.

JUAN VIDAL, J., *Mallorca en tiempos del descubrimiento de América*. El Tall Editorial. Palma, 1991.

LE-SENNE, A., "Precisiones sobre la "cavalleria" en Mallorca (siglos XIII-XVII)", en *Studia Historica et Philologica in Honorem M. Batllori*, 1984, pp. 287-299.

LLABRÉS QUINTANA, Gabriel: "El Archivo del Real Patrimonio de Mallorca", a *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, VIII (1899), pàg. 196-203.

LLABRÉS MARTORELL, P.J., "El conjunt d'escuts gremials del retaule de Sant Pere d'Inca", en *Jornades d'Estudis Històrics Locals (IX, Palma, 1989) 'La manufactura urbana i els menestrals (s. XIII-XVI)'*, 1990, pp. 399-402.

LLADÓ Y FERRAGUT, J., *Catálogo de la Sección Histórica del Archivo Municipal de la Real Villa de Sineu*, Imprenta Moderna, Lluçmajor, 1971.

LLADÓ Y FERRAGUT, J., "Catálogo de la Sección Histórica del Archivo Municipal de Sancelles (Mallorca). 1354-1859", en *Fontes Rerum Balearium*, II-3 (1978), pp. 645-659.

LLADÓ Y FERRAGUT, J., *La sección histórica del Archivo Municipal de la Ciudad de Manacor*, Palma, 1961.

LLINÀS, M^a: "Excavacions arqueològiques al subsòl de la Casa de Socors (Plaça de Santa Eulàlia, Palma)", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XLIX (1993), pp. 51-64.

LLINÀS SOCÍAS, G., "La capilla de la cofradía de los rusos en el Monasterio del Santo Espíritu (siglo XV)", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XXXIV (1978), pp. 143-144.

LLOMPART BIBILONI, Maria: Un análisis formal sobre los Llibres del Compte, de Reebudes i de Dades de la Procuración Real del Reino de Mallorca (1310-30) *Revista Española de Historia de la Contabilidad*, pp: 100-118, desembre de 2007.

LLOMPART MORAGUES, G., "El saqueo de Portopí por la 'montaña negra' (1412) y otras historias de corsarios", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XLI (1985), pp. 171-197.

LLOMPART MORAGUES, G., *La Batalla de Binissalem (1434)*, Palma, 1988.

LLOMPART MORAGUES, G., "La cartografía mallorquina del siglo XV. Nuevos hitos y rutas", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XXXIV (1975), pp. 438-465.

LLOMPART MORAGUES, G., "Inventarios de templos medievales mallorquines (y 2)", en *Fontes Rerum Balearium*, II.2 (1978), pp. 447-452.

LLOMPART MORAGUES, G., "Los gremios medievales de Mallorca y la cultura", en *Estudis Beleàrics*, 42 (1992), pp. 107-117.

LLOMPART MORAGUES, G., "Maestros albañiles y escultores en el Medievo Mallorquín", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XLIX (1993), pp. 249-272.

LLOMPART MORAGUES, G., *Miscelánea documental de pintura y picapedrería medieval mallorquina*, Palma, 1999.

LLOMPART MORAGUES, G., "Miscelánea de arquitectura y plástica sacra mallorquina (siglos XIII-XVI)", en *Analecta Sacra Tarraconensia*, XLVI (1973), pp. 83-114.

LLOMPART MORAGUES, G., "Nótulas de arte gótico en la Catedral de Mallorca", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XXXIII (1968-72), pp. 3-7.

LLOMPART MORAGUES, G., "Pere Mates, un constructor y escultor trecentista en la 'Ciutat de Mallorca'", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XXXIV (1973), pp. 91-120.

LLOMPART MORAGUES, G., "Registro de los cartógrafos medievales activos en el puerto de Mallorca", en *Anuario de Estudios Medievales*, 27.2 (1997), pp. 117-128.

LLOMPART MORAGUES, G., "Sagreria Minora", *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 39, 1983, 407-434.

LOPEZ BONET, J.F., *El diezmo en el reino de Mallorca y en la estructura económica de la Procuración Real (1315-1396)*, Palma, 1986.

LOPEZ BONET, J.F., "El pes impositiu a les acaballes del segle XIV", en Congreso de Historia de la Corona de Aragón (XV, Zaragoza), 1-4 (1996), pp. 113-129.

LOPEZ BONET, J.F., "La pràctica fiscal a la Mallorca de la Baixa Edat Mitjana", en Randa, 29 (1991), pp. 13-36.

LOPEZ BONET, J.F., "La revolta de 1391: efectivament, crisi social", en Congreso de Historia de la Corona de Aragón (XIII), Comunicacions, I (1989), pp. 111-123.

LOPEZ BONET, J.F., "L'estudi del delme recaudat per la Procuració Reial de Mallorca en el segle XIV i el seu interès respecte l'aproximació a la cojuntura agrària", en Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana, XXXIX (1983), pp. 381-406.

LOPEZ BONET, J.F., "Repercusiones fiscales en Mallorca de las sublevaciones sardas en la segunda mitad del siglo XIV", en Congreso de Historia de la Corona de Aragón (XIV, Sassari-Alguero, 1990), 2-2 (1995), pp. 529-550.

LOPEZ BONET, J.F., "Sant Martí d'Alanzell davers 1400. Contribució a l'estudi d'un domini senyorial mallorquí", en Mayurqa, 20 (1980-84), pp. 223-232.

LÓPEZ PÉREZ, M^a.D., "La financiación de las empresas corsarias catalano-aragonesas durante la Baja Edad Media: los armamentos de naves mallorquines", en Jornades d'Estudis Històrics Locals (VIII, Palma, 1988) 'El comerç alternatiu: corsarisme i contraban (ss. XV-XVIII)', 1989, pp. 81-105.

LÓPEZ PONS, A.; ROSSELLÓ VAQUER, R., *Història de Campanet. De la Prehistòria al segle XVI*, Gràfiques Miramar, Palma, 1982.

MACAIRE, P., *Majorque et le commerce international (1400-1450 environs)*, L'Ille, 1986.

MACAIRE, P., "Mallorca y el comercio internacional (1400-1450): Flandes e Inglaterra", en Estudis Beleàrics, 10 (1983), pp. 9-25.

MANOTE CLIVILLES, M.R., "El contrato y el pleito de la Lonja entre Guillem Sagrera y el Colegio de mercaderes de Ciutat de Mallorca", en *Artistes, artisans et production artistique au Moyen Âge (Colloque International)*, 1986, pp. 577-588.

MARCH, J.F.; ROSSELLÓ VAQUER, R., *Història de Santa Margalida. De la prehistòria al Segle XVI*, Impremta Bahía, 1981.

MARCÚS MAIMÓ, L.M., "Notes sobre la menestralia medieval: els picapeders i les reformes urbanes a la Ciutat de Mallorca 1332-1333", en *Jornades d'Estudis Històrics Locals (IX, Palma, 1989)* 'La manufactura urbana i els menestrals (s. XIII-XVI)', 1990, pp. 97-114.

MARTINEZ FERRANDO, J.E., *La tràgica història dels reis de Mallorca*, Editorial Aedos, Barcelona, 1960.

MAS QUETGLAS, J., *Història de la ciutat de Palma*, Editorial Moll, Palma, 1998.

MASCARÓ PASSARIUS, J., *Corpus de Toponimia de Mallorca*. Gràfiques Miramar, Palma, 1962-67.

MASCARÓ PASSARIUS, J., *Història de Mallorca*, Palma, 1970-75.

MATEU IBARS, J.; MATEU IBARS, M^a. D., "Pere, infant de Portugal, senyor de Mallorca. Aplec d'algunes notícies literaries", en *Estudis de llengua i literatura en honor a Joan Veny, II* (1998), pp. 69-76.

MIRALLES MONTSERRAT, J., "Contribució a l'estudi de la població medieval mallorquina", en *Mayurqa*, 5 (1971), pp. 75-97.

MIRALLES MONTSERRAT, J., "Els Colom de la Ciutat de Mallorca en el segle XV", en *L'Avenc*, 164 (1992), pp. 8-13.

MORRO VENY, G., *L'alçament forà*, El Tall Editorial, Palma, 1998.

MORRO VENY, G., "La relació entre el poder reial i el poder institucional a la Mallorca de mitjan segle XV", en *Congreso de Historia de la Corona de Aragón (XV, Jaca, 1993)*, 'El poder real en la Corona de Aragón (siglos XIVXVI)', 1-5 (1996), pp. 225-240.

MORRO VENY, G., "La vila de Santa Maria del Camí a mitjan segle XV", en Jornades d'Estudis Locals en memòria de Josep Capó (I, Santa Maria del Camí, 1997), 1998.

MORRO VENY, G., *Mallorca a mitjan segle XV. El Sindicat i l'alçament forà*, Edicions Documenta Balear, Palma, 1997.

MORRO VENY, G., "Marratxí a mitjan segle XV", en I Jornades d'Estudis Històrics Locals a Marratxí, Marratxí, 1996.

MULET RAMIS, B.; ROSSELLÓ VAQUER, R.; SALOM SANCHO, J., *La capitalitat de Sineu. Segles XIII i XIV*, Ajuntament de Sineu, Sineu, 1994.

MULET RAMIS, B.; ROSSELLÓ VAQUER, R.; SALOM SANCHO, J., *La crisi de la vila de Sineu. Segle XV*, Ajuntament de Sineu, 1995.

MUNAR OLIVER, G.; PASCUAL, A., *Conventos y monasterios de Mallorca*, J.J. Olañeta Editor, Palma, 1992.

MUNAR OLIVER, G., *Història de Lloret de Vista Alegre i el seu convent*, Editorial Moll, Palma, 1975.

MUNAR OLIVER, G.; ROSSELLÓ VAQUER, R., *Història de Porreres (des dels temps Prehistòrics fins al segle XVI)*, Ajuntament de Porreres, Porreres, 1977.

MUNAR OLIVER, G.; PASCUAL, A., *La Catedral de Mallorca*, J.J. Olañeta Editor, Palma, 1995.

MUNAR OLIVER, G., *Llibre de les Constitucions del monestir de senta Margarida en la ciutat de Malorches*, Palma, 1964.

MUNTANER BUJOSA, J., "El Ángel custodio de Mallorca", en Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana, XXXII (1961-62), pp. 1-24.

MUNTANER BUJOSA, J., "Piedra de Mallorca en el Castel Nuovo de Nápoles. Datos por la biografía de Guillermo Sagrera", en Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana, XXXI (1960), pp. 615-630.

MUNTANER MARIANO, Ll., "Dependència econòmica i reproducció estructural de l'endeutament públic a l'illa de Mallorca (segles XIV-XIX)", en Randa, 12 (1981), pp. 5-18.

MUT CALAFELL, A., "Aproximación a los archivos de Mallorca", *Aportaciones para una Guía de los Archivos de Baleares*, 1983, pp. 17-42.

MUT CALAFELL, A., "El Archivo del Reino de Mallorca", a *Aportaciones para una Guía de los Archivos de Baleares...*, Palma de Mallorca, Institut d'Estudis Baleàrics, 1983, pàg. 43-62.

MUT CALAFELL, A., *Guía sumaria del Archivo del Reino de Mallorca*, Dirección General de Bellas Artes y Archivos. Madrid, 1984.

OLIVER MORAGUES, M., *La casa i el carrer del Sindicat de la Part Forana*, ARCA, Palma, 1991.

PALOU I SAMPOL, J.M^a., *Guillem Sagrera*, Ajuntament de Palma, Palma, 1985.

PALOU I SAMPOL, J.M^a., "Notas sobre la arquitectura religiosa de la colonización catalana de Mallorca (s. XIII y XIV)", en *Mayurqa*, 16 (1976), pp. 221-263.

PALOU I SAMPOL, J.M^a., PLANTALAMOR, L.; "Techumbres mudéjares en Mallorca", en *Mayurqa*, 12 (1974), pp. 143-166.

PÉREZ MARTÍNEZ, L., "Regesto de las Bulas de 1232 a 1415 del Archivo Capitular de Mallorca", en *Antológica Anua*, XI (1963), pp. 161-188.

PÉREZ PASTOR, P., "Actituds i reaccions davant les epidèmies a la baixa edat mitjana de Mallorca: les pestes dels anys 1467-1475", en *Randa*, 29 (1991), pp. 141-162.

PEREZ PASTOR, P., "Demografia de la vila de Sóller segons el quaderns de talla (1482-1497)", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XLI (1985), pp. 207-221.

PÉREZ PASTOR, P., "Les mequites i els banys de Sóller (s. XIII i XIV)", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XLVII (1991), pp. 29-60.

PÉREZ PASTOR, P., "Una iniciativa urbanístca en el segle XIV: l'obertura del carrer de l'Hospital (Sóller, 1319-1338)", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XLIX (1993), pp. 101-117.

PEYRON, J., "Ce qui reste des chateaux du temps des rois de Majorque dans la baronnie de Montpellier", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XXXV (1976), pp. 218-233.

PIFERRER, P.; QUADRADO, J.M^a., *España, sus monumentos y artes. Su naturaleza e historia. Islas Baleares*, Lluís Ripoll Editor, Palma, 1969.

PIÑA HOMS, R., *El Gran i General Consell. Asamblea del Reino de Mallorca*, Gràfiques Miramar, Palma, 1977.

PIÑA HOMS, R., *Els reis de la Casa de Mallorca*, Palma, 1982.

PLANAS ROSSELLÓ, A., "El Juez Ejecutor de la Juraría de Mallorca (1336-1758)", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, LIII (1997), pp. 71-96.

PLANAS ROSSELLÓ, A., "El Veguer de Fora (1301-1450)", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, LI (1995), pp. 45-88.

PLANAS ROSSELLÓ, A., "Los juristas mallorquines del siglo XV", en *Memòries de l'Academia Mallorquina d'Estudis Genealògics*, 7 (1997), pp. 23-59.

PLANAS ROSSELLÓ, A., "Notas sobre el Archivo del Sindicat de Fora", en *Homenatge a Antoni Mut Calafell*, arxiver (1993), pp. 217-226.

PONÇ FULLANA, A., *Temples i oratoris del terme de Santanyí. Recull històric sobre la seva construcció*, Ciclostilat, Santanyí, 1974.

PONS, A., "La banca mallorquina en temps de Ferran el Catòlic: els seus precedents", en *Congreso de Historia de la Corona de Aragón* (V, Zaragoza, 1961), Zaragoza, 1964.

PONS HOMAR, G.; PORCEL GOMILA, G., "L'Almudaina'88: estudi preliminar de les restes constructives", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XLV (1989), pp. 57-68.

PONS I MARQUÉS, J., "Archivo Histórico del Reino de Mallorca", en *Boletín. Dirección General de Archivos y Bibliotecas*, XI, 64 (1962), pp. 66-67.

PONS PASTOR, A., *Libre del Mostassaf de Mallorca*, Mallorca, impr. Mosén Alcover, 1949.

PONS PASTOR, A., *Historia de Mallorca*, Imp. Moceen Alcover, Palma, 1964-72.

PORCEL PUJOL, B., *Los Reyes de Mallorca*, Promo-Mallorca, Palma, 1997.

POU MUNTANER, J.; SEVILLANO COLOM, F., "Historia del Puerto de Palma de Mallorca", Institut d'Estudis Baleàrics, Palma, 1974.

QUADRADO, J.M^a., *Forenses y ciudadanos. Historia de las disensiones civiles de Mallorca en el siglo XV*, Miquel Font Editor, Palma, 1986.

QUADRADO, J.M^a., *Privilegios y franquicias de Mallorca, cédulas, capítulos, estatutos, órdenes y pragmáticas otorgadas por los Reyes de Mallorca, Aragón y de España desde el siglo XIII hasta fin del XVII, y triplemente catalogadas y extractadas por orden de registros, datas y materias, con un apéndice de bulas pontificias y otros documentos compilados por...* Palma de Mallorca, Diputación Provincial de las Baleares, 1894. XXII + 23-320 pàg. (edició incompleta).

QUETGLAS GAYÀ, B., *Los gremios de Mallorca. Breve estudio histórico-sociológico de los colegios Honorables Menestrales que florecieron en Mallorca desde el siglo XIII hasta el XIX*, Imp. Politècnica, Palma, 1980.

REGLÀ, J., *Introducció a la història de la Corona d'Aragó*, Palma, 1973.

REIS FONTANALS, J., *Un plànol de la Sèquia de la Vila del segle XIV*, Palma, 1984.

REUS MAS, G., *El clergat campaner o relacionat amb Campos. Segles XIII-XX*, Campos, 1996.

RIERA FERRER, J.J.; RIERA VAYREDA, F., *Estudio archivístico-histórico de las fuentes fiscales de Mallorca desde el siglo XV al XIX. Gabela de la sal, tallas y derechos del aceite*, Universitat de les Illes Balears, Palma, 1981.

RIERA MELIS, A., "El Regne de Mallorca en el context internacional de la primera meitat del segle XIV", en Homenatge a la memòria del prof. Emilio Sáez. Aplec d'estudis dels seus deixebles i col·laboradors, 1987, pp. 45-68.

RIERA VAYREDA, F., *Els arxius municipals de Mallorca. Clasificació dels seus fons documentals*, Consell Insular de Mallorca, Palma, 1987.

RIPOLL I ROIG, M^a.E., "Els Campredon, una nissaga d'artistes medievals. Balanç de coneixences (segles XIII i XIV)", en Jornades d'Estudis

Històrics Locals (XVI, Palma, 1997), 'El Regne de Mallorca a l'època de la Dinastia Privativa', 1998, pp. 437-448.

RODRÍGUEZ DÍEZ, J., "Bosquejo histórico-artístico de la Iglesia del Socorro de Palma PP agustinos", en Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana, XXXIII (1972), pp. 498-532.

ROSSELLÓ BORDOY, G., *Els Hostalets d'En Canyelles, un vell barri de Ciutat*, ARCA, Palma, 1990.

ROSSELLÓ BORDOY, G., "Excavaciones arqueológicas en Palma de Mallorca: sondeos practicados en la antigua Casa Desbrull", en N.A.H., II (19974), pp. 3-36.

ROSSELLÓ BORDOY, G., *Museo de Mallorca. Salas de Arte Medieval*, Madrid, 1976.

ROSSELLÓ BORDOY, G., "Presentació. Viatge al món medieval", en Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana, XLIX (1993), pp. 535-536.

ROSSELLÓ LLITERAS, J., "Aplec de cartes comercials, segle XV", en Randa, 29 (1991), pp. 85-103.

ROSSELLÓ LLITERAS, J., *Constituciones del Monasterio de Santa Margarita*, Publicacions del Arxiu Diocesà, Palma, 1983.

ROSSELLÓ LLITERAS, J., "El convento de Santo Domingo de Mallorca s.XIII-XV", en Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana, XLI (1985), pp. 115-130.

ROSSELLÓ LLITERAS, J., *Els pergamins de l'arxiu de Santa Creu*, Palma, 1969.

ROSSELLÓ LLITERAS, J., *Els pergamins de l'Arxiu parroquial de Pollença*, Consell Insular de Mallorca, Palma, 1985.

ROSSELLÓ LLITERAS, J., *Els pergamins de l'Arxiu Parroquial de Santa Creu*, Palma, 1989.

ROSSELLÓ LLITERAS, J., "Los pergaminos del Monasterio de Santa María Magdalena de Palma de Mallorca", en Fontes Rerum Balearium, III (1978-79), pp. 339-357.

ROSSELLÓ LLITERAS, J., "Miramar en el devenir de la història (S. XIII-XVIII)", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XLV (1989), pp. 215-231.

ROSSELLÓ LLITERAS, J., "San Vicente Ferrer: su misión en Mallorca (1413-1414)", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XLIII (1987), pp. 71-84.

ROSSELLÓ PONS, M., "Testimonis de l'habitat medieval a Mallorca", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XXXIX (1982), pp. 249-256.

ROSSELLÓ VAQUER, R., "Un fet d'armes medieval (1444)", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XXXIX (1983), pp. 529-534.

ROSSELLÓ VAQUER, R., *Alaró en els segles XV-XVI*, Palma, 1996.

ROSSELLÓ VAQUER, R., *Aportació a la història d'Alcúdia: el segle XIII*, Felanitx, 1995.

ROSSELLÓ VAQUER, R., *Aportació a la història de Binissalem: el segle XIII*, Gràfiques Llopis, Felanitx, 1995.

ROSSELLÓ VAQUER, R., *Aportació a la història de Santanyí*, Santanyí, 1975.

ROSSELLÓ VAQUER, R., *Aportació a la història de Valldemossa: el segle XIII*, Felanitx, 1995.

ROSSELLÓ VAQUER, R., *Batle i Mostassaf de Campos*, 1974.

ROSSELLÓ VAQUER, R., *Breus notes històriques de Caimari*, Felanitx, 1997.

ROSSELLÓ VAQUER, R., *Bunyola en el segle XIV*, Col·lectiu Cultura Sitja, Bunyola, 1995.

ROSSELLÓ VAQUER, R., *Bunyola en el segle XV*, Col·lectiu Cultura Sitja, Bunyola, 1995.

ROSSELLÓ VAQUER, R., *Campos en el segle XIII*, Palma, 1974.

ROSSELLÓ VAQUER, R., *Cronicó felanitxer, 1400-1499*, Ajuntament de Felanitx, Felanitx, 1975.

ROSSELLÓ VAQUER, R., *Cronicó felanitxer. 1500-1550*, Editorial Ramon Llull, Felanitx, 1978.

ROSSELLÓ VAQUER, R., *Documents per a la història de Felanitx*, Felanitx, 1972.

ROSSELLÓ VAQUER, R., *Els castellans de Santueri. Segle XIV*, Editorial Ramon Llull, Felanitx, 1971.

ROSSELLÓ VAQUER, R., "El Pla de Sant Jordi. Notes històriques (segles XIII-XVI)", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XLV (1989), pp. 91-103.

ROSSELLÓ VAQUER, R., *Història d'Alaró. Segles XIII-XIV*, Gràfiques Miramar, Palma, 1979.

ROSSELLÓ VAQUER, R. *Història de Banyalbufar. Segles XIII-XVI*, Lleonard Muntaner Editor, Palma, 1995.

ROSSELLÓ VAQUER, R., *Història de Campos. De la Prehistòria al segle XVI*, Impremta Roig, Campos, 1977.

ROSSELLÓ VAQUER, R.; XAMENA FIOL, P., *Història de Felanitx. De la Prehistòria al segle XVI*, Ajuntament de Felanitx, Felanitx, 1976.

ROSSELLÓ VAQUER, R., *Història de Manacor (segle XIII)*, Gràfiques Miramar, Palma, 1977.

ROSSELLÓ VAQUER, R., *Història de Manacor (Segle XIV)*, Caja de Ahorros de Baleares - Gràfiques Miramar, Palma, 1978.

ROSSELLÓ VAQUER, R., *Història de Manacor (segle XV)*, Gràfiques Miramar. Palma, 1979.

ROSSELLÓ VAQUER, R.; SEGURA SALADO, J., *Història de Puigpunyent. Segles XIII-XVI*, Lleonard Muntaner Editor, Palma, 1996.

ROSSELLÓ VAQUER, R.; VAQUER BENNÁSSER, O., *Història de Sencelles i Costitx. 1229-1600*, Govern Balear, Palma, 1993.

ROSSELLÓ VAQUER, R., *Història d'Inca. 1350-1516*, Lleonard Muntaner Editor, Palma, 1997.

ROSSELLÓ VAQUER, R., *Inca i Selva en el segle XIII*, Palma, 1978.

ROSSELLÓ VAQUER, R., *La inquisició a Porreres*, Editorial Apostol y Civilizador, Petra, 1979.

ROSSELLÓ VAQUER, R., *Montuiri abans i després de 1300*, Palma, 1998.

ROSSELLÓ VAQUER, R., *Notes històriques de Caimari*, Palma, 1997.

ROSSELLÓ VAQUER, R., *Notes històriques de Calvià. Segles XIII-XIV*, 1980.

ROSSELLÓ VAQUER, R., *Notes històriques de Calvià. Segles XIII-XVI*, Ajuntament de Calvià, Calvià, 1987.

ROSSELLÓ VAQUER, R., *Notes històriques de Campos*, Ajuntament de Campos, Campos, 1985.

ROSSELLÓ VAQUER, R., *Notes històriques de la Inquisició a Manacor*, Manacor, 1997.

ROSSELLÓ VAQUER, R., *Notes històriques de Santanyí*, Santanyí, 1973.

ROSSELLÓ VAQUER, R., *Notes per a la Història de Deià (IV), Segles XIII-XVI*, Gràfiques Miramar, Palma, 1980.

ROSSELLÓ VAQUER, R., *Notes històriques de Marratxí. Segles XIII-XVI*, Palma, 1996.

ROSSELLÓ VAQUER, R., *Notes per a la Història d'Ariany*, Miquel Font Editor, Palma, 1994.

ROSSELLÓ VAQUER, R., *Noticiari d'Algaida (Castellitx a l'Edat Mitjana)*, Felanitx, 1998.

ROSSELLÓ VAQUER, R., *Noticiari de Sa Pobla (Huialfàs a l'edat mitjana)*, Gràfiques Llopis, Felantix, 1998.

ROSSELLÓ VAQUER, R., *Noticiari de Selva*, Selva, 1998.

ROSSELLÓ VAQUER, R., *Noticiari d'Estellencs (segles XIII-XVI)*, Palma, 1997.

ROSSELLÓ VAQUER, R., *Noticiari felanitxer. 1228-1599*, Felanitx, 1997.

ROSSELLÓ VAQUER, R., *Notícies i documents per a la història de Felanitx (miscel·lània)*, Editorial Ramon Llull, Felanitx, 1972.

ROSSELLÓ VAQUER, R., *Porreres en el segle XIII*, Palma, 1974.

ROSSELLÓ VAQUER, R. *Relacions entre Sant Feliu de Guíxols i Mallorca. Segles XIII-XVI*, Felanitx, 1997.

ROSSELLÓ VAQUER, R., *Santa Eugènia. Segle XIII*, Felanitx, 1997.

ROTGER Y CAPLLONCH, M., *Historia de Pollensa*, Imprenta Punt Gràfic, Pollença, 1973.

RUBÍ DARDER, S., *Santuario de Bonany. Breve reseña histórica*, Petra, 1980.

SABATER, G., *Historia de las Baleares*, Edicions Cort, Palma, 1987.

SALVÀ RIERA, J., "Cartas Reales de Alfonso V de Aragón", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XXXIII, pp. 34-50.

SALVÀ RIERA, J., "Datos diferentes a obras del convento de Capuchinas", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XXXIII (1970), pp. 194-198.

SANTAMARÍA ARÁNDEZ, Á., "Alfonso el magnánimo y el levantamiento foráneo de Mallorca", en *Estudios sobre Alfonso el Magnánimo*, 1960, pp 63-138.

SANTAMARÍA ARÁNDEZ, Á., "Algebélí / Muro tradición historiográfica a revisar, a descartar", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XLV (1989), pp 69-90.

SANTAMARÍA ARÁNDEZ, Á., "Contexto histórico del Reino de Mallorca", en *Congreso de Historia de la Corona de Aragón (XIII)*, Ponències (1989), pp. 25-61.

SANTAMARÍA ARÁNDEZ, Á., *Conversaciones sobre la dinastía de Mallorca*. Palma, 1993.

SANTAMARÍA ARÁNDEZ, Á., "Coyuntura política de Mallorca al morir Isabel la Católica", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XLIX (1993), pp. 141-168.

SANTAMARÍA ARÁNDEZ, Á., "Foráneos de Porreres y menestrales de Mallorca, con privilegio militar", en Homenaje a don Jesús García Pastor, 1986, pp 137-160.

SANTAMARÍA ARÁNDEZ, Álvaro: "Fuentes relativas a las Islas Baleares: Curia de Gobernación y Procuración del Real Patrimonio", a Fonti e cronache italo-iberici del Basso Medioevo. Propettive di ricerca, Firenze, Istituto Italiano di Cultura-Barcellona, 1984, pàg. 139-207.

SANTAMARÍA ARÁNDEZ, Á., *El Levantamiento Foráneo*, Gràfiques Miramar, Palma, 1970.

SANTAMARÍA ARÁNDEZ, Á., "El municipio en el Reino de Mallorca", en *Estudis Beleàrics*, 31 (1988), pp 5-38.

SANTAMARÍA ARÁNDEZ, Á., "En torno a la evolución del modelo de sociedad en el Reino de Mallorca (siglos XIIIIVIII)", en *Estudis Beleàrics*, 3 (1981), pp. 1-197.

SANTAMARÍA ARÁNDEZ, Á., "El Reino de Mallorca en la época de los Reyes Católicos", en *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, XLVI.II (1970), pp. 253-271.

SANTAMARÍA ARÁNDEZ, Á., "Estructuras socioeconómicas de Occidente", en *Mayurqa*, 7 (1972), pp. 83-114.

SANTAMARÍA ARÁNDEZ, Á., "Fuentes relativas a las Islas Baleares: Curia de Gobernación y Procuración del Real Patrimonio", en *Fonte e Cronache Iberiche del Basso Medioevo*, Florencia, 1984, pp 141-207.

SANTAMARÍAARÁNDEZ, Á., "Instauración en Mallorca de la 'Nueva Inquisición'", en Homenaje al Doctor Reglà, Universitat de València, I (1975), pp. 174-187.

SANTAMARÍA ARÁNDEZ, Á., "La deuda pública en la parte foránea de Mallorca al finalizar el siglo XV", en *Anuario de Estudios Medievales*, 8 (1972-73), pp. 257-304.

SANTAMARÍA ARÁNDEZ, Á., "La formación profesional en Mallorca en la época de Fernando el Católico", en *Principe de Viana*, XLVII.II (1986), pp. 651-667.

SANTAMARÍA ARÁNDEZ, Á., "La peste negra en Mallorca", en Congreso de Historia de la Corona de Aragón (VIII), II (1967), pp. 103-130.

SANTAMARÍA ARÁNDEZ, Á., "Mallorca al advenir de Fernando el Católico", en *Mayurqa*, 2 (1969), pp 19-47.

SANTAMARÍA ARÁNDEZ, Á., "Mallorca del medievo a la modernidad", MASCARÓ, J., *Historia de Mallorca*, III (1970), pp 1-360.

SANTAMARÍA ARÁNDEZ, Á., "Mallorca en el siglo XIV", en *Anuario de Estudios Medievales*, 7 (1970-71), pp. 166-238.

SANTAMARÍA ARÁNDEZ, Á., "Quinto Centenario del privilegio facultativo del Estudio General de Mallorca (1483-1983): Contexto histórico del privilegio facultativo del Estudio General de Mallorca", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XL (1984), pp. 187-202.

SANTAMARÍA ARÁNDEZ, Á., "Sobre el antisemitismo en Mallorca anterior al 'progrom' de 1391", en *Mayurqa*, 17 (1977-78), pp. 45-50.

SANTAMARÍA ARÁNDEZ, Á., "Sobre la aljama de Mallorca: el impuesto 'sizé del vi juheuesch', 1400-1435", en *En la España Medieval*, I (1981), pp. 470-473.

SANTAMARÍA ARÁNDEZ, Á., "Sobre la dinastía de Mallorca", en *Baleares: antología de temas*, II (1976), pp. 25-83.

SANTAMARÍA ARÁNDEZ, Á., "Sobre la gestión fiscal y la coyuntura económica en Mallorca en torno a 1510", en *Mayurqa*, 14 (1975), pp. 21-61.

SANTAMARÍA ARÁNDEZ, Á., "Sobre los orígenes de la Germanía en Mallorca", en *Mayurqa*, 5 (1971), pp. 24-40.

SASTRE BARCELÓ, J.C., "L'acció urbanitzadora del monestir de Santa Clara sobre el barri de la Calatrava com a model d'urbanisme medieval", en *Jornades d'Estudis Històrics Locals (XVI, Palma, 1997)*, 'El Regne de Mallorca a l'època de la Dinastia Privativa', 1998, pp 349-363.

SASTRE MOLL, J., "Aportación mallorquina a la Armada Santa (1398-99)", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XXXVII (1979), pp. 167-199.

SASTRE MOLL, J., "Aportación mallorquina a la Armada Santa (II)", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XXXVIII (1980), pp. 485-518.

SASTRE MOLL, J., "Canteros, picapedreros, y escutores en las Seo de Mallorca y el proceso constructivo (siglo XIV)", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XLIX (1993), pp. 75-100.

SASTRE MOLL, J., "El Alcázar de Manacor (Mallorca): datos para su estudio", en *Estudis Beleàrics*, 14 (1984), pp. 75-82.

SASTRE MOLL, J., "El castillo de Bellver bajo la dinastía de los reyes de Mallorca (1300-1343)", *Estudis Baleàrics*, 36, 51-62.

SASTRE MOLL, J., "El primer libro de fábrica y sacristía de la Seo de Mallorca (1327-1325)", en *B.S.A.L.*, XLIII (1987), pp. 45-58.

SASTRE MOLL, J., "La financiación de las obras de Catedral de Mallorca, siglo XIV", en *Homenatge a Antoni Mut Calafell*, arxiver, 1993, pp. 277-294.

SASTRE MOLL, J., "La remodelación de la Almudaina de Madina Mayurqa en Palau Reial por Jaime II y Sancho I (1305-1314)", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XLV (1989), pp. 105-122.

SASTRE MOLL, J., "L'obra pictòrica com element decoratiu, sumptuari i devocionari a les llars medievals mallorquines, en el transit a la Modernitat", *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 59, Palma, 2003, 47-88.

SASTRE MOLL, J., "Palaus rurals a Mallorca: la reestructuració del Palau de Sineu (1309)", *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, 60, 2004, 63-100.

SASTRE MOLL, J., "Pere Johan 'fuster'. Un carpintero trecentista mallorquín (1309-1348)", en *Jornades d'Estudis Històrics Locals (IX, Palma, 1989) 'La manufactura urbana i els menestrals (s. XIII-XVI)'*, 1990, pp 403-416.

SCHENA, O.; TRENCHS, J., "Le leggi Palatinae di Giacomo III di Maiorica nella corte di Pietro IV d'Aragona", en *Congreso de Historia de la Corona de Aragón (XIII), Comunicacions*, II (1989), pp. 111-119.

SEGURA SALADO, J., *Notes per a la historia de Deià. Cases fortificades*, Gràfiques Miramar, Palma, 1979.

SEVILLANO COLOM, F., *Aspectos históricos de Lluchmajor, Pregón de Ferias*, Imp. Moderna, Lluçmajor, 1970.

SEVILLANO COLOM, F., *Datos para la historia de Felanitx y Mallorca (siglo XVI)*, Editorial Ramon Llull, Felanitx, 1974.

SEVILLANO COLOM, F., *Del Hayalfas medieval hasta Sa Pobla de hoy pasando por Sa Marjal*. Sa Pobla, 1971.

SEVILLANO COLOM, F., "Demografía y esclavos del siglo XV en Mallorca", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XXXIII (1973), pp. 160-179.

SEVILLANO COLOM, F., "José María Quadrado, archivero de Mallorca", en *Mayurqa*, 3-4 (1970), pp. 256-269.

SEVILLANO COLOM, F. (1964), "La Cancillería de Fernando el Católico", en *Congreso de Historia de la Corona de Aragón (V, Zaragoza, 1961)* 'Instituciones económicas, sociales y políticas de época fernandina', Zaragoza.

SEVILLANO COLOM, F., "La demografía de Mallorca a través del impuesto del morabatí: siglos XIV, XV y XVI", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XXXIV (1974), pp. 233-273.

SEVILLANO COLOM, F., "Las Cancillerías de Fernando I de Antequera y de Alfonso el Magnánimo", en *Anuario de Historia del Derecho Español*, XXXV (1965), pp. 169-216.

SEVILLANO COLOM, F., "Mercaderes y navegantes mallorquines (siglos XIII-XV)", en *MASCARÓ, J., Historia de Mallorca*, IV (1971), pp. 431-520.

SEVILLANO COLOM, F., "Monedas que circulaban en el Mediterráneo a fines del siglo XV", en *Congreso Internacional de Historia Mediterránea*, I (1973).

SEVILLANO COLOM, F., "Pesas y medidas en Mallorca desde el siglo XIII als siglo XIX", en *Mayurqa*, 12 (1974), pp. 67-86.

SPIGA, G., "Fortificazioni e difese a Maiorica e in Sardegna fra due Trecento", en *Congreso de Historia de la Corona de Aragón (XIII)*, Comunicacions, II (1990), pp. 21-35.

SOTO COMPANY, R., "El primer tràfic esclavista a Mallorca", en *L'Avenç*, 36 (1981), pp. 60-65.

TUDELA VILLALONGA, Ll., *El control de l'aigua a la Mallorca medieval*, El Tall Editorial, Palma, 1992.

URGELL HERNÁNDEZ, R., "El Consell General del Reino de Mallorca ante el estallido de la Guerra Civil Catalana (julio de 1462)", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XLI (1985), pp. 149-156.

URGELL HERNÁNDEZ, R., "El deute públic exterior del Regne de Mallorca. Els primers anys de Ferran el Catòlic (1479-1484)", en *Congrès Internacional d'Estudis Històrics 'Les Illes Balears i Amèrica'*, I (1992), pp. 85-96.

URGELL HERNÁNDEZ, R., *El Regne de Mallorca a l'època de Joan II. La guerra civil catalana i les seves repercussions*. El Tall Editorial. Palma, 1997.

URGELL HERNÁNDEZ, R., "Incautación de bienes y rentas a personas e instituciones de Cataluña por la Procuración Real de Mallorca durante los primeros años de la Guerra Civil Catalana del siglo XV (1464-1466)", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XLIII (1987), pp. 85-104.

URGELL HERNÁNDEZ, R., "La participació mallorquina a la presa del castell d'Amposta (juny de 1466)", en *Randa*, 29 (1991), pp. 121-140.

URGELL HERNÁNDEZ, R., "La reforma de la Ceca de Mallorca en 1461. Una aportación al estudio del fraude fiscal en la Baja Edad Media", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XLV (1989), pp. 147-154.

URGELL HERNÁNDEZ, R., "Relaciones entre el reino de Sicilia y la Procuración Real de Mallorca durante la crisis catalana de 1462 a 1472", en *Congreso de Historia de la Corona de Aragón (XIV, Sassari-Alghero, 1990)*, 3 (1995), pp. 731-743.

VALLS BERTRAND, M., *Sistema fiscal y deuda pública de Mallorca (1425-1426)*, Universitat de les Illes Balears, Palma, 1985.

VAQUER BENNÀSSAR, O., "Comerç i capital mercantil a Mallorca (1448-1480)", en *La Mediterrània. Antropologia i Història*, 1990, pp. 161-172.

VAQUER BENNÀSSAR, O., "Corsarisme a la segona meitat del segle XV a Mallorca", en *Jornades d'Estudis Històrics Locals (VIII, Palma, 1988) 'El comerç alternatiu: corsarisme i contraban (ss. XV-XVIII)'*, 1989, pp. 107-116.

VAQUER BENNÀSSAR, O., "El Regne de Mallorca a l'edat mitjana: algunes observacions sobre l'estudi de Abulafia", en *Revista de Història Medieval*, 8 (1997), pp. 357-359.

VAQUER BENNÀSSAR, O., "Inmigrants a Mallorca a la segona meitat del segle XV", en *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, LI (1995), pp. 125-140.

VAQUER BENNÀSSAR, O., "Les diversions a la Mallorca dels segles XV-XVII", en *Jornades d'Estudis Històrics Locals (XI, Palma, 1991) 'Espai i temps d'oci a la història'*, 1993, pp. 559-571.

VAQUER BENNÀSSAR, O., "Navegació i comerç a Mallorca. Segle XV, segona meitat", en *Fontes Rerum Balearium (nueva etapa)*, 1 (1990), pp. 95-142.

VAQUER BENNÀSSAR, O., "Una inmigración forzada: esclavos en Mallorca (1448-1499)", en *Congreso de Historia de la Corona de Aragón (XI)*, I (1983).

VENTAYOL SUAUA, P., *Historia de la Muy noble, leal, ilustre, invicta,... Ciudad Fidelidísima de Alcudia. Desde los tiempos prehistóricos hasta nuestros días*, Palma, 1982.

VERLINDEN, CH., "La esclavitud en la economía medieval de las Baleares, principalmente en Mallorca", en *Cuadernos de Historia de España*, LXVII-LXVIII (1982), pp. 123-164.

VICENÇ I BATLE, A., *L'antiga església de Calvià, Ajuntament de Calvià*, Calvià, 1998.

WEBSTER, J.R., "Política reial i suport ciutadà per a les cases religioses del Regne de Mallorca", en *Congreso de Historia de la Corona de Aragón (XIII)*, Palma, Comunicacions, I (1989), pp. 263-270.

XAMENA FIOL, P., *Història de Mallorca*, Editorial Moll, Palma, 1978.

XAMENA FIOL, P., *Resum d'Història de Mallorca*, Editorial Moll, Palma, 1978.

ZAFORTEZA MUSOLES, D., *La Ciudad de Mallorca. Ensayo histórico-toponímico*, Ajuntament de Palma, Palma, 1987-88.